

Literatura autorů postižených bezprávím

Literatura autorů postižených bezprávím

Literární čítanka

Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s.

ISBN 978-80-905868-2-6

Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Literatura autorů postižených bezprávím

Literární čítanka

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – půl růstu ČR

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – půl růstu ČR

Projekt

Příběhy porozumění. Moderní výuková metoda tvůrčího psaní k vybraným tématům na 2. stupni ZŠ a na SŠ, reg. č. CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000305 je spolufinancován Evropskou unií.

Tato literární čítanka je výstupem projektu reg. č.: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000305.

www.homocreative.cz
ISBN 978-80-905868-2-6

© Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s., 2019

Úvodem

Tato literární čítanka představuje výstup projektu Příběhy porozumění, Moderní výuková metoda tvůrčího psaní k vybraným tématům na 2. stupni ZŠ a na SŠ”, reg. č.: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000305, který realizuje Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s. Daný projekt je spolufinancován Evropskou unií a je zaměřen na zvyšování kompetencí pedagogů 2. stupně ZŠ a SŠ pro výchovu žáků v oblasti lidských práv a při rozvoji jejich porozumění odlišné kultuře. Obsahem je vzdělávací kurz, v němž se učitelé seznámí s literárními díly, která lidská práva a svobody v umělecké formě reflektují, a současně získají dovednosti v používání moderní výuky metody tvůrčího psaní, tedy způsobu, jak o lidských právech učit a s žáky pracovat.

Literární čítanka prezentuje texty zahraničních spisovatelek a spisovatelů, jejichž život a dílo bylo postiženo bezprávím a nesvobodou. Na jejich konkrétních životech a především dílech je tak ilustrován hmatatelný dopad absence lidských práv a svobod a nedostatek ochrany svobody projevu. Texty v této čítance zahrnují různé literární formy s ohledem na mentální zralost žáků 2. stupně ZŠ a SŠ.

Měl jsem možnost začít pracovat na této knize ihned po skončení prvního běhu přednášek o lidských právech pro pedagogy 2. stupně ZŠ a SŠ v roce 2018. Tyto přednášky se ovšem velmi často měnily v semináře, kdy jsem spíše naslouchal výměně názorů mezi posluchači, rozpoutané na základě mých informací nebo podnětů. Mohl jsem tedy pod vlivem jejich reakcí tuto publikaci koncipovat tak, aby byla především zajímavá. Když se totiž z přednášky stalo přednášení, tedy deklamování, výčet, statistika a obecně známé poučky, auditorium značně ochládalo, zapínalo pod lavicí mobily, ba stalo se dokonce, že někteří usínali. To jsem považoval za svoje pedagogické selhání, jakkoli nejsem k výuce kvalifikován, a slíbil jsem sobě i jim, že text, který na dané téma připravím, bude rozhodně zajímavý. Je v něm proto mnoho osobního, které se však váže k tématu a nikterak by nemělo být samoúčelnou exhibicí mého „jamesbondování s knihou“.

Jiří Dědeček

1. ZA TROCHOU TOTALITY

Cestovní kanceláře dneska nabízejí zájezdy všeho druhu. Někdy otevřeně, jindy skrytě – hledáte-li například v daleké cizině pohlavní styk s nezletilými nebo střelbu na ohrožené živočišné druhy, je potřeba dostat to pod nějakou přijatelnou hlavičku, jako je poznávání kulturních zvyků nebo odhalování tajemství přírody. Žádná cestovka však zatím nenabízí dovolenou „Za trochou totality“, aby si komunismem protřelý jedinec srovnal vzpomínky v hlavě a zase se mu doma do té věčné hry na demokracii chtělo. A přitom na Kubu jezdí jeden zájezd za druhým.

Já jsem si tam počátkem března 2008 vyrazil se svou nejoblíbenější cestovní kanceláří Člověk v tísní, abych mimo jiné navštívil několik členů nedávno vzniknuvšího ilegálního kubánského PEN klubu. Byl to krásný a poučný výlet. Chodil jsem po návštěvách a konal dobro. Vracel jsem tak alespoň zčásti to, co do mne a mých přátel bylo ze

svobodných zemí investováno během osmdesátých let – i u nás občas někdo zazvonil a jen tak přinesl pár marek jako honorář, jako příspěvek na živobytí. Pominu-li radost, kterou mi působilo dělat radost, zůsta-ne ve mně především hrůza z toho, jakým způsobem režim zachází se svými odpůrci. Každá totalita je hnusná, ale ta kubánská je ve svém pokrytectví možná ještě hnusnější. Turisté se koupu v moři, pijí mojito a obdivují se noční Havaně, zatímco manželka těžce nemocného politického vězně má právo na dvě hodiny návštěv jednou za tři měsíce. Vždycky, když jsem vcházel do označeného domu a rozhlížel jsem se, jestli mě nesleduje policie, uvědomoval jsem si, jak jsem šťastný, že v Česku můžeme cestovat a že nejsme zavírání za to, co si myslíme. Pro začátek není potřeba víc.

Je ovšem zvláštní, jak některé reflexy nevymizí. Ještě v dobách, kdy se v ČSSR policie jmenovala věrolomně Veřejná bezpečnost, naučili

jsme se mít z ní strach na každém kroku. V noci na ulici jsme se nebáli lupičů a násilníků, ale takzvaných strážců zákona. Tento pocit se člověku až nečekaně rychle vrátí. Když jsem po návratu z letiště odemykal dům na Hradčanech, vzhůru naší ulicí zrovna pomalu projíždělo policejní auto. Sakra, blesklo mi hlavou po tom pěkném výletě, sakra, teď budou mrchy vědět, kde bydlím! Až potom jsem si všiml nápisu na dveřích Pomáhat a chránit a to mě trochu uklidnilo. Ale jen trochu.

Jiří Dědeček v klubu mexických novinářů na podzim 2010. Setkání s Damas de blanco za přítomnosti J. E. velvyslance ČR v Mexiku Jiřího Havlíka a zástupce PČR Jana Hamáčka (v první řadě). Foto: Archiv J. D.

2. DÁMY V BÍLÉM

Ve středu 10. září 2008 se konala v Klubu mexických novinářů vernisáž výstavy fotografií Pavla Hrocha „Las Damas de blanco“. Vernisáž proběhla za účasti českého velvyslance v Mexiku Jiřího Havlíka, jehož úřad výstavu zorganizoval, a za přítomnosti mnoha dalších významných osobností, jakými byli například kubánský disident Héctor Palacios Ruiz s manželkou Giselou de la Caridad Delgado Sablón, poslanec Jan Hamáček, předseda Výboru pro zahraniční vztahy PČR nebo vedoucí kubánské sekce společnosti Člověk v tísni Pavla Holcová. Já jsem tam byl za Český PEN klub taky.

Putovní výstava zobrazuje manželky vězňů, smutné dámy v bílém. Každá z nich drží v ruce portrét svého manžela; pohledy ženských očí do objektivu jsou plné hlubokého stesku. Stýská se jim po mužích. Těžce nesou křivdu odloučení, zvláště jsou-li mladé a krásné jako Nancy. Nancy je manželkou mého přítele Jorge Olivera Castilla, předsedy ilegálního havanského PEN klubu. Jorge je básník, a tak hořkost bezpráví a bolest odloučení popsal ve sbírce s příznačným názvem Na těle i na duši (En cuerpo y alma), která ve spolupráci s Člověkem v tísni právě vyšla dvojjazyčně v edici Knihovnička Českého PEN klubu. Myslel jsem na něho a na jeho bílou dámu, ta půvabná černá tvář visela na zdi hned vedle řečnického pultu, od něhož jsme při vernisáži hovořili. Fotograf ji ovšem zachytil ještě v době, kdy byl Jorge ve vězení, proto se Nancy neusmívá. Když jsem je před půl rokem ve staré Havaně navštívil, už se smála, ačkoli byt v ulici Merced je nedůstojná pavlačová nora bez oken, přestože Jorge byl propuštěn jenom podmíněčně a s podlomeným zdravím. Nedivil jsem se ale ničemu a dobře jsem udělal. Jorge mi to dnes básní (v překladu M. Bernkopfové) jasně vysvětluje: „*Poslušně si užívám své uvěznění / čekám na hlášení o novém pohledu tvých očí / a bezprostředním přívalu něhy...*“ Byl jsem připraven na protestní politické verše, a on na mě s láskou... I když někteří dnes už vědí, co znamená, když se řekne Damas de blanco, mnohým stále sousloví připomíná spíš nějaký módní proud. Ale v tomto zvolna se scvrkávajícím světě není žádná země dost daleko na to, abychom si mohli dovolit nevědět. Ani Kuba.

Damas de blanco – Dámy v bílém pořádají od roku 2004 každou neděli nenásilné protestní demonstrace proti věznění kubánských disidentů, obvykle svých manželů a synů. Jejich bílé oblečení má symbolizovat mírumilovnost a nevinu vězňů.

J. E. Jiří Havlík a Damas de blanco. Foto: archiv J. D.

Foto: Archiv J. D

Knížky pro Kubu

Televizní obrázky se narozdíl od knih přenášejí éterem poměrně snadno. A tak tedy záběry ze zahraničí, které snad pomáhají rozložit totalitu, už na Kubě mají: takzvané ilegální vysílání z Miami poskytuje – nebo alespoň ještě před nedávnem, kdy jsem měl možnost je sledovat, poskytovalo – především hudební klipy a reklamy z USA. Určitě i to musí být pro Kubánce, který nikdy nesměl opustit ostrov, šokující sonda do jiné a neznámé kultury, ale nestačí. Pořád ještě platí, že není nad černé na bílém...

Ovšem s knihami a tištěným slovem obecně je to horší. Despotické režimy jsou si totiž vědomy síly psaného slova a bojí se magie knihy, která jde z ruky do ruky, z níž si nadšení čtenáři vypisují úryvky, z níž se cituje a jejíž pravdy jsou nepříjemně univerzální. A čím je režim ve své pitomosti zatvrdlejší, tím je okruh univerzálních pravd širší, nakonec se „protistátním“ stává v podstatě každé dílo včetně literatury pro děti, i tam mohou být nežádoucí zmínky. (Mnozí si ještě pamatují, jaký rozruch udělala v normalizujícím se ČSSR báseň Lapkové, která vyšla v nevinné Mateřídoušce: nikdo z redakce netušil, že „otrhanice bloudící po našich lesích“ ztotožní si český národ s okupačními sovětskými vojáky...)

V zemi, kde na milióny hladových čtenářů připadá jediný politický deník Granma a pak už jen chudí fondy poloilegálních soukromověřejných knihoven, má každá dobrá knížka cenu zlata. Jenom by asi, vzhledem k dosavadní izolaci Kubánců, měla být ve španělštině.

Při své cestě na Kubu jsem si tohle všechno neuvědomil. Vezl jsem sice pomoc různého druhu, ale na španělsky psanou literaturu jsem jako básník český zapomněl... Jakkoli se dnes snažím opominutí napravit vlastními silami (například svědomitou distribucí básnické sbírky havanského disidenta Jorge Olivera "En cuerpo y alma – Na těle i na duši", kterou Český PEN klub a Člověk v tísni vydaly dvojjazyčně v roce 2008), přece je mi jasné, že jeden autobus plný turistů z Česka zvládne mnohem víc. Ani není třeba za každou cenu ukrývat v turistickém zavazadle politickou literaturu. Kubánský režim dospěl právě do onoho bodu, kdy protistátní je vše, co je jen trochu duchaplné.

3. EXIL KONTRA DISENT

Na první pohled se zdá, že by obě složky protivládního hnutí v kterémkoli totalitním státě neměly být v rozporu, právě naopak, měly by svou činnost koordinovat a jejich společným cílem by měla být svoboda. Teprve až tato nastane, budou se moci v klidu porvat o cokoli, tedy především o peníze a moc, a až to vše bude rozebráno, nakonec i dobrou pověst. Myslím, že ve velmi mírné podobě to takhle nějak proběhlo i u nás, v socialistickém Československu – například v mimořádně důležité mediální oblasti situaci zpoza hranic kultivovaným způsobem koordinovalo rádio Svobodná Evropa, jemuž se naslouchalo s úctou a s čepicí v ruce. Jeho obdivované představitelé, které jsme do revoluce znali jen podle jména a hlasu, jsme mnozí znenáviděli pro ten čistý štít až počátkem devadesátých let. Jsou ovšem země, kde se s rozepřemi na demokratické časy nečeká. Mám na mysli Kubu, jak jinak.

O své návštěvě „ostrova svobody“ jsem už na stránkách Deníku několikrát psal; doufal jsem tedy za celý český PEN, že se naše snahy časem nějak zúročí. Na kongresu Mezinárodního PEN klubu v Bogotě letos v září jsem se tudíž pokusil uvést ilegální havanské centrum do takzvané „světové rodiny“ těch zhruba sto padesáti již existujících, ale se zlou jsem se potázel. Můj nápad narazil kupodivu na tuhý odpor především u krajanů mých havanských přátel, totiž u exilového kubánského PENu sídlícího na Miami. Exil zkrátka disentu nedůvěruje! Důvody pro takovou nedůvěru se ovšem hledají těžko, argumenty působí poněkud křečovitě: 1. Na Kubě už dnes nežijí slušní lidé, kdo chtěl, mohl se legálně vystěhovat v těch několika vlnách, které Castrův režim v minulosti povolil. 2. Uznáme-li ilegální havanský PEN, riskujeme, že do něj budou vstupovat režimní pisálci, a ti nám v budoucnu budou jezdit reprezentovat kubánskou literaturu na kongresy a vůbec všude po světě. 3. Havanské sdružení spisovatelů bude nejspíš skrz naskrz prolezlé fizly a kolaboranty.

Čtenář jistě sám takto vratkou argumentaci vyvrátí, zvláště žil-li v někdejší ČSSR, nevystěhoval se, a přesto cítí, že by mu právo na titul slušný člověk nemělo být odpíráno. Zrovna tak je komická představa, že by kupříkladu nějaký Donát Šajner nebo Jan Pilař obtěžovali Ludvíka

Vaculíka, aby jim zařídil publikování v edici Petlice... (Jistou snahu o splynutí s protistátním proudem literátů projevili ti naši režimní až v těsně porevolučních časech, ale to by byl jiný veselý příběh.)

(A mimochodem, s těmi kolaboranty a fizly to neměli jednoduché ani v tom exilovém Penklubu v Miami, jak se nyní ukazuje...)

Na závěr tedy jen už taková legrační byrokratická drobnost: z vyšších míst mi bylo řečeno, že nazývat havanské literáty „ilegálním kubánským PEN klubem“ je správné jen potud, že ilegálně používají ochrannou známku PEN. Ovšem legalizovat ji lze opět právě jen z vyšších míst. Protož za neoprávněné (nepovolené) užívání této známky by je taky mohl P.E.N. International žalovat...

To jsou paradoxy, jak říká klasik.

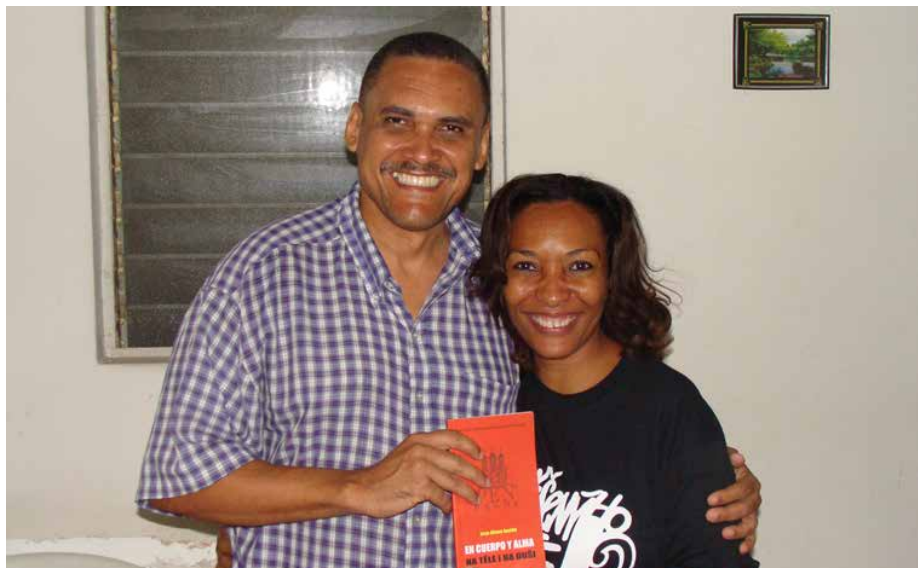
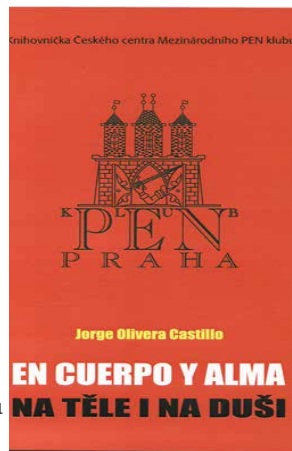
Tato situace protichůdných názorů na politickou současnost, minulost i budoucnost se víceméně pravidelně opakuje ve všech zemích, které se zvolna vymykají totalitě a chystají se na jinou cestu. Exil s disentem si kupodivu málokdy rozumějí...

4. PUBLIKOVANÍ AUTOŘI

Jorge Olivera Castillo

Jorge Olivera Castillo s manželkou Nancy a knihou
Na těle i na duši (En cuerpo i alma).

Foto: Archiv J. D.

Olivera, Jorge: *Na těle i na duši* (En cuerpo y alma), česko-španělské vydání, přeložila Michaela Bernkopfová, vydalo nakl. Olgy a Olega Krylových jako 1. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísní, Praha 2008

Ukázka z knihy

NADPŘIROZENÝ

Můžu si zanotovat
píseň pod vodou
bez falešných tónů.

Můžu spát bez pohnutí
celých dvacet sáhů huboko
a probudit se jako žralok
navracející se z výtečné večere.

Jsem královský mořeplavec ve vlnách.
Ten, kdo kráčí bosý po útesech.
Přežít je mou přirozeností.
Přírodní zákon, který mě osvobozuje
od naléhavé potřeby se přizpůsobovat.

Můžu dýchat pod vodou,
protože se tak rozhodnu
a protože skoro nemám strach.

(přeložila Michaela Bernkopfová)

Olivera, Jorge: *Dans le corps et l'ame* (En cuerpo y alma), francouzsko-španělské vydání, přeložila Anna Křížová, vydalo nakladatelství Galén jako 3. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísní, Praha 2010 Castillo Olivera, Jorge: *Tetování v paměti* (Tatuajes en la Memoria), česko-španělské vydání, vydal Člověk v tísní jako 8. svazek Knihovničky Českého PEN klubu, Praha 2013

Ulice Merced

Ulice Merced je díra ve staré Havaně; skládá se z domů napul zhroutených, obtékaných splašky a špatně osvětlených. Narazíte na ni, opustíte-li načančaný bulvár Obispo a vydáte se do staré, zpustlé zástavby. Tady utichnou obdivné výkřiky západních turistů. Pokud se jim podaří na chvíli uniknout bedlivé pozornosti fízlů vydávajících se za průvodce, pak zde jen stojí a němě zírají, mnohým dojde, proč je nájemné v Havaně tak fantasticky a příkladně nízké... V ulici Merced bydlí můj přítel, básník Jorge Olivera.

Možná je přátelství příliš silné slovo pro vztah, který jsme na jaře roku 2008 navázali: od té doby jsem ho neviděl. Mám o něm ale zprávy od jiných přátel, kteří na Kubě pracují nebo kteří se tam občas s nějakým cílem vyskytují. Přes ně si posíláme vzkazy a oba se těšíme, že se jednou opět shledáme, on se možná těší víc, protože mít pas a koupit si letenku bude pro něho znamenat víc než pro mne.

Byl jsem na Kubě jako předseda Českého PEN klubu, abych podpořil snažení Olivery a jeho přátel založit nezávislé havanské centrum PENu. Vycestoval jsem díky kubánské sekci společnosti Člověk v tísni, která mi pomohla s přípravou i s náplní výletu. Setkal jsem se s mnoha Kubánci, usilujícími o svobodné vyjádření myšlenek, většinou patřili do literárních nebo církevních kruhů, ale návštěva u Olivery v ulici Merced na mě zapůsobila nejlouběji.

Já hovořím jen velmi lámanou španělštinou, právě až setkání s Jorgem mě přimělo začít studovat další jazyk, ale tehdy jsem neuměl opravdu ani slovo, a tak jsem se trochu bál, že zprostředkovaná konverzace bude skřípat. Ale moje tlumočnice Míša, která se mnou přicestovala už z Prahy, všechny mé obavy rozptýlila: také ona vzala problémy kubánských disidentů za své a její tlumočení bylo mnohem víc nežli chladný převod informací. Zčásti v šoku, zčásti plni soucitu jsme rozmlouvali s Jorgem a s jeho krásnou ženou Nancy o tom, jak žijí, co a kdo je nejvíce trápí a jak bychom jim mohli pomoci. V bytě vybaveném plastovým stolkem a několika popraskanými zahradními židlemi bychom byli očekávali, že nás Jorge logicky požádá o nějakou

materiální pomoc jako všichni ostatní. Ale kupodivu jeho otázky a přání se stále točily okolo založení a fungování havanského centra PEN klubu, okolo možnosti učinit je součástí Mezinárodního PENu. Bavili jsme se o věci tak konkrétně a zaujatě, že jsem úplně zapomněl být tou nesobeckostí dojat. Když jsme se loučili, slíbil jsem mu, že na blížícím se kongresu Mezinárodního PENu přednesu jeho přání, poreferuji o situaci havanských literátů; nepochyboval jsem o tom, že budou do té mezinárodní rodiny nadšeně přijati. (Na kongresu v Bogotě o pár měsíců později byla moje zpráva s úsměvem vyslechnuta a můj návrh na přijetí tzv. Havanského centra byl rázně smeten se stolu. Hlavní odpůrce, kubánské exilové centrum v Miami vyjádřilo názor, že: 1. bychom tím jenom legalizovali Castrův režim, 2. exilový PEN je dostatečnou reprezentací svobodných kubánských literátů a 3. na Kubě už nežijí žádní slušní lidé, protože buď emigrovali, nebo se v rámci občasného Castrova „vypouštění ventilu“ legálně vystěhovali. Výbor Mezinárodního PENu k tomu ještě dodal, že užívání názvu PEN klub je v případě havanských disidentů protiprávní...)

Neřídil jsem se během své kubánské cesty doporučením navštívit každého vybraného literáta jenom jednou a nevracet se na „místo činu“ – Jorge mi ostatně jasně řekl, že z policie strach nemá a naše návštěva mu nijak ublížit nemůže – a po několika dnech jsem přišel znovu a pak ještě jednou. Možná zde se zrodilo to, co jsem v úvodu nazval přátelstvím. Na obou dalších návštěvách, kdy už jsem své svědomité tlumočnicki dal volno, jsme těžce lámali jazyk, já španělštinu a Jorge angličtinu, smáli jsme se paragrafům a pili nezdravou vodu z kohoutku, Nancy dokonce udělala smrtelně silnou kávu. Dostal jsem na rozloučenou od Jorgeho rukopis jeho nové sbírky veršů nazvané *En cuerpo y alma*. Nevěděl jsem sice, jestli neslibuju příliš, když říkám, že mu zařídím, aby kniha vyšla v Česku (na rozdíl od jistoty přijetí do Mezinárodního PENu tady jsem si byl českým nakladatelským světem velmi nejistý...), ale Jorge na mě hleděl s takovým nadšením pro možnosti demokracie a také s důvěrou v moji moc, že jsem to slíbil bez mrknutí oka.

Knížku nakonec přeložila tlumočnice Michaela Bernkopfová, měla k ní ostatně osobní vztah stejně jako já, a společnou péči Člověka v tísni a Českého PEN klubu vyšla sbírka dvojjazyčně (česko-španělsky) v roce 2008. *En cuerpo y alma*, Na těle i na duši. Máme naštěstí mezi svými členy manžele Olgu a Olega Krylovovi, jejichž nakladatelství se věci ujalo, knížka byla na světě velmi rychle, několik desítek výtisků

dokonce už koluje po Havaně a celém ostrově. Aniž bychom to tehdy byli tušili, dala vlastně jako první svazek základ edici, které dnes hrdě říkáme Knihovnička PEN klubu a ČvT. Za dva roky čítá už čtyři díla (dále kurdského básníka Ahmeta Arífa, Jorgeho sbírku tentokrát ve verzi španělsko-české a konečně čerstvě vydanou knihu o čínském disentu a Chartě 08). Také cíl Knihovničky PENu se za tu dobu vyprofiloval – vydáváme literaturu ze zemí, v nichž vládou nedemokratické poměry, vydáváme vždy dvojjazyčně, tedy v originále a pak buď česky, nebo v nějakém světovém jazyce, aby kniha byla prezentovatelná na mezinárodním fóru. Autorům neplatíme, vydání je čestné, knihy neprodáváme, leč distribuujeme.

Jistěže celá věc má jedno zásadní úskalí – vydání každé takové knihy je především počín ve prospěch perzekvovaných literátů té které země, slouží jejich zviditelnění v Česku i ve světě, mělo by pomoci zlepšit jejich situaci. Knihy neprocházejí redakčním řízením, z pochopitelných důvodů není možné na rukopisu s autorem dále pracovat, neexistuje ediční plán. Děláme jenom jazykové korektury a pak knihu vydáme s tím rizikem, že se můžeme dočkat i výtek ohledně kvality díla. Na Kubě jsou větší autoři, lepší básníci, řeknou mi znalci. Já s takovým tvrzením nemohu ani nechci polemizovat, mohu jen říci, že poezie nejsou dostihy a že Jorge Olivera je můj přítel. Tady je jeho báseň o strachu, která už se pomalu stává součástí mého jevištního repertoáru – četl jsem ji v Mexico City, v Dakaru, v Bogotě či v Tokiu na kongresech Mezinárodního PEN klubu, ve Francii, v Rusku, v Číně...

Kubánský festival v Normandii

Jorge Olivera Castillo byl také symbolicky (virtuálně) přítomen na festivalu nazvaném Du côté Cuba, který před časem pořádala společnost Ecritures d'Europe et du Monde v Normandii ve spolupráci s místní Amnesty International a s Českým PEN klubem. Byl jsem tam, abych představil Oliveru, který pochopitelně nedostal povolení opustit ostrov svobody, abych přečetl pár ukázek z jeho díla a především, abych po tamějších knihovnách distribuoval francouzsko-španělskou verzi jeho En cuerpo y alma – Dans le corps et l' ame. Na plakátech byli dále uvedeni Oliverovi krajané, exulanti žijící ve Francii, prozaici Eduardo Manet a Zoé Valdes, festival měl být prostřednictvím Oliverova případu připomenutím poměrů, v nichž lidé na Kubě žijí a literáti tvoří. Oba exulanti však nakonec v poslední chvíli odřekli prý kvůli stávkám,

pořadatelé se ale nemohli zbavit podezření, že důvodem byl spíš nízký počet hotelových hvězdiček a skromnější honorář. Když přece i ten Čech přijel stávka nestávka...

Pro mě to sice v Caen, v Saint-Lô, v Sain-Aubin-sur-Mer nebo v Granville znamenalo víc práce, ale nakonec jsem byl rád, protože se mi tím naskytla další možnost, jak se ve vztahu k Jorgemu dále vyrovnávat

Plakát na kubánský večírek bez Kubánců... Foto: Archiv J. D.

se slovem přátelství. Četl jsem z jeho díla, vyprávěl jsem o něm, jako vyprávím vám, popisoval jsem ulici Merced, smutek jeho hroutícího se bytu a těžce kovovou chuť vody z kohoutku. Vysvětloval jsem Francouzům pokrytectví kubánské totality a vyzdvihoval statečnost těch, kteří se dnes okolo Jorgeho shlukli v Klubu havanských spisovatelů. (Mimochodem myslím, že jako Češi můžeme být hrdí na to, že jejich shromáždění a autorská čtení probíhají za významné pomoci tamější české ambasády!) Mluvil jsem tedy o Oliverovi a jeho družích k Francouzům v sálech knihoven a v malých divadlech či klubech, snažil jsem se být co nejpresvědčivější, když jsem vysvětloval, o co a v jakých podmínkách usilují, co riskují. Velmi často jsem však narážel na zeď neschopnosti či nechuti porozumět: Vždyť už ho pustili z vězení, tak o co jde? A Raul je přece daleko liberálnější než jeho bratr... Kuba je dnes něco jako Švýcarsko Střední i Latinská Amerika... Dočkal jsem se i všetečné otázky, proč to vlastně dělám a kdo mě platí. A tu jsem si

musel přiznat, že opravdu vše konám s jistou vidinou prospěchu, Jorge mi totiž slíbil, že až bude na Kubě svoboda, dostanu od nich roční stáž někde na Malecónu s výhledem na moře...

Předpokládám, že české veřejnosti, přinejmenším čtenářům tohoto listu, je zbytečné zešíroka vysvětlovat, dvacet let není tak mnoho, ještě si snad pamatujeme a víme. Nám myslím stačí poreferovat, tedy to berte jako referát. A projděte se ulicí Merced. Ze třetího patra jedné z trosek vám nebude mávat kubánský básník Jorge Olivera, protože jeho byt nemá žádná okna.

Fejeton k věci

Je libo roubíček?

Před mnoha lety jsem se v jednom televizním pořadu zeptal Martina Stropnického, který tehdy byl naším velvyslancem v Lisabonu, jestli nemá chuť fackovat a nakopávat, když mu přijede parlamentní delegace například republikánské strany. Pan velvyslanec mě velmi správně umravnil říka, že takové pocity musí zůstat stranou, protože v tu chvíli on je pro ně jeho excelence a oni jsou volenými představiteli lidu. Pochopil jsem tedy, co je to diplomatická zdvořilost, ale pochopit a souhlasit jsou dvě rozdílné věci.

Na knižním veletrhu minulý týden mě potkalo mimo jiné i to mimořádné štěstí, že jsem se seznámil s kubánskou velvyslankyní. Ona už věděla – protože informace v některých prostředích se šíří poměrně rychle – že jsem byl před nedávnem na Kubě, a tak se naskytla příležitost k ryze formálnímu cvičení ve společenské konverzaci: Jak se vám u nás líbilo? A já jsem si řekl, že se tedy alespoň pokusím, a povídám: Děkuji, počasí nám přálo. Což je ovšem odpověď, s níž se vlastenec a revolucionář nemůže spokojit.

Po chladně zdvořilém upozornění, že humanitární organizace Člověk v tísni se vměšuje do vnitřních záležitostí Kuby a že jsem tudíž nutně musel mít velmi zkreslené informace, následovalo zdvořilostní pozvání k návštěvě havanského knižního veletrhu, tuším někdy v září. Radostně jsem akceptoval, ale to jenom v první vlně, stejně už jsem věděl, že přijde i druhá. Řekl jsem: Ano, moc rád přijedu, ale až propustíte z vězení moje kolegy a kamarády. A přidal jsem několik jmen, jak jsem si své disidenty z nedávného výletu pamatoval.

Rozešli jsme se ve zlém. Paní velvyslankyně konstatovala, že my dva zřejmě nenajdeme platformu pro dorozumění, otočila se na podpatku a šla si postěžovat nějakému iberoamerickému představiteli. Na okamžik mě zachvátila hrůza: co když jsem něco nenapravitelně pokazil? Co když s námi teď Španělé nebudou chtít mluvit a Argentina nám vyhlásí válku? O Venezuele ani nemluvě...

Naštěstí se nic takového nestalo; dodnes mi kontrarozvědka žádné nebezpečí nehlásí. Ozvalo se jenom několik prostých zaměstnanců několika ambasad, kteří byli z dálky svědky našeho nedorozumění. Poděkovali mi, že jsem promluvil i za ně: prý by jí to už dávno byli také rádi řekli, ale ústa jim zacpávala diplomatická zdvořilost... Je libo roubíček?

Fejeton k věci

Mobily nesou svobodu

Ještě neuplynuly ani celé dva týdny od chvíle, kdy jsem se vrátil z cesty po Kubě, a už si smějí Kubánci kupovat nejenom televizní přijímače a videa, nýbrž i mobilní telefony! A k tomu všemu mají dokonce od nynějška právo ubytovávat se i v hotelích! Myslím, že to bude znamenat velikou úlevu zejména pro nejchudší vrstvy. Mám nesmírnou radost, že moje návštěva Kuby na Raúla tak hluboce zapůsobila. Jak se říká – svoboda nechodí po horách, ale po lidech.

Za všechny služby se sice bude platit devizami, ale každý vzdělaný demokrat dobře ví, že za svobodu se zkrátka platí. A penězi v tom lepším případě, jak tvrdí Karel Roden. Ano, jako bych už slyšel námitky škarohlídů, že takový mobilní telefon přijde zhruba na dvojnásobek až trojnásobek měsíčního platu (a přitom průměrný plat na Kubě činí pěkných patnáct až dvacet dolarů!). Ale v tom právě tkví ten veliký dar svobody, že režim se nestará o to, jak a kde si lid rozdíl mezi příjmy a výdaji opatří.

Akorát teď mě napadá, že vlastně televizi už tam i předtím měl kdekdo. V jednom bytě na Malecónu, jehož majitelka měla povolené ubytování cizinců, byly televizory dokonce v obou hostinských pokojích, v hale i v kuchyni. A vůbec – když se člověk procházel noční Havanou, pak mimo opojný pocit ničím nezkalené svobody vnímal i modrojas obrazovky za každým druhým oknem. Teprve teď mi dochází, že se tedy všichni tito občané museli dívat na zprávy, proslovy kubánských státníků a vojenské přehlídky vlastních ozbrojených sil naprosto ilegálně! To je dobře, že už to mohou dělat bez obav a v mezích zákona.

A co se mobilních telefonů týče, vzpomínám si, že už před Raulovým liberálním opatřením používal mobil každý taxikář, dále pak všichni číšníci v restauracích na bulváru Obispo, paní domácí a její děti a jejich kamarádi. A ještě několik desítek dalších, na něž si jen tak namátkou vzpomenu, jak kráčeli s mobilem na uchu po Pradu, které zde však

nebudu jmenovat, abych jim nezpůsobil nějaké problémy, nemluvě o tom, že je ani neznám.

A tak jenom pevně doufám, že bude povoleno telefonovat pouze do Severní Koreje, do Barmy a ve výjimečných případech do Venezuely. Protože jinak už by snad zbývalo jen propustit takzvané politické vězně, aby se naše evropské ideály o ostrově svobody rozplynuly docela.

aktuální doplnění:

Pokud mě moji zpravodajové neklamou, je dnes, tedy v lednu 2019, Jorge v USA a studuje v Bostonu literaturu a angličtinu. Ze srdce mu to přeju, i když vím, že pro změnu poměrů v jeho vlasti je důležitá přítomnost právě takových lidí. Ovšem ne každému se chce pracovat v disentu, v případě Olivera lze tuto nechuť docela dobře pochopit - má odsezeno i odpracováno.

Altruismus

*Na socialismus si nemůžu stěžovat.
Poskytl mi vzdělání zdarma.
Rodinného lékaře.
Třetinu svého bohatství.
Dvě brašny na skladování nadějí.
Teploměr na zjišťování mých horeček.
A potvrzení o úmrtí
v originále a dvou kopiích.*

Takto o něm píše MK v Praze

Jorge Olivera Castillo popisuje svět, neměnně uzavřený v konturách neprodyšného ostrova, na němž život je jedním vojenským cvičením. Den za dnem tady totiž zaznívá z tlapkačů drnění veřejných hlášení obhroublá slova tryskají z každého nároží a racionálně uvažující nebo umělecky založený člověk se už nedokáže radovat téměř z ničeho. V Castillově poezii je obsažena neomezená lidská tupost, chmurný pohled na havanské ruiny, jež zbyly z kdysi hrdého přístavu, pokřivená minulost i beznadějná perspektiva. A tak z nejistoty a obav uniká občas jen do bolestně zjitřené intimity, která jediná mu alepoň na chvíli dá zapomenout na nicotu bytí, jež ho obklopuje. Ale i v tomto citovém útěku si Castillo uvědomuje, že ani ten nejsilnější vztah nemusí být všelékem na nemocnou zemi a klade si znepokojující otázky, v nichž se ptá, co by se stalo, kdyby láska již nemávala křídly a vyhaslo by tak ohniště, co září do nezměrné noci.

Arif, Ahmed: *Touhou po tobě mi pouta zrezavěla* (Hasretinden prangalar eskittim), *turecko-české vydání*, z turečtiny přeložil Yekta Uzunoglu, přebásnil Václav Daněk, vydalo nakladatelství Olgy a Olega Krylových jako 2. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísni, Praha 2009

Poznámka překladatele:

Ahmed Arif se narodil v roce 1927 v městě Diyarbakir (Amed), které leží ve východním Turecku a je považováno za kulturní centrum všech Kurdů žijících v Turecku i mimo ně. Pochopit tohoto básníka lze právě jen v souvislosti s jeho městem, kde chodil do školy a kde se formovaly základy jeho osobnosti.

Ještě počátkem minulého století zde žili příslušníci čtyř různých náboženství ve více než dvaceti církvích: muslimové, židé, křesťané a jezidé. Donedávna bylo možné spatřit islámskou mešitu, křesťanský kostel, židovskou synagogu a jezidský láles pospolu v centru města.

Ovšem stejně jako jména tisíců dalších obcí, řek, hor či nížin, ani Diyarbakir nemá stále ještě právo nést svoje původní jméno.

Město Amed hostilo po staletí kulturu řeckou i římskou, asyrskou, židovskou, perskou, médskou a další. A právě ony formovaly osobnostní rysy jeho občanů. Morální kodex pocházející z prastarých řádů v sobě zahrnuje nejvyšší lidské hodnoty.

Ahmed Arif svým způsobem života, svým postojem a svými básněmi psanými v duchu tohoto kodexu zosobňuje revoltu tisíc let staré kultury proti násilnické subkultuře nomádských kmenů přicházejících ze střední Asie. Tato nomádská subkultura se promísila začátkem minulého století s ultranacionalistickou ideologií pocházející z evropského kontinentu a z této směsice vznikla svérázná státní ideologie „moderního“ Turecka. Po obou svých zdrojích zdělila společný rys – násilí.

Po svém vzniku v roce 1923 se Turecká republika snažila všemi prostředky zlikvidovat starodávné kultury a všechno s nimi spojené. Básně Ahmeda Arifa jsou výkřikem proti barbarství bojovných kočovných

kmenů migrujících do Anatólie ze stepí Asie, kmenů, které neuznávají základní hodnoty tisíciletých kultur ztělesněných ve slovech čest, hrdinství, úcta, trpělivost, moudrost... Ve jménu těchto hodnot však ctitelé starých kultur žili a umírali.

Básně Ahmeda Arifa se proto staly pro všechny potlačované národy a kultury v Turecku symbolem revolty, lásky, hrdinství, úcty a soudržnosti proti tyranii. Téměř každá velká společenská událost či koncert končí dnes nějakou písní na slova básní Ahmeda Arifa se zapálenými svíčkami v rukou a se slzami v očích... Ahmed Arif se bohužel nedožil dne, kdy se turecká vláda pod tlakem vnějšího světa přihlásila k dědictví starých kultur.

Ahmeda Arifa jsem jako kluk z Diyarbakiru četl už v raném dětství. Jako snad každý turecký Kurd jsem znal jeho básně nazpaměť. Když jsem jako mladík přijel do Československa na studia, nesměl jsem po léta volně komunikovat se svou rodinou. Jediný pramen, který mi dával sílu k přežití, byly básně Ahmeda Arifa; často jsem si je recitoval na pražských studentských kolejkách, v ulicích Paříže, i na válečných polích v Iránu, kde jsem pracoval jako lékař a člověk odsouzený k životu v exilu.

(Drž se knih / a drž se práce / zuby nehty / drž se naděje / a lásky, z lásky snů...)

Básně Ahmeda Arifa se staly výzvou k dodržování klasického morálního kodexu posvátného pro všechny obyvatele Kurdistanu.

Po svém příjezdu do Evropy v roce 1971 jsem poznal mladého písničkáře Rahmi Saltuka, jenž musel opustit Turecko po vojenském převratu kvůli svým písním. Často jsme se společně pokoušeli zpívat básně Ahmeda Arifa v žalu exilu. Pak jsme se jeden druhému ztratili.

V roce 1991 Ahmet Arif zemřel. Jeho pohřbu, nejslavnějšího

pohřbu kurdského básníka, jsem se nemohl zúčastnit, protože pro tureckou vládu jsem byl nežádoucí osobou. Až v roce 1993, kdy jsem poprvé po třiatvaceti letech směl navštívit Turecko, jsem přímo z letiště jel k bratřovi Ahmeda Arifa, abych mu – byť po letech – vyjádřil upřímnou soustrast. Teprve tam jsem se dozvěděl, že ten mladý písničkář, s nímž jsem se spřátelil v Berlíně roku 1971, zhudebnil po svém návratu do Turecka s pomocí Ahmeda Arifa jeho básně, a že od té doby se na závěr všech koncertů a kulturních akcí zpívá jeho píseň. Druhý den jsem s jeho bratrem navštívil básníkův hrob.

Ahmed Arif byl po desetiletí pronásledován. Zatčen, souzen a odsouzen, napsal své nejlepší básně ve vězení. Málokterý básník vytrpěl pro svoji poezii tolik jako on.

V roce 2006 na Dnech kurdské kultury v Praze, jejichž spolupořadatelem byl Český PEN klub, jsem navrhl Václavu Daňkovi, zda by mohl verše, které jsem přeložil, přebásnit a vydat v češtině. Jsem rád, že se tehdejší nápad konečně uskutečnil.

Ahmed Arif musel psát své básně v turečtině, protože kurdština byla v Turecku ještě do letošního roku zakázaným jazykem. Až docela nedávno prohlásilo Ministerstvo kultury Turecké republiky Ahmeda Arifa za významného spisovatele turecké literatury a vydalo jeho básně jako původní publikaci ministerstva, avšak ve francouzské verzi Yekta Uzunoglu.

Fejeton k věci

Kurdské knoflíky a české pušky

Před týdnem jsem se vrátil z Kurdistanu. Byl jsem součástí pětičlenné výpravy českých literátů, kteří zemi navštívili na pozvání kurdského Svazu spisovatelů sídlícím ve městě Duhok.

Jakožto milovník díla Karla Maye jsem samozřejmě nesl s sebou jisté informace, román nazvaný Divokým Kurdistanem jsem četl kdysi se stejným zaujetím jako Rudého gentlemana. A musím přiznat, že Mayova dokonalá znalost tehdejších reálií a přesná práce s mapou překvapí dodnes, ale stíny postav jako Kara ben Nemsí nebo princezna Marah Durimeh brzy setře kvasící přítomnost...

Duhok je vzdálen asi 150 kilometrů od hlavního města Erbilu a jako každé větší centrum, které jsme na cestách spatřili, se spontánně a bouřlivě rozvíjí. Na první pohled překvapí nečekaně vysoká životní úroveň (průměrný plat v Kurdské federativní republice činí asi 750 dolarů měsíčně!). Druhým překvapením byla pro mne pozornost, kterou kurdská strana naší návštěvě věnovala – setkali jsme se s ministrem kultury panem Falakadinem Kakeiem a se starosty několika významných měst, televizi a rozhlas jsme měli neustále v patách.

Třetím překvapením pak je nepopíratelná sympatie k Česku, respektive Československu. Do dějin kurdských osvobozenecských bojů se totiž naše země nesmazatelně zapsala zbraní, které Kurdové říkají „Brno 17“ a o níž se vši vážností tvrdí, že jim valnou měrou pomohla zvítězit, poněvadž má mnohem delší dostřel než všechny kalašnikovky nebo čínské či izraelské zbraně, jimiž bývali vybaveni nepřátelé. Je to

obstarožně vyhlížející puška s dlouhou hlavní a se zásobníkem na pouhých pět nábojů, po každém výstřelu je třeba zbraň natáhnout. Přesto však nemohu zastířit, že jsem při pohledu na ni cítil cosi jako národní hrdost, pocit, který u nás a v nás pod Klausovým či Paroubkovým vlivem postupně mizí a je nahrazován prázdnotou.

Záviděl jsem Kurdům jejich schopnost dojímat se za zvuků hymny či při pohledu na státní vlajku, o sledování dokumentů z nedávné krvavé historie ani nemluvě.

Zatímco pro nás se hrdinství a čest staly prázdnými pojmy a smrt pouhou součástí statistik, pro Kurdy jsou obě kategorie velmi živé a současné.

Kurdský národ, rozkládající se především na území čtyř sousedních států (Irák, Írán, Turecko a Sýrie), odložil pušku „Brno 17“ a touží dát o sobě vědět mimo jiné i skrze literaturu. To bylo cílem i naší návštěvy, to je také důvod, proč dnešní fejeton věnuji svým přátelům Kurdům. Mimochodem lidstvo Kurdům vděčí za víc, než si možná uvědomuje – oni totiž vynalezli knoflíky. A tak tedy bez českých zbraní by se možná lidstvo vybíjelo méně přesně, ale bez Kurdů by mu dodnes padaly kalhoty.

I když se Kurdové sami hrdě hlásí k této mírumilovné tradici, svět si je obvykle spojuje především s PKK, Stranou kurdských pracujících, považovanou (hlavně v Turecku) za teroristickou organizaci.

Kurdští spisovatelé na kongresu v Duhoku 2010. Foto: archiv J.D.

Kurdský poměr k Turecku je dnes velmi dobře srovnatelný s postojem Čechů vůči Rusům, respektive Rusákům, tedy vůči vojsku a politikům někdejšího Sovětského svazu. Zatímco ovšem my jsme záhy po okupaci zahájili pasivní rezistenci, Kurdové svůj postoj ještě před několika lety vyjadřovali se zbraní v ruce. S tím je dnes konec. Před několika týdny předák strany Abdullah Ocalan jako gesto dobré vůle vyhlásil klid zbraní a vyzval ozbrojené síly PKK ke stažení z tureckého území. Takže už mi téměř nic nebránilo v návštěvě Diyarbakiru, hlavního města virtuálního Kurdistanu. Snad jen poměrná blízkost syrských hranic, o níž dávaly vědět především nízké přelety vojenských vrtulníků a údajní uprchlíci v ulicích města; ty ovšem od místního obyvatelstva rozeznalo jen cvičené oko. Přijel jsem na kongres kurdského Penklubu.

Penklubu země, která sice čítá k padesáti miliónům obyvatel, ti však žijí v diaspoře. Kurdistan nemá ani svoje území (mimo federaci s Irákem, která vznikla po svržení Saddáma, v níž ovšem žijí sotva dva milióny z početného národa Kurdů), ani svůj jednotící jazyk. Kurdštin je asi pět a – jak mi sdělil můj tlumočník, když občas zoufale dlouho mlčel – jen dvě si mezi sebou jakžtakž rozumějí. V projevu ke kurdským literátům jsem tedy optimisticky vzpomněl devatenácté století, vědecké oprášení a vzkříšení češtiny, úpění za Rakouska, za německé okupace a za sovětské nadvlády. Dole pod hradbami města. Diyarbakir se mezi poli klikatí řeka Tigris, slunce praží, staří rapsódi posedávají ve stínu čajoven a lákají k vyprávění příběhů o lásce, odvaze, vlastenectví a smrti. Bylo by snad i komické moje absolutní neporozumění tváří v tvář jejich patetickému nasazení, kdyby moji syrští kolegové neměli slzy v očích. Jsou to Kurdové, kteří se zítra vracejí „domů“ do Sýrie. Nemáme jim radši psát, rozhodně nedávat společné fotografie na facebook. Ani těm do Íránu, i tam je to nebezpečné.

Kde domov můj, mohl by si se mnou zanotovat každý Kurd.

Imaginární Kurdistan se rozprostírá na území šesti států – Turecka, Sýrie, Iráku, Íránu, Arménie a Azerbajdžánu. Selský rozum by veled odebrat každému z nich kousek a věnovat těm báječným lidem vlast. Oni už by se tam nějakým nářečím domluvili – když se kurdští jezidi, muslimové a křesťané mezi sebou neproprali kvůli náboženství, jistě to neudělají kvůli jazyku. Putujete-li totiž oním svobodným Kurdistanem, tedy druhou částí Irácko-kurdské federace, nalézáte v osadách u cest křesťanské kostely hned vedle mešit.

V muzeu města Duhok je to ta nejdelší. Foto: Archiv J. D.

Navečer si tam každý zajde svobodně za svým bohem a pak se, víra nevíra, sejdou všichni v hospodě v družném hovoru nad sladkým čajem. Středoevropan odkojený pivem jen závistivě přihlíží...

Na kongresu v Diyarbakiru v dubnu 2010. Vlevo bojovnice za kurdská práva, předsedkyně exilového kurdského Penklubu Berivan Doski.

Kongres probíhal za vlídného dozoru kurdských pešmergů. Foto: Archiv J. D.

Ukázka z knihy

Touhou po tobě mi pouta zrezivěla

Tebe,
umět popsat Tebe –
neviňátkům,
hrdinům,
všem čestným.

Tebe,
umět popsat Tebe –
bezbožníkům,
zákeřníkům,
nenávisťi prolezlým.

Za mnou tolik dlouhých zim...
Spí vlk, spí pták, spí cela...
A venku tluče,
dýchá
celý svět...
Já nespím.

Jaro, zas to jaro –
kolik už jich bylo?

Touhou po Tobě mi
pouta zrezavěla.

Do skrání Ti vkládám rudé růže.
Jednu na tu,
jednu na tu druhou...

Tebe,
moci volat Tebe,
do bezedných studní,
na Kometu,
do zápalky
posledního světla,
zapadlého v klidných vlnách oceánu.

Ztratila své bouře
ta Tvá první láska,
i polibky ztratila.
Nic nemá.

Jen snad z náhle přichvátané noci
jednu sklínku, jednu cigaretu

...snílkům.

Tebe,
umět popsat Tebe.
Je Tvá nepřítomnost
synonymem pekla?

Přežil jsem Tvá ozubená kola.
Zimou se jen třesu.
Ale Ty,
jen Ty teď nezavírej oči...

(překlad: Yekta Uzunoglu, přebásnil Václav Daněk)

Vězeň

Najednou v mých zřítelnicích uviděli sebe.
Přesto ztichli jak zabití –
Jak Lotova žena.

Celé město ztichlo.
Otevřelo nám své cesty.
Jen z rádia eskortního vozu zabořila píseň.

Za zády mé ruce v okovech.
Na útěk jsem nepomýšlel,
čestné slovo – nikdy!
Pocit viníka mi chyběl.

Jen kdybych se mohl opřít,
zapálit si cigaretu
a ten kouř nad všechny poklady.

Je to prohra nebo hanba?
Ani jedno ani druhé.
Já nebožák a Ty krásná, šťastný svět...

Cítím se tak divně v dnešním podvečeru,
lásko,
jako kdyby bestii nám odváželi!

Po obou mých bocích
ocelové hlavně, na mě namířené.
A to všechno pro jedno krvácející srdce,
které se Ti vejde do dlaní.

Aktuální doplnění

Asi je každému čtenáři zřejmé, sleduje-li alespoň trochu mezinárodní situaci a dění zejména v nedemokratických zemích, že naše práce na poli lidských práv a svobody slova je sice povinná, nicméně poněkud sisyfovská. Jen malá ukázka toho, co probíhá naším Penklubem zrovna nyní, tedy v lednu 2019:

České Centrum Mezinárodního Pen klubu ve spojení s výborem pro věznění spisovatele a novináře (WCP), důrazně protestuje proti perzekuci tureckého režiséra kurdského původu Kazima Öze. Tento mezinárodně oceňovaný režisér, jehož jedinou zbraní je pero a kamera, byl v tureckém Diyarbakiru obžalován z podpory terorismu a je pro něj požadován trest odnětí svobody až na 15 let. Považujeme to za hrubé porušení svobody vyjadřování a umělecké činnosti a požadujeme, aby bylo trestní stíhání Kazima Öze okamžitě zastaveno.

(Kazim Öz je 46letý kurdský režisér, narozený v Dersimu, turecky Tunceli, v severním – tureckém Kurdistanu. V současné době žije v Istanbulu. Ač vystudovaný stavební inženýr, pracoval Kazim od roku 1992 do roku 1996 v Teatra Jiyana v Istanbulu jako herec, ale také jako producent. Od roku 1996 pracoval v Yapım Film, jehož je zakladatelem. Jeho první krátký film, AX (Země), přinesl velký národní i mezinárodní ohlas a také získal mnoho ocenění. Svůj první hraný film, Fotografie, dokončil v roce 2001.

Všechny jeho filmy, dokumentární i hrané, z nichž poslední je ZER, který jsme mohli vidět i v Praze, ale také v Českých Budějovicích, věnoval svým krajanům Kurdům a jejich těžkému životu v zemi, kde už po sto let čelí trvalým represím. Jeho filmy získaly celkem 39 cen na různých filmových festivalech. ZER pak kromě dalších i cenu filmové kritiky na festivalu v Mannheimu v roce 2017. Loni v listopadu byl Kazim zatčen v době, kdy pobýval u své rodiny v Dersimu a dva dny držen ve vazbě a vyslýchán pro podezření z podpory terorismu. Prokurátor v Diyarbakiru – kurdský Amed – ho obžaloval a za podporu terorismu, respektive členství v ozbrojené teroristické organizaci, bude také souzen. Datum soudního jednání zatím není známo. Prokurátor požaduje nepodmíněný trest v rozmezí 7,5 až 15 let. To se v tureckém

vězení rovná rozsudku smrti. Z toho, co napsal Kazim na svůj Facebook a z rozhovorů s ním je zřejmé, že obžaloba se opírá o to, že chodil na pohřby členům „teroristické organizace“ a účastnil se protivládních demonstrací v parku Gezi v Istanbulu v roce 2013. Tehdy šlo o protest proti kácení stromů kvůli stavbě obřího supermarketu. A opírá se o odposlechy jeho telefonu. Obžaloba z terorismu pro člověka, který v životě nedržel v ruce zbraň. Od státu, který systematicky utlačuje a masakruje příslušníky národnostních menšin na svém území.

Podotýkám, že jeho zatčení je jen jedním z mnoha. Od nepodařeného pokusu o puč v roce 2016 byly pozatýkány v Turecku desetitisíce, možná statisíce lidí. Nejen příslušníci kurdské, ale i turecké inteligence, umělci, advokáti, soudci, novináři, spisovatelé, politici opoziční prokurdské strany HDP. Celé této vlně zatýkání a věznění je bohužel věnována jen malá pozornost. Jako všem zločinům, které turecký režim pod vedením prezidenta Recepta Tayyipa Erdogana páchá doma i na cizích územích. V tzv. západním svobodném světě, který dbá na lidská práva a svobodu slova, se najde jen málo lidí, kteří pozvednou hlas na obranu nespravedlivě stíhaných.

Jana Kunšteková

Siao-po, Liou a kol.: Od Charty 77 k Chartě 2008, Život v pravdě (Xiaobo, Liu & et all.: From Charter 1977 to Charter 2008, Life in Truth), *česko-anglické vydání*, přeložila Olga Lomová a kolektiv autorů, vydalo nakladatelství Olgy a Olega Krylových jako 4. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísní, Praha 2010

Ukázka z knihy

Úvod: Liou Siao-po: Charta 77 a Charta 08

Začátkem prosince 2008, u příležitosti 60. výročí přijetí Všeobecné deklarace lidských práv, byl v Pekingu zveřejněn politický manifest skupiny čínských intelektuálů nazvaný Charta 08. Dokument se odkazuje na československou Chartu 77 a odvolává se na hodnoty humanismu a demokracie. Myšlenky čínské Charty 08 se odvíjejí od přesvědčení o univerzalitě a nezadatelnosti lidských práv. Na tomto základě její autoři vyzývají k zásadním politickým a ekonomickým reformám v zemi a varují, že bez nich se Čína v blízké budoucnosti nevyhne vážným společenským a politickým otřesům.

Nejznámějším signatářem a jedním z mnoha autorů Charty 08 je Liou Siao-po (Liu Xiaobo, nar. 1955), literární kritik a esejista, bývalý vysokoškolský učitel, v letech 2003–2009 prezident nezávislého čínského PEN klubu. Krátce po zveřejnění Charty 08 v prosinci 2008 byl Liou Siao-po zatčen a o rok později odsouzen za podvratnou činnost na jedenáct let do vězení. Jak zatčení, tak i drakonické odsouzení se odehrálo v období vánočních svátků. Českoslovenští organizátoři Charty 77 sbírali svého času podpisy také kolem Vánoc. Věděli, že státní kontrola bude v tomto období slabší a že shromažďování podpisů bude pod záminkou svátečních návštěv starých přátel snadnější. V Číně však naopak svátků využil stát, když zahájil soudní řízení proti LXB

v době, kdy ještě mnoho zahraničních diplomatů bylo mimo Peking a pozornost světa se tak docela nesoustředila na politické záležitosti.

Zatčení a pozdější odsouzení LXB však nezůstalo bez povšimnutí v Praze. Signatáři Charty 77, jimiž se LXB a jeho kolegové při tvorbě Charty 08 inspirovali, se cítili touto inspirací poctěni a byli rádi, že jejich třicet let staré myšlenky a postoje jsou stále živé a podnětné. Zároveň to chápali jako závazek. V březnu 2009 česká humanitární a lidskoprávní organizace Člověk v tísní udělila LXB cenu Homo Homini, každoročně udělovanou osobnostem, které se významně zasloužily o rozvoj a prosazování lidských práv. Na slavnostní ceremonii pak zástupci Charty 08, profesor pekingské filmové akademie Chuej Wej-pching a profesor Ústavu filozofie Čínské akademie společenských věd Xu Youyu převzali jménem LXB ocenění Homo Homini z rukou bývalého českého prezidenta Václava Havla.

17. listopadu 2009, v době oslav 20. výročí sametové revoluce, Prahu navštívila také signatářka Charty 08, bývalá politická vězenkyně a nezávislá novinářka paní Gao Yu. A následně 6. ledna 2010, symbolicky v den výročí pokusu o doručení Charty 77 tehdejšími představitelům komunistického režimu, pokusu, jenž skončil zatčením Václava Havla, právě VH se skupinou přátel znovu upozornil českou i mezinárodní veřejnost na osud LXB. Spolu s hercem a signatářem Charty 77 Pavlem Landovským a bývalým mluvčím charty, současným biskupem Václavem Malým, se pokusili předat čínskému velvyslanectví v Praze otevřený dopis s požadavkem ukončit perzekuci LXB a ostatních signatářů Charty 08. Dveře ambasády však uzůstaly zavřeny, přítomná média jen zaznamenala, jak Václav Havel hází dopis do poštovní schránky.

V lednu 2010 čtyřicet českých a padesát slovenských zákonodárců nominovalo LXB na Nobelovu cenu míru. Iniciativu zákonodárců podpořili i desítky signatářů Charty 77. V dopisu adresovaném Nobelovu výboru mimo jiné uvedli: „Je zneklidňující, že kriminalizace svobody slova ve jménu státní bezpečnosti je stále mezi námi. Použití takto hrubého nástroje vyžaduje důraznou mezinárodní reakci. A ti, kteří se jako LXB rozhodnou žít v pravdě navzdory krutým následkům, zaslouží uznání za svoji odvahu a službu lidstvu. Udělením Nobelovy ceny míru váš Výbor připomene světu, že hodnoty lidských práv a lidské důstojnosti zůstávají ústřední součástí toho, kdo jsme, i přes reálné nebezpečí ze strany vlád, které žijí ve strachu z vlastních občanů.

Udělení ceny LXB také poslouží jako připomínka těm, kdo bojují za svobodu v jiných národech – také pod hrozbou trestů, násilí či hůře – že jejich snaha není zbytečná.“

Václav Havel a skupina významných mezinárodních osobností – mezi jinými biskup Desmond Tutu, Jeho Svatost dalajláma a francouzský filozof André Glucksmann – taktéž adresovali Nobelovu výboru otevřený dopis, v němž mimo jiné stálo: „Krutý trest odnětí svobody, uvalený na LXB, měl posloužit jako exemplární případ a důrazné varování ostatním, kteří by ho chtěli následovat. Jsme přesvědčeni, že jsou chvíle, kdy příkladná občanská angažovanost vyžaduje neméně jasnou reakci. Udělení Nobelovy ceny míru LXB je přesně ta odpověď, kterou si jeho odvaha zaslouží.“

To, po čem volali čeští a slovenští zákonodárci, světové osobnosti, Václav Havel i čínští chartisté, to, čemu se silným zákulisním nátlakem snažil zabránit Peking, se 8. října stalo skutečností. V norském Oslu předseda Nobelova výboru oznámil, že letošním nositelem Nobelovy ceny míru je čínský disident LXB.

.....

V Praze 8. 11. 2010

Igor Blaževič, Člověk v tísni

Jiří Dědeček, České centrum Mezinárodního Pen klubu

Charta 2008

I. Preambule

Letos si připomínáme, že uplynulo sto let od přijetí první čínské Ústavy, šedesát let od zveřejnění Všeobecné deklarace lidských práv, třicet let od Zdi demokracie a deset let od chvíle, kdy čínská vláda podepsala Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Občané Číny, procitající po dlouhé době naplněné katastrofami v oblasti lidských práv, strádáním a mnoha složitými zápasy, si den ode dne zřetelněji uvědomují, že svoboda, rovnost a lidská práva jsou univerzálními hodnotami sdílenými všemi lidmi a že demokracie, republikánské zřízení a ústavní vláda tvoří základní rámec moderního politického systému. „Modernizace“, která je izolována od těchto univerzálních hodnot a základního rámce politického systému, je zhoubným procesem, jenž lidem upírá jejich práva, otupuje lidskou přirozenost a ničí lidskou důstojnost. Jakým směrem se vydává Čína ve 21. století? Bude pokračovat v „modernizaci“ pod autoritářskou vládou, nebo se přihlásí k univerzálním hodnotám, přimkne se k hlavnímu proudu civilizace a vybuduje demokratický politický systém? Jedná se o volbu, jíž se nelze vyhnout.

Velké historické změny, k nimž došlo v Číně v polovině 19. století, odhalily, jak ztrouchnivělý byl tradiční autoritářský systém, a staly se předebranou obrovské proměny, jaká v dějinách této země neměla obdoby po několik tisíc let. Prozápádní hnutí v oblasti vědy a techniky usilovalo o pokrok výhradně v rovině materiální, avšak porážka v čínsko-japonské válce v r. 1895 znovu ukázala zastaralost čínského společenského a politického systému. Sto dní reform v r. 1898 se dotklo reform na úrovni systému, nakonec však bylo surově potlačeno konzervativci a odsouzeno k porážce. Sinchajská revoluce z r. 1911 zdánlivě pohřbila více než dva tisíce let trvající autoritářské císařství a vytvořila první republiku v Asii. V důsledku tehdejších vnitropolitických problémů i tlaku cizích mocností se republikánské zřízení nestačilo plně rozvinout a hned vzápětí je smetl nápor diktatury. Pouhý import západní materiální kultury a porážka pokusu modernizovat společenský systém vedly Číňany k hledání kořenů problémů ve vlastní kultuře, a tak se r. 1919

zrodilo Májové hnutí za novou kulturu, které vztyčilo prapory vědy a demokracie. V důsledku občanských válek a agresí cizích mocností byl nicméně proces demokratizace čínského politického systému násilně přerušeno. Po vítězství ve válce proti japonské okupaci (1945) se v Číně obnovila snaha vytvořit skutečný ústavní systém, avšak výsledek obnovené občanské války mezi Kuomintangem a komunistickou stranou zavlkl Čínu do propasti moderního totalitarismu. „Nová Čína“ vytvořená roku 1949 je podle jména lidovou republikou, ve skutečnosti je však říší Strany. Vládnoucí strana monopolizovala veškeré politické, ekonomické a společenské zdroje a postupně způsobila celou řadu lidskoprávních katastrof: hnutí proti pravici (1957), Velký skok (1958–1960), kulturní revoluce (1966–1969), masakr na náměstí Tchien-an-men (1989), útlak lidových náboženských hnutí a potlačování hnutí na obranu práv, která čínská vláda smluvně zaručuje – to vše v úhrnu přineslo desítky miliónů mrtvých a krutě za to zaplatili lidé a celá země.

Politika reforem a otevírání se světu v posledních třiceti letech umožnila Číně zbavit se všeobecné chudoby a do extrému dovedeného totalitního způsobu vlády, výrazně se zlepšily materiální podmínky a životní úroveň lidí, částečně byly obnoveny individuální ekonomické svobody a společenská práva, začala se rodit občanská společnost a mezi lidmi začalo sílit volání po lidských právech a politických svobodách. Také držitelé moci zároveň s tím, jak provádějí ekonomické reformy směřující k tržnímu hospodářství a privatizaci, mění postoj k principům lidských práv a po počátečním naprosto odmítavém postoji začínají uznávat jejich existenci. V letech 1997 a 1998 čínská vláda podepsala dvě významné mezinárodní úmluvy o lidských právech a Všečínské shromáždění lidových zástupců v r. 2004 schválilo změnu Ústavy, do které byla vtělena formulace o respektování a ochraně lidských práv. Letos dále vláda slíbila, že přijme a bude uskutečňovat Akční plán prosazování lidských práv. Avšak tento pokrok v čínské politice se až doposud většinou zastavil na papíře; máme zákony, nemáme však vládu zákona, máme Ústavu, nemáme však vládu, jež by se jí řídila – toto je stále realita, kterou všichni máme na očích. Držitelé moci nadále zachovávají autoritářský způsob vlády, odmítají politické reformy a v důsledku toho bují korupce a těžko se prosazuje vláda zákona, lidská práva skomírají, vytrácí se morálka, ve společnosti dochází k radikální polarizaci, je deformován ekonomický rozvoj, dochází k drancování přírodního prostředí a kulturního dědictví, chybí právní záruky

občanských a majetkových práv i záruky dávající prostor občanům v jejich usilování o štěstí, uvnitř společnosti se bez přestání hromadí rozpory, mezi lidmi překypuje nespokojenost, zejména dochází k ostré antagonizaci mezi představiteli státu a občany a prudce roste počet konfliktů mezi skupinami občanů a státem. To vše ukazuje na tendenci směřující ke katastrofální ztrátě kontroly nad událostmi, přičemž zaostávání stávajících struktur dosáhlo již takové míry, že se reformy ukazují jako naprosto nezbytné.

II. Naše základní principy

V tomto zlomovém historickém okamžiku, kdy se rozhoduje o budoucnosti Číny, je třeba znovu se zamyslet nad stoletým procesem modernizace a znovu potvrdit následující základní principy:

Svoboda: Svoboda je jádrem univerzálních hodnot. Svoboda slova, tisku, vyznání, shromažďování, sdružování, právo volby místa pobytu, právo na stávkou a demonstraci – to vše jsou konkrétní projevy svobody. Pakliže svoboda skomírá, nelze hovořit o moderní civilizaci.

Lidská práva: Lidská práva nejsou něčím, co člověku dává stát, ale jsou to práva, jimiž je člověk nadán v okamžiku svého narození. Obrana lidských práv by měla být hlavním cílem vlády a legálním základem veřejné moci, stejně jako inherentním požadavkem pro to, aby základním východiskem se stal člověk. Všechny minulé politické katastrofy v Číně jsou těsně spjaté s tím, že držitelé moci ignorovali práva člověka. Člověk je hlavním subjektem státu, stát je od toho, aby sloužil lidu, vláda existuje kvůli lidu.

Rovnost: Všichni jednotliví lidé, bez ohledu na svoje společenské postavení, povolání, pohlaví, ekonomickou situaci, rasu, barvu pleti a náboženské či politické vyznání, jsou si rovni jako osobnosti, ve své důstojnosti a svobodě. Je nutné v praxi naplňovat zásadu rovnosti všech lidí před zákonem, uskutečňovat principy rovnosti společenských, ekonomických, kulturních a politických práv všech občanů.

Republikánské zřízení: Republikánské zřízení přináší naplnění tradičního čínského ideálu vyjádřeného slovy „všichni společně se podílejí na správě věcí a žijí spolu v míru“. K tomu je nutná dělba a vyváženost moci a vyvažování zájmů. To jest stav, kdy za podmínek rovnosti, spravedlivé soutěže a společné politické diskuse představitel

různých zájmů, různé společenské organizace, uskupení usilující o prosazování rozmanitých kultur a různých přesvědčení řeší mírovými prostředky věci obecného zájmu.

Demokracie: Nejzákladnějším významem demokracie je, že moc je v rukou lidu a vlády volené lidem. Demokracie se vyznačuje následujícími rysy: 1) legitimita vlády pochází od lidu, politická moc pramení z lidu; 2) političtí vládcové jsou lidem voleni; 3) občané mají skutečné právo volby z více možností, přičemž ze svobodných voleb musejí vzejít všichni důležité představitelé státní moci na všech úrovních, kteří tak získávají mandát na omezenou dobu; 4) na jedné straně je respektováno rozhodnutí většiny, na straně druhé jsou však chráněna základní lidská práva menšin. Jednou větou řečeno, demokracie je moderním společně užívaným nástrojem, který umožňuje, aby vláda skutečně patřila lidu, aby se na ní lid podílel a aby vláda lidu prospívala.

Ústavní vláda: Ústavní vláda je základním principem, který zabezpečuje elementární svobody a práva občanů skrze zákonná ustanovení a za pomoci vlády zákona vymezuje a jasně stanoví hranice práv a jednání vlády a poskytuje pro to odpovídající systém.

V Číně dávno a navěky zmizela doba císařství a v celosvětovém měřítku nastává soumrak autoritářských systémů. Občané se musejí stát skutečnými pány své země. Jediným východiskem pro Čínu je zbavit se otrockého myšlení, které spoléhá na „jasnozřivého vládce“ a „pocitivé úředníky“ a rozvinout moderní občanský postoj, který občanská práva považuje za své základní východisko, je si vědom vlastní zodpovědnosti, uskutečňuje svobodu, osobně prosazuje demokracii a ctí vládu zákona.

III. Naše základní návrhy

V souladu s těmito východisky, vedeni pocitem zodpovědnosti, a v konstruktivním občanském duchu vznášíme následující konkrétní návrhy týkající se státní politiky, občanských práv a různých oblastí vývoje společnosti:

1. Změna Ústavy: Navrhujeme změnit Ústavu v souladu s výše uvedenými základními hodnotami a principy. Ze stávající Ústavy je nutné odstranit články, které nejsou v souladu s principem moci pocházející od lidu tak, aby se naše Ústava stala dokumentem skutečně ochraňujícím lidská práva, základní podmínkou vykonávání veřejné moci, nejvyšším aplikovatelným zákonem, který nesmí porušit žádný jednotlivec ani organizace či politická strana. Tak bude položen právní

základ pro demokratizaci Číny.

2. Oddělení moci: Vytvořit moderní systém vlády, která je založena na systému dělby a rovnováhy moci a zaručuje oddělení moci zákonodárné, soudní a výkonné. Ustanovit administrativu založenou na legislativních předpisech a vládu, která se musí zodpovídat před občany. To zabrání přílišnému rozšiřování moci administrativy. Vláda musí být zodpovědná vůči svým daňovým poplatníkům; je třeba vytvořit systém správy a dělby moci mezi ústřední vládou a místními vládami, pravomoci ústřední vlády musí být jasně vymezené Ústavou, regionální správa musí uskutečňovat plnou samosprávu.

3. Zákonodárná demokracie: Všechny zákonodárné orgány by se měly vytvářet na základě přímé volby, zákonodárný proces musí být založen na principech rovnosti a spravedlnosti a realizovat tak demokracii v zákonodárství.

4. Nezávislost soudnictví: Soudnictví musí stát nad zájmy politické strany, která se nesmí žádným způsobem vměšovat do rozhodování soudů. Je třeba zachovávat nezávislost soudů a zajistit jejich nestrannost; zřídit Ústavní soud, zřídit systém kontroly případů porušení Ústavy a bránit její autoritu. Co nejdříve je třeba zrušit výbory pro politické a legislativní otázky na všech úrovních organizace komunistické strany a zabránit zneužívání veřejných nástrojů moci v zájmu partikulárního prospěchu.

5. Veřejné nástroje užívat k veřejnému prospěchu: Uskutečnit zestátnění armády;¹ armáda musí být věrná Ústavě a státu, armádu musí opustit stranické organizace a je třeba zvyšovat profesionální úroveň armády. Všechny složky státního aparátu, včetně policie, musí zachovávat politickou neutralitu. Je třeba odstranit diskriminaci z hlediska stranické příslušnosti při zaměstnávání v rámci státního aparátu, je nutné přijímat do těchto zaměstnání podle principu rovnosti a bez ohledu na stranickou příslušnost.

6. Ochrana lidských práv: Je třeba, aby byla reálně chráněna lidská práva a respektována lidská důstojnost. Je třeba zřídit výbor pro ochranu lidských práv, jenž by se zodpovídal nejvyššímu legislativnímu orgánu a zabraňoval by vládě, aby zneužívala veřejnou moc k porušování lidských práv. Zejména je třeba chránit osobní svobodu; nikdo nesmí být protizákonně vězněn, zadržován, předvoláván, vyslýchán či trestán.

1 „Zestátněním“ se v tomto případě míní vynětí armády z pravomoci vedení komunistické strany.

Je třeba zrušit systém převýchovy prací.

7. Volby veřejných činitelů: Je nutné všude prosadit systém demokratických voleb podle principu, v němž všichni mají stejné právo jednoho hlasu. Je třeba systematicky postupně zavést přímé volby nejvyšších představitelů státní správy na všech úrovních. Pravidelně konat svobodné volby za účasti více kandidátů a s mandátem omezeným na dobu určitou a těchto voleb se účastnit, to jsou základní a nezczitelná lidská práva.

8. Rovnost měst a venkova: Je třeba zrušit dnešní systém registrace obyvatelstva, který rozděluje obyvatele měst a obyvatele venkova, uplatnit ústavní právo, podle kterého jsou si všichni rovni, a tak zabezpečit právo občanů na svobodu pohybu.

9. Svoboda sdružování: Aby bylo zabezpečeno právo občanů svobodně se sdružovat, je třeba stávající systém registrace občanských sdružení, založený na nutnosti nejprve získat povolení k činnosti, nahradit systémem pouhého nahlášení. Je nutné uvolnit zákaz zakládat politické strany; činnost politických stran je třeba regulovat na základě Ústavy a zákonných předpisů, musí být zrušena monopolizace politické moci jednou stranou. Je třeba uskutečnit princip svobody činnosti politických stran ve vyrovnané konkurenci, činnost politických stran a jejich legalizace se musí stát běžnou záležitostí.

10. Svoboda shromažďování: Pokojná shromáždění, průvody, demonstrace a svoboda projevu jsou základní občanské svobody zaručené v Ústavě. Nesmí být protizákonně porušovány stranou, která je u moci, a v rozporu s Ústavou omezovány.

11. Svoboda projevu: Je třeba realizovat svobodu slova, tisku a vědecké práce, aby bylo zaručeno právo občanů na to být pravdivě informováni a vykonávat kontrolní úlohu vůči moci. Je třeba připravit zákon o médiích a tiskový zákon, uvolnit cenzuru a zrušit paragraf trestního zákona týkající se zločinu „podněcování k podvracení státní moci“. Konec kriminalizaci slova.

12. Náboženská svoboda: Je nutné zaručit náboženskou svobodu a svobodu vyznání. Navrhujeme uskutečnit odstavění církve od státu; vláda se nemá vměšovat do aktivit souvisejících s náboženskou vírou. Je nutné revidovat či zrušit všechna ustanovení zákona, administrativní nařízení a místní vyhlášky, které omezují náboženské svobody občanů či jim je upírají. Náboženské aktivity nadále nesmí být řízeny pomocí administrativních nařízení a státních zákonů. Systém, podle kterého

náboženská sdružení (včetně center náboženských aktivit) získávají legální statut až po předchozím povolení a oficiální registraci, je třeba zrušit a nahradit jej dobrovolnou a ničím neomeзованou registrací.

13. Občanská výchova: Je nutné zrušit přeideologizovanou politickou výchovu i systém zkoušek z politické výchovy sloužící politice jedné strany a místo toho zavést nadstranickou občanskou výchovu založenou na šíření univerzálních hodnot a idejí občanských práv. Je třeba pěstovat občanské uvědomění a propagovat ušlechtilé občanské ctnosti služby společnosti.

14. Ochrana vlastnictví: Je třeba vytvořit a chránit právo na soukromé vlastnictví, zavést systém svobodného, otevřeného tržního hospodářství, zaručit právo svobodně zakládat podniky a živnosti, odstranit monopol státní administrativy. Navrhujeme zřídit výbor pro státní majetek, jenž bude zodpovědný nejvyššímu zákonodárnému shromáždění, a spořádaně a v souladu se zákonem začít provádět reformu vlastnictví, zprůhlednit vlastnické vztahy a zodpovědnost. Dále navrhujeme rozvinout novou pozemkovou reformu, zahájit proces privatizace půdy a reálně zabezpečit právo občanů a zejména rolníků na vlastnictví půdy.

15. Reforma financí a daní: Je nutné zavést demokratickou kontrolu veřejných financí a zaručit práva daňových poplatníků. Systém veřejných financí musí být založen na jasně vymezených právech a povinnostech a mechanismech pohybu financí tak, aby byl vytvořen systém racionálního a účinného přerozdělování veřejných financí na všech úrovních státní správy. Nezbytná je zásadní reforma daňového systému, snížení daní, zjednodušení systému vybíraných daní a spravedlivé rozložení břemene daní. Není přijatelné, aby administrativní orgány svévolně navyšovaly a ukládaly dodatečné daně, které neprošly procesem veřejné volby a schválením zákonodárného orgánu. Skrze reformu vlastnictví, vytvořením větší rozmanitosti tržních subjektů a za pomoci konkurenčních mechanismů docílit snížení prahu pro vstup na finanční trhy a vytvořit tak podmínky pro vytváření finančních zdrojů zdola – tak bude možné plně rozvinout vitální bankovní systém.

16. Sociální zabezpečení: Je třeba vytvořit systém sociálního zabezpečení, který zahrne všechny občany, aby naši občané získali základní jistoty v oblasti vzdělání, zdravotní péče, penzijního zabezpečení a pro případ nezaměstnanosti.

17. Ochrana životního prostředí: Je třeba chránit životní prostředí, prosazovat udržitelný rozvoj, chovat se s pocitem zodpovědnosti k dětem

a vnukům i celému lidstvu. V praxi je třeba uplatňovat zodpovědnost, kterou za tento úkol musejí nést státní úředníci na všech úrovních. Zároveň je nutné umožnit, aby se plně rozvinula role občanských sdružení při ochraně životního prostředí a aby mohla plnit kontrolní úlohu.

18. Federální republika: Je třeba se v souladu s principy rovnosti a spravedlnosti zapojit do procesu zachování míru a rozvoje širšího regionu a dávat příklad zodpovědné mocnosti. Svobodný systém v Hongkongu a Macau musíme zachovat. Je nutné hledat mírové řešení otázky vztahů s Taiwanem prostřednictvím rozhovorů na bázi rovnosti obou partnerů a oboustranné spolupráce. S velkou moudrostí se snažme objevit schůdnou cestu a vytvořit systém, jenž by umožnil rozkvět pro všechny naše národy, a v rámci daném demokratickou Ústavou vytvoříme Čínskou federativní republiku.

19. Spravedlnost: Je nutné očistit jméno všech, kdo utrpěli pronásledováním v minulých politických kampaních, i jména jejich rodinných příslušníků, a dát jim odškodnění. Propusťte všechny politické vězně a vězně svědomí, propusťte všechny, kdo byli odsouzeni kvůli náboženskému přesvědčení. Zřídte vyšetřovací komisi s cílem vyšetřit a objasnit skutečnou povahu událostí nedávné minulosti, ať jasně vyjde najevo zodpovědnost a naplní se spravedlnost. Na tomto základě usilujeme o společenský soulad.

IV. Závěr

Čína coby světová velmoc, jeden z pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN a člen výboru OSN pro lidská práva by měla cítit povinnost učinit přínos pro mír všeho lidstva a pokrok ve věci lidských práv. Je však politováníhodné, že mezi velmocemi dnešního světa právě jen v Číně zůstává plně zachován autoritářský režim. V důsledku toho zde stále dochází ke katastrofálnímu porušování lidských práv, rozvoj čínského národa je spoután a omezován je i pokrok lidské civilizace. To se musí změnit! Demokratickou transformaci politického systému nelze dále odkládat.

Právě z těchto důvodů nalézáme odvahu v praxi projevit občanský postoj a zveřejňujeme Chartu 08. Doufáme, že všichni čínští občané, kteří stejně jako my vnímají současnou krizi a mají pocit zodpovědnosti a povinnosti, bez ohledu na to, zda zastávají oficiální postavení či stojí mimo struktury, a bez ohledu na své společenské postavení se

spojí kolem společné myšlenky a zapomenou na to, co je rozděluje, aktivně se zapojí do občanského hnutí a společně uvedou do pohybu velkou transformaci čínské společnosti s cílem co nejdříve vybudovat svobodnou a demokratickou zemi řídicí se ústavním pořádkem, a tak naplní soustavné snažení a sny Číňanů posledních více než sta let.

10. prosince 2008

Z čínštiny přeložila Olga Lomová.

Zamyšlení nad případem dětské otrocké práce v ilegálních cihelnách²

Liou Siao-po

“Vládcové, pro které je nedůležitější zachování monopolu moci, si nemohou vážit životů občanů, a to ani dětí.”

Od odhalení případu otrocké práce v ilegálních cihelnách v provincii Šan-si, který šokoval Čínu i zahraničí, už uplynuly téměř dva měsíce. Když však zvážíme neustávající tlak veřejnosti v Číně i ve světě a požadavek veřejnosti důkladně prošetřit, kdo je za danou situaci odpovědný, když vezmeme v úvahu řadu příkazů a instrukcí z oficiálních míst, od centrálních orgánů až po místní úřady, vysílání funkcionářů, omluvy, obrovský počet policejních sil vyslaných s cílem důkladně vše prošetřit a zvláště pak slib vedení provincie Šan-si „zachránit během deseti dní všechny zotročené dělníky“, působí to, jak byl případ otrocké práce v cihelnách uzavřen, velmi odbytým dojmem. Déle než deset let trvající a rozšířený jev otrocké práce v cihelnách se nyní smrškl na případ jedné cihelny v obci Cchao-šeng (město Kuang-šeng-s', okres Chung-tung). Nejen že před soudem stanul jen malý počet obviněných, ale obsah obžaloby se omezil pouze na tři body: nezákonné omezování osobní svobody, nucenou práci a úmyslné ublížení na zdraví. Chybělo mezi nimi nezákonné využívání dětské práce, únosy a týrání dětí. Předák cihelny Čao Jen-ping byl odsouzen k trestu smrti, vedoucímu úkolu Cheng Tching-chanovi z provincie Che-nan byl vyměřen doživotní trest odnětí svobody, ostatní obžalovaní byli odsouzeni k osmnácti měsícům až devíti letům odnětí svobody.

² Text byl poprvé publikován čínsky v internetovém časopise Žen jü žen-čchüan (Humanity and Human Rights) č. 8 (2007), který vydává organizace Human Rights in China.

Na trestech pro úředníky je nejkřiklavěji patrné, že záležitost nebyla důkladně posouzena. 16. července zveřejnily vládní orgány jména úředníků, kteří byli vyšetřováni pro zanedbání pracovní povinnosti. Disciplinární řízení bylo vedeno s devadesáti pěti stranickými kádry a funkcionáři státní správy. Nejedná se sice o nízký počet osob, kvantita však zakrývá nízkou kvalitu vyšetřování; všichni potrestaní pocházejí z nejnižší úrovně státního a stranického aparátu. Nejvýše postavenými bylo několik bezvýznamných úředníků okresu Chung-tung: tajemník okresního výboru strany Kao Chung-jüan byl potrestán stranickou důtkou, náměstek tajemníka okresního výboru strany a vedoucí okresu Sun Jen-lin byl odvolán z funkce, zástupce vedoucího okresu Wang Čeng-tün dostal stranickou důtku a přišel o svůj post.

Tak závažné zločiny, a tak mírné tresty! Vždyť tato opožděná spravedlnost nemá ani přijatelnou podobu, což je vůči poškozeným bezpochyby velmi nespravedlivé a ukazuje na to, že veřejné mínění není bráno příliš vážně a za důležitou není považována ani nestrannost soudu. Přestože ústřední orgány v čele s prezidentem Chu Ťin-tchaoem a premiérem Wen Ťia-paoem hlasitě zdůrazňují, jak velmi jim záleží na blahu lidu, přestože se vyšetřování i omluvy guvernéra provincie Šan-si zdají být velmi upřímné, nic z toho nedokáže odstranit základy systému, který umožnil velké rozšíření otrocké práce. A zároveň nemůže být ani zachráněna politická integrita a čest komunistické vlády a napravena její otřesená autorita. Jinými slovy, způsob, jakým se úřady vypořádaly s případem otrocké práce v ilegálních cihelnách, neobstojí před následujícími otázkami.

První otázka: Co je příčinou velmi nízké účinnosti opatření na záchranu dětských dělníků?

5. června se na internetu objevila zoufalá výzva čtyř set otců s žádostí o pomoc „Kdo zachrání naše děti?“. Říká se zde: „Případ týraných pracovníků v Chung-tungu, který otrásl celou zemí, je pouze špičkou ledovce, více než tisíc životů je stále v ohrožení ... Zachraňte naše děti!“ Během dalších dvou týdnů se většina z těchto otců nepodařilo děti najít. 20. června zveřejnilo čtyři sta otců na internetu další výzvu, otevřený dopis, ve kterém uvádějí, že během pátrání po příbuzných se jim podařilo zachránit více než sto dětí, většina z nich však není

z provincie Che-nan. Stále zůstává mnoho dětí, které není možné najít; byly nejspíše přesunuty na jiné místo. Rodiče vyzývají ke zvýšení intenzity záchranných akcí a navrhují rozšíření oblasti hledání na celý stát.

Současně se veřejnost stále dotazuje vlády, kdo nese za tuto situaci odpovědnost. Jedním z příkladů je úvodník deníku „Nan-fang tu-š' pao“ (Jižní metropole) z 27. června s názvem „Je možné zachránit všechny osoby?“. Jeho autor poznamenává: „Jak velká je možnost nenechat zločinu žádný prostor a všechny zachránit? Pokud se budeme spoléhat pouze na dobře znějící prohlášení funkcionářů z provincie Šan-si, úkol se nepodaří. Vláda musí právě v tomto okamžiku důkladněji zkoumat svůj vlastní systém, společnost musí více spolupracovat, občané musí být lépe informováni. Jen tak mohou být všichni zachráněni před nedobrovolnou prací. Ještě důležitější však je, že jedině tak může být zcela zničeno společenské prostředí, jež umožňuje zotročování a poškozování občanů. To je mnohem naléhavější než jakákoli vznešená politická prohlášení.“

Bohužel, v době, kdy píšu tento text, nedošlo k žádnému novému vývoji a další děti zachráněny nebyly. Média v Čínské lidové republice zveřejnila zprávu o pouhé stovce zachráněných dětských otroků, což je asi desetina z celkového počtu více než tisíce pohřešovaných dětí. Z toho je vidět, že při tomto měření sil vlády a podsvětí se vládě, která má k dispozici obrovské zdroje a všechny výhody na své straně, nepodařilo porazit zločinecké organizace.

Co je příčinou ubohého výsledku rozsáhlých policejních pátracích a záchranných akcí? Je jí naprostá nekontrolovatelnost podsvětí, nebo je to neschopnost vlády? V tomto případě je odpověď jasná: druhá možnost je správně.

Je všeobecně známo, že despotická vláda, která si monopolizuje základní společenské zdroje, naráží při vládnutí na obtížně řešitelný paradox: při udržování stabilní moci a využívání výhod a privilegií dochází k potlačování práv občanů, sledování disidentů, kontrole médií a využívání veřejného majetku pro vlastní prospěch a rozmáhá se korupce. Čínská vláda a její funkcionáři jsou nejen schopní, oni jsou příliš schopní, jsou tak schopní, že není místa, na které by se nedostali! Ke sledování jednoho disidenta neváhají využít několik policejních vozů

a mnoho policistů. Ovšem při službě lidem, při zajišťování spravedlnosti ve společnosti, při práci sloužící veřejnému prospěchu a napravování chyb jsou čínská vláda a její aparát nejen neschopní, ale dokonce tak neschopní, že dokážou přehlédnout i zcela jasnou záležitost! Klidně přehlíželi dlouhodobou existenci dětské otročké práce velkého rozsahu.

Druhá otázka: Proč jsou čínští úředníci tak bezcitní a nestydatí?

Na pokyn prezidenta a premiéra vyslaly nejvyšší správní orgány okresu Chung-tung jedenáct pracovních skupin s omluvným dopisem. Členové skupin vyrazili do dvanácti provincií a měst po celé Číně a osobně předali zachráněným rolníkům a dělníkům omluvný dopis, plat a odškodné. Okresní kontrolní a disciplinární komise také provedla šetření, zda v případě nedošlo k zanedbání pracovních povinností. 20. června premiér Wen Ťia-pao předsedal schůzi státní rady, Jü Jou-tün, guvernér provincie Šan-si, na této schůzi představil vyšetřování provedené na úrovni provincie. Dvaadvacátého se v Tchaj-jüanu konala tisková konference úřadu bezpečnosti práce, ministerstva veřejné bezpečnosti a unie pracovních skupin odborových organizací, Jü Jou-tün se jménem provinční vlády omluvil obětem poškozeným v případě ilegálních cihel i jejich příbuzným a před občany své provincie provedl sebekritiku.

28. června poslanec shromáždění lidových zástupců provincie Šan-tung pan Wang Čchüan-tie poslal guvernérovi provincie Šan-si Jü Jou-tünovi dopis nazvaný „Výzva k rezignaci pro vedoucího úřadu práce a sociálního zabezpečení provincie Šan-si“. Wang Čchüan-tie v dopise říká:

„Případ ilegální cihelny v provincii Šan-si otrásl celou zemí. ... Již byl všeobecně odsouzen, lidé jsou rozhořčeni! ... Jü Jou-tün, guvernér provincie Šan-si, informoval státní radu o provedených šetřeních, omluvil se obětem a pronesl sebekritiku. Avšak ti, kdo se nacházejí v centru dění, úředníci úřadu práce a sociálního zabezpečení provincie Šan-si, kteří přímo dohlížejí na nábor a činnost pracovních sil v celé provincii, zůstávají podivně klidní. Ani jeden z nich nepřiznává odpovědnost za tento případ, ani jeden se občanům neomluvil. K dispozici jsou pouze zprávy o ‚energických akcích‘ úseku inspekce práce a veřejné bezpečnosti. Lidé se nemohou nezeptat: Jak je možné, aby

nikdo na úřadu práce nenesl odpovědnost, když se objeví takový velký případ? ... Jak může nejvyšší výkonný úředník úřadu práce a sociálního zabezpečení provincie Šan-si nevzrušeně řídit akci na osvobození dělníků? Zákon o státních úřednících, odstavec 82, jasně uvádí: „Jestliže z důvodu závažné chyby nebo zanedbání pracovní povinnosti vedoucího pracovníka dojde k velkým škodám nebo negativnímu dopadu na společnost, či úředník nese hlavní odpovědnost za rozsáhlou nehodu, měl by přiznat svou vinu a odstoupit z vedoucí pozice.“ Přiznání viny a odstoupení je velkým pokrokem, který společnosti přináší nový zákon. Úředníci nedbalí své práce však neodstoupili, a ještě chtějí mít důvěru občanů.

Přiznat vinu a odstoupit z funkce, pokud dojde k velkému pochybení, je běžnou součástí politického chování. Je dokladem toho, že úředník bere svou práci vážně, váží si veřejného mínění a dobrovolně přijímá dohled občanů. Takové chování je současně dokladem toho, že úředník je stejně jako ostatní lidské bytosti schopen pociťovat stud. Úředníci, kteří se drží zásad „hroší kůže a černého srdce“, nedbají na to, že veřejnost je odsuzuje, a tím, že se houževnatě drží svých významných postů, ukazují, že si nic nedělají z veřejného mínění, ale ukazují také, že postrádají i jakýkoli stud.

Na závěr vyzývám vedoucího úřadu práce a sociálního zabezpečení provincie Šan-si, který nese v případě cihelen odpovědnost a neměl by se jí vyhýbat, aby našel odvahu tuto odpovědnost přijmout, podřídil se vůli lidu, odstoupil z funkce a reálným činem tak vyjádřil politování a respekt k občanům!“

Tolik Wang Čchüan-tie ve svém dopise.

Proč do dnešního dne, přestože veřejnost sborově vyzývala vysoké úředníky provincie Šan-si k odstoupení, nerezignoval na svou funkci na úrovni provincie jediný z těch, kteří nutně nesou odpovědnost v případě ilegálních cihelen? Proč ústřední vláda nevolá tyto představitele provincie k odpovědnosti? Proč média nepřinášejí informace ani o úřednících provincie Šan-si, kde se objevil případ cihelen, ani o úřednících provincie Che-nan, kde je počet pohřešovaných dětí nejvyšší? Vyšetřování a omluvy guvernéra Jü Jou-tüna nemohou být za takových okolností ničím jiným než nedbale odvedenou prací stavěnou na odív.

Potrestanými úředníky v provincii Šan-si jsou pouze osoby na úrovni okresní a městské správy, v případě stranických a správních orgánů oblasti Lin-fen došlo pouze k tomu, že byla provedena inspekce. Podle zprávy na serveru chinanews.com z 16. července pověřil stranický výbor provincie Šan-si městské stranické výbory měst Lin-fen a Jün-čcheng, aby provedly hloubkovou kontrolu práce stranického výboru provincie. „Lidová“ vláda provincie již pověřila provedením hloubkové kontroly své práce správu měst Lin-fen a Jün-čcheng, provinční úřad práce a sociálního zabezpečení, oddělení přírodních zdrojů a úřad průmyslu a obchodu. Vedoucí představitel města na městské schůzi i na plenární schůzi místní stranické organizace provedli sebekritiku.

Těmi, kdo by se měli veřejně omluvit, přiznat vinu a rezignovat, nejsou pouze úředníci provincie Šan-si, odpovědnost by měli nést také vysocí úředníci provincie Che-nan. Podíváme-li se na řetězec trestných činů souvisejících s případem ilegálních cihelen v provincii Šan-si, zjistíme, že trestné chování v provincii Che-nan se netýká pouze případu v Šan-si. Z provincie Che-nan pochází dvě třetiny mladistvých zmíněných ve výzvě čtyř set rodičů na záchranu pohřešovaných dětí. Velký počet dlouhodobě pohřešovaných dětí z provincie Che-nan nám říká, že obchod s lidmi je v této provincii rozbujelý a provincie se stala jedním z hlavních zdrojů otroků. Velký počet rodičů dlouhodobě bezvýsledně hledajících své děti naznačuje, že orgány veřejné bezpečnosti provincie Che-nan věc řádně nevyšetřují, což představuje závažné zanedbání pracovních povinností. Orgány veřejné bezpečnosti provincie Che-nan by měly nést odpovědnost za zanedbání pracovních povinností, guvernér provincie Che-nan Sü Kuang-čchun by se měl zachovat přinejmenším stejně jako guvernér provincie Šan-si Jü Jou-tün a omluvit se obětem a jejich rodinám.

Nezodpovědnost a bezcitnost komunistických funkcionářů všech úrovní je zapříčiněna monopolním systémem jmenování úředníků v komunistickém režimu. V zájmu zachování výhradní moci jedné strany a nezadatelného zájmu na postavení privilegované vrstvy drží komunistická strana jmenování a sesazování úředníků všech úrovní pevně ve svých rukách. To také znamená, že lidem propůjčovaná veřejná moc se změnila v soukromě udělovanou a přijímanou moc jedné strany. Funkcionáři nejrůznějších úrovní se proto na své pozice

nedostávají zdola zásluhou přání veřejnosti, ale jsou ustavováni na základě zmocnění vrchností. Takto vzniká systém, jenž vede státní aparát k tomu, aby „vládl v zájmu úřadu“ (vládnout v zájmu vrchnosti znamená vládnout v zájmu vlastního postu), a nikoli v zájmu občanů. Příkladem z období kolem případu nedobrovolné práce v cihelnách je rozhovor guvernéra provincie Šan-si Jü Jou-tüna pro časopis Nan-fang čou-mo (Jižní víkend). Pan Jü v něm zcela jasně nade vše staví odpovědnost vůči ústřední vládě, říká: „Ústřední vláda mě vyslala pracovat do Šan-si, svěřila mi velkou odpovědnost, poslanci Všečínského shromáždění lidových zástupců mě zvolili guvernérem provincie, dali mi svou důvěru, odpovídám za ochranu daného území, mým úkolem je pomáhat ústřední vládě a řešit obtíže občanů.“ („Vyznání Jü Jou-tüna k případu ilegálních cihelen“, Nan-fang čou-mo, 5. července 2007)

Neodstoupili nejen funkcionáři na úrovni provincie, ale ani vysocí úředníci města Lin-fen a okresu Chung-tung, kteří v souvislosti s případem nesou plnou odpovědnost. Dokonce ani v případě orgánů veřejné bezpečnosti provincií Šan-si a Che-nan, které dlouho nic nečinily v nahlášeném případě pohřešovaných dětí, nebyl až do dnešního dne volán k odpovědnosti nikdo kromě několika nižších šarží na úrovni policejních stanic; mezi výše postavenými policejními orgány se nenašel nikdo, kdo by veřejně připustil, že zanedbal svoje pracovní povinnosti. Soudnictví je pouhým nástrojem autoritářského režimu jedné strany, to samozřejmě vede k tomu, že je možné prosazovat zákon vůči občanům, ale není možný zákonný postup proti nezákonným komplotům státních úředníků.

Třetí otázka: Jak je možné, že tak dlouhotrvající a tak rozsáhlý případ nucené práce v cihelnách byl odhalen až nyní?

Kdyby došlo k podobnému případu zotročování dětí v civilizované zemi, případ by zcela jistě zaplnil první stránky novin a byl by sledován všemi médii, a není třeba zmiňovat, že by stačilo jen několik mladistvých v situaci nucené práce, nemuselo by se jednat o tisíc dětí. V Číně však i po odhalení případu dětských otroků v provincii Šan-si zaujímají prostor hlavních zpráv médií vedoucí představitelé komunistické strany a jádrem zpravodajství zůstávají i nadále rozsáhlé pozitivní zprávy věnované vládnoucí straně. Za tuto situaci by měli být

voláni k odpovědnosti pracovníci propagačních oddělení komunistické strany všech úrovní, vydavatelé a další odpovědné orgány. Jsou to právě oni, kdo ostřížím okem hlídá média, nutí je hrát roli hlásné trouby komunistické strany, upírá občanům právo na informace a potlačuje svobodu tisku.

Čína nemá svobodu tisku a svobodu projevu, dlouhodobá blokáde informací, omezování projevu a cenzura vedly k tomu, že se čínská média stala nástrojem k ohlupování občanů. Tento systém umožnil nejen to, že zamlčování veřejných informací opakovaně zapříčinilo vznik závažného veřejného ohrožení, ale po odhalení veřejného nebezpečí využila komunistická strana média k tomu, aby ze zločinců udělala dobré lidi, proměnila špatnou politiku v dobrou, negativa v pozitiva. Speciální články měly za úkol napravit pošramocený obraz Chu Ťin-tchaoa a Wen Ťia-paoa, a proto po odhalení otřesného případu dětských otroků v provincii Šan-si se místo zpráv o neštěstí a situaci dětských obětí uveřejňovaly informace o nařízeních Chu Ťin-tchaoa, Wen Ťia-paoa a dalších vysokých představitelů strany a státu a informace o aktivitách rodičů cílených na nalezení dětí byly vytěsňeny zprávami o záchranných akcích vedených místní správou. Monopolní média tak opět předvedla svou zázračnou moc: zprávy o výrocích a činech ústřední vlády a vysokých místních funkcionářů získaly v médiích prominentní pozici, zatímco informace od obětí a o obětech jsou ve větší míře publikovány pouze na internetu.

Čtvrtá otázka: Problém černé ekonomiky, exploatace dělníků z venkova a špatného zacházení s nimi, problém práce dětí a obchodu s dětmi, nic z toho není novým problémem, závažné šokující případy se občas dokonce objeví v našich oficiálních zprávách. Proč nebyla dodnes provedena žádná opatření k řešení těchto problémů?

Vždyť k rozsáhlému využití nezákonné práce a práce dětí mohlo dojít jen proto, že podobná trestná činnost nebyla včas zastavena. V pozadí menších i větších podniků, které k dosažení zisku využívají i praktiky, jež jsou trestné, stojí větší či menší zájmové skupiny a ty jim poskytují ochranu, místní vlády a funkcionáři drží ochrannou ruku nad ilegální činností a ústa při tom mají plná prohlášení o „rozvoji místní ekonomiky“ a „udržování stability“. Výsledkem je, že již došlo

k provázání státních úřadů a podsvětí. Kriminální síly mají moc podepřenou autoritou úřadů a funkcionáři jednají nezákonně. Většina bohatých a mocných šéfů podsvětí se honosí postavením poslanců ve shromáždění lidových zástupců nebo lidových politických shromáždění a funkcionáři využívají moc podsvětí k udržování pořádku.

Samozřejmě, že odpovědnost nesou místní úřady propojené s vlastníky cihelen. Zdá se však, že ústřední vláda si neví rady s neomaleností tohoto spolku funkcionářů s podsvětím a s místním protekcionismem, dlouhou dobu je nechala páchat trestnou činnost, ať už z objektivního důvodu své „neschopnosti“ nebo pro subjektivní neochotu zasáhnout. Výsledek se v každém případě rovná přivírání očí nad propojením místní správy s podsvětím. To samozřejmě vyvolává v lidech pochybnosti: Nejsou vysocí funkcionáři ústřední vlády, kteří provádějí politická rozhodnutí, také propleteni s podsvětím?

Pátá otázka: Nejmocnějším orgánem v zemi je údajně Všečínské shromáždění lidových zástupců a jeho delegáti.³ Zákon jasně určuje, že toto shromáždění dohlíží na činnost jednotlivých ministerstev. Jisté je několik málo poslanců, kteří svědomitě vykonávají svou práci, jak je však možné, že nikdo z poslanců lidových shromáždění – a je jich na všech úrovních dohromady více než 3 milióny – se nezajímá o toto obrovské zanedbání pracovních povinností ze strany místní vlády? Pokud se podíváme na informace uveřejňované v médiích, zjistíme, že pouze jeden poslanec z provincie Chu-nan se již po devět let snaží bojovat proti ilegálním cihelnám, zatímco ostatní členové všech zastupitelských sborů se o tuto záležitost vůbec nezajímali. Jak mohou takoví poslanci prohlašovat, že jsou organizací, která zastupuje zájmy lidu? Cožpak se takoví poslanci nestydí prohlašovat, že vyjadřují vůli lidu?

Už je to dlouho, co poslanci přestali v čínském režimu vykonávat svoji kontrolní funkci, doba trvání tohoto stavu se přibližně shoduje s dobou, po kterou vláda zneužívá moc. Shromáždění lidových zástupců i vláda vychází z autoritářské moci jedné strany, a proto všichni slouží v první řadě její despotické moci. Za prvé, početně nejsilnější

3 Všečínské shromáždění lidových zástupců (VSLZ) je název čínského parlamentu; v ČR ústřední parlament zastřešuje hierarchicky uspořádaný systém místních shromáždění lidových zástupců na úrovni provincií a níže.

venkované se stali nejslabší skupinou v systému lidových zástupců. Venkované tvoří 80 % veškerého obyvatelstva, avšak jejich zastoupení ve shromáždění lidových zástupců představuje pouze jednu čtvrtinu, zbytek tvoří obyvatelé měst, jejichž počet odpovídá pouze 20 % z celkového počtu obyvatel. Za druhé, řadoví občané státu nemají v systému lidových zástupců skutečné představitele, hlavou VSLZ je stálý výbor politbyra, šéfové strany na všemožných místních úrovních jsou vedoucími shromáždění lidových zástupců různých úrovní, členové vládnoucí strany a úředníci státní správy všech úrovní představují více než 70 % poslanců.

Moc poslancům uděluje strana, proto je shromáždění lidových zástupců pouhým otiskem strany. Situace, kdy vysocí státní představitelé jsou zároveň poslanci, se stala zcela běžnou, generální tajemník, premiér, vysocí provinční úředníci, starostové měst, vedoucí kancelářů, hlavní představitelé okresů, okrsků, měst... není možné odlišit složky výkonné od složek kontrolních. Vůbec už není třeba zmiňovat institucionalizaci inspekcí. Všichni jsou poslanci lidového shromáždění různých úrovní, jak by mohli kontrolovat moc strany a výkonnou moc, když jsou součástí obojího? Nevšimli jste si, že typickým příkladem kombinace úředníka státní správy a poslance na nejnížší úrovni je pan Wang Tung-ťi, otec Wang Pin-pina, vedoucího ilegální cihelny v obci Cchao-šeng? Wang Tung-ťi je tajemníkem obecní organizace strany a současně je již druhé období poslancem shromáždění lidových zástupců okresu Chung-tung.

Poslední otázka: Proč po celou dobu vlády prezidenta Chu Ťin-tchaoa a premiéra Wen Ťia-paoa dochází k tomu, že veřejná ohrožení, která měla být zlikvidována již v zárodku, se rozvinou ve veřejnou krizi, jež šokuje stát i zahraničí? Například SARS v roce 2003, problém znečištění řeky Sung-chua toxickým odpadem v roce 2005 a případy jedovatých potravin a padělků léků, které se objevují od roku 2006. To, že se všechny tyto případy proměnily v obrovská veřejná ohrožení a šokovaly celý svět, spočívá v autoritářském režimu a z něj plynoucího nedostatku akceschopnosti, případně sklonu ústřední vlády zamlčovat nepříjemné skutečnosti. Kdyby nebylo svědomitých lidí, kteří prostřednictvím internetu, jenž se přece jen nedá dokonale zablokovat, zveřejnili

skutečná fakta a donutili ústřední vládu s pány Chuem a Wenem v čele reagovat, byly by důsledky jen těžko představitelné. V tomto smyslu je internet skutečně Božím darem určeným k tomu, aby čínští občané mohli bránit svá práva.

Budeme-li hovořit konkrétně o případě ilegálních cihlen a nedobrovolné práce dětí, nemohou se pánové Chu a Wen spolu s ústřední vládou zbavit odpovědnosti za chyby místních správních orgánů; vždyť tyto orgány byly jmenovány vládou ústřední. Ústřední vláda se také nemůže zbavit odpovědnosti s poukazem na to, že před jejími funkcionáři byly informace skryty nebo žádné neobdrželi. Neboť i kdybychom se domnívali, že ústřední vláda neznala fakta, stejně ji to nezbavuje odpovědnosti.

Paní Jang Aj-č' z města Čeng-čou v provincii Che-nan začala již 8. března tohoto roku hledat svého ještě ani ne šestnáctiletého syna Wang Sin-leje. Na konci března se paní Jang Aj-č' společně s dalším rodičem z okresu Meng v provincii Che-nan, který také pohřešoval dítě, vydala hledat syna do provincie Šan-si. Prohledali více než sto cihlen, ale děti nenašli. Do Šan-si se paní Jang Aj-č' a dalších šest rodičů pohřešovaných dětí vrátili ještě jednou na začátku dubna, opět bezvysledně. 9. května se společně s rodiči vydal do Šan-si také redaktor chenanské televize Fu Čen-čung, tajně natočil otřesné podmínky v ilegálních cihelnách a zpracoval reportáž s názvem „Příliš mnoho trestných činů. Obrovská tragédie“. Po odvysílání reportáže reagovalo více než tisíc rodičů. 5. června byl na internetovém fóru Ta-che (Velká řeka) zveřejněn článek „Odporná cesta zločinu! Čtyři sta otců žádá o záchranu dětí prodaných do ilegálních cihlen v provincii Šan-si“. 11. června napsala paní Jang Aj-č' dopis premiérovi Wen Ťia-paovi, byla to naléhavá prosba matky o záchranu dítěte.

Teprve tehdy se média začala zaměřovat na případ dětské práce v ilegálních cihelnách. Pánové Chu a Wen a další vysocí úředníci promarnili od 8. března již tři měsíce, 15. června však konečně vydali nařízení. Do té doby ústřední vláda nevěnovala pozornost ani pátrání rodičů, odhalení zveřejněnému televizi v provincii Che-nan ani na internetu zveřejněné žádosti čtyř set otců o pomoc!

Ještě větší pohoršení vyvolává skutečnost, že již před devíti lety, v roce 1998, se do boje s ilegálními cihelnami v provincii Šan-si, Che-

nan a na dalších místech pustil Čchen Ťien-ťiao, poslanec shromáždění lidových zástupců provincie Chu-nan a současně předseda shromáždění lidových zástupců města Sin-kuan v okrese Š'-men v téže provincii. Podařilo se mu zachránit stovky zotročených dělníků, mezi kterými bylo i mnoho dětí. Po dlouhém osamělém boji se začal pan Čchen Ťien-ťiao cítit bezmocný, rozhodl se proto požádat o pomoc ústřední vládu. 8. září 2006 napsal dopis přímo premiérovi Wen Ťia-paovi, navrhol, aby ústřední vláda v celé zemi spustila akci na likvidaci ilegálních cihlen a zachránila všechny, kdo jsou tam drženi násilím, a tím zcela vyřešila problém otrocké práce v ilegálních cihelnách.

Dopis provinčního poslance však zmizel jako kámen hozený do moře, od Wen Ťia-paoa ani příslušných oddělení ústřední vlády nikdy nepřišla žádná odpověď. Kdyby Wen Ťia-pao na dopis pana Čchen Ťien-ťiaoa okamžitě zareagoval a byla spuštěna akce, která by se zaměřila na ilegální cihelny, ušetřilo by se půl roku a mohlo být zachráněno mnoho zotročených dělníků, byl by zasazen úder zločinnému vedení cihlen a bylo by vyšetřeno zanedbání pracovních povinností ze strany funkcionářů. Když pánové Chu a Wen a ústřední vláda zacházejí s dopisem poslance provinčního lidového shromáždění tímto způsobem, nelze od nich přece očekávat, že po odhalení šokujícího případu ilegálních cihlen a otrocké práce se obětem veřejně omluví. Jestliže se ústřední vláda chová taktó neuctivě k poslanci, není třeba dlouze hovořit o tom, jak se asi chová k úplně bezvýznamným obyčejným lidem.

Od nástupu k moci prezident Chu Ťin-tchao a premiér Wen Ťia-pao nejraději předvádějí etudu „vše pro lid“: ruší nařízení opatrovnictví a repatriací, mění politiku týkající se případu SARS, přidávají lidská práva do Ústavy, ruší zemědělskou daň, navštěvují venkov, vyjednávají o platu pro dělníky z venkova, prodávají broskve a tváří se, jako by byli rolníky, předvečer čínského nového roku tráví v dole, nosí staré tenisky, prolévají slzy kvůli těžkostem obyčejných lidí... Zásluhou monopolních médií nepřetržitě uveřejňujících podobné zprávy získali Chu Ťin-tchao a Wen Ťia-pao podobu vůdců, kterým nejvíce ze všeho záleží na lidech. Lidé jsou pro ně na prvním místě ve slovech a před televizními kamerami, uvnitř však zůstává chlad a ten je i součástí neveřejných politických rozhodnutí. Přece jen jsou to vedoucí postavy oligarchické autoritářské

kliky, a tak na prvním místě vidí především ochranu totalitní moci a nezadatelných zájmů privilegované skupiny. Není možné, aby první místo patřilo zájmům lidí, jejich těžkostem a veřejnému prospěchu. Hlavním úkolem médií je zobrazovat zářivý kladný obraz a vynikající politické výsledky vlády, médiím rozhodně není dovoleno, aby jejich redaktoři poukazovali na chyby. Případ „ilegálních cihel na práce dětí“ opět trochu odhalil Chu Ťin-tchaovy a Wen Ťia-paovy sliby, že prošetří, kdo nese za danou situaci odpovědnost, i legendu o péči o zájmy lidu.

To, že režim pánů Chua a Wena je tak chladnokrevný, není způsobeno nedostatkem humanity na straně jednotlivých funkcionářů, ale krutostí samotného autoritářského systému. V autoritářském režimu se představitelé moci nikdy nenaučí vážit si života a chránit lidská práva. Vládnoucí klika, pro kterou je nejdůležitější povinností zachování mocenského monopolu, si nemůže vážit života občanů, a to ani života dětí. K podobným zavrženíhodným trestným činům může skutečně dojít jen v důsledku toho, že autoritářský režim a jeho vláda nepovažují občany za lidské bytosti.

Autoritářská moc je ledově chladná, státní představitelé všech úrovní upírají zrak pouze na svoje posty a za těchto okolností není možné režim zlidštit. Již od nástupu komunistické strany k moci je hlavním zájmem celých generací komunistických despotů pouze moc v jejich rukách, o lidské životy se vůbec nezajímají. Pokud nedojde k systémovým změnám, bude velmi obtížné odhalovat zločiny podobné případu ilegálních cihel a jejich vymýcení zůstane zcela nemožné.

Peking, 16. července 2007

Z čínštiny přeložila Anna Svěráková.

Nemám nepřátele – závěrečné prohlášení

Liou Siao-po

Na cestě životem jsem již půl století. Zásadní obrat v mém životě představoval červen roku 1989. Před tím jsem byl jeden z první generace studentů, kteří se po kulturní revoluci vrátili na vysoké školy (ročník 77). Moje vysokoškolské studium proběhlo zcela hladce od bakalářského stupně až po doktorský titul a po absolutoriu jsem vyučoval na Pekingské pedagogické univerzitě. Studenti měli rádi mé přednášky. Současně jsem byl také veřejně činným intelektuálem, v osmdesátých letech minulého století jsem publikoval články a knihy, které vzbudily značný ohlas, často jsem byl zván přednášet na různá místa a také jsem byl pozván k hostujícím pobytům do Evropy a USA. Sám sobě jsem stanovil požadavek, že jako člověk i jako vědec musím žít čestně, odpovědně a důstojně. Po návratu z USA jsem se zúčastnil hnutí roku 1989 a za „propagaci kontrarevoluce a nabádání ke zločinu“ jsem skončil ve vězení. Současně jsem ztratil milovanou katedru, v Číně jsem již nemohl publikovat články ani přednášet.

Jeden učitel ztratil možnost přednášet, jeden spisovatel ztratil právo publikovat, jeden veřejně činný intelektuál ztratil příležitost veřejně vystupovat, a to vše jen proto, že uveřejnil články s odlišným politickým názorem a účastnil se pokojného demokratického hnutí. Je to tragédie, pro mě samotného i pro Čínu po třiceti letech reformem.

Vzpomínám si na nejdramatičtější zážitky, které jsem prožil od 4. června 1989, a kupodivu oba souvisejí se soudem. Za celou tu dobu jsem dvakrát měl příležitost veřejně hovořit, neboť mi byla poskytnuta veřejná slyšení před pekingským soudem středního stupně. Poprvé to bylo v lednu 1991, podruhé je to nyní. Ačkoli vznesená obvinění se v obou případech liší svým názvem, jejich obsah je stále stejný – v obou případech se jedná o trest za projevený názor.

Uběhlo dvacet let, duchové nespravedlivě obviněných ještě nenašli klid a mě komplex 4. června zavedl na cestu disidenta. V roce 1991 jsem opustil čchinčchenskou věznic, ve své vlasti jsem ztratil právo na veřejné vystupování, mohl jsem publikovat pouze v zahraničních médiích, za to jsem však byl stále sledován a kontrolován, žil jsem v domácím vězení (květen 1995 až leden 1996), prošel jsem převýchovou prací (říjen 1996 až říjen 1999) a teď opět sedím na lavici obžalovaných jako nepřítel státu. Stejně jako v minulosti chci režimu, který mi bere svobodu, sdělit, že zachovávám přesvědčení vyjádřené v prohlášení z 2. června 1989 vydaného těmi, kdo tehdy drželi hladovku – nemám nepřátele a v mém srdci není nenávist. Nikoho z policistů, kteří mě sledovali, zatkli a vyslyšali, žádné státní zástupce, kteří mě obvinili, ani soudce, kteří mě soudí, nevnímám jako nepřítel. Se sledováním, zatčením, obviněním a odsouzením sice nemohu souhlasit, přesto si vážím vaší profese i lidské důstojnosti, a týká se to i státních zástupců, pánů Čang Žung-kea a Pchan Süe-čchinga, kteří proti mně vznesli obžalobu. Když jste mě 3. prosince vyslyšali, cítil jsem váš respekt a poctivé úmysly.

Nenávist rozleptává lidský intelekt a schopnost člověka rozlišovat dobré od zlého, pocit nepřátelství může otrávit ducha národa, podněcuje krutý boj na život a na smrt, ve společnosti ničí toleranci a lidskost, zabraňuje státu vydat se cestou svobody a demokracie. Proto si přeji, abych při pohledu na vývoj státu a společenské změny dokázal překonat osobní těžkosti a s největší možnou dobrou vůlí nahlížel na nepřátelství režimu, snažil se nenávist rozpustit v lásce.

Je všeobecně známo, že politika reforem a otevírání se světu přinesla rozvoj státu a pozitivní společenské změny. Podle mého názoru začaly reformy a otvírání se světu odmítnutím politiky Maovy doby – „třídního boje jako základního principu“. Namísto toho zvítězil ekonomický rozvoj a harmonizace společnosti. Proces odklonu od „filozofie boje“ je také procesem postupného zmírňování mentality nepřátelství a psychologie nenávisti, je procesem, během něhož dochází k odstranění jedovaté nákazy, která v minulosti zachvátila naši lidskost. Právě tento proces vedl k uvolnění doma i na mezinárodní scéně nezbytnému pro reformy, vytvořil úrodnou půdu pro obnovu

vzájemné lásky mezi lidmi a pro koexistenci plurality zájmů a hodnot, a tím povzbudil rozvoj tvořivosti našich lidí a obnovu tolerantních mezilidských vztahů. Lze říci, že základní podmínkou pro trvalý úspěch reforem bylo v mezinárodních vztazích odmítnutí konceptu „boje proti imperialismu a revizionismu“ a v domácí politice opuštění konceptu „permanentního třídního boje“. Hospodářství se vydalo cestou k tržní ekonomice, kultura směřuje k pluralitě, nařízení a předpisy se postupně podrobují právu a všichni mají prospěch z toho, že se oslabuje mentalita nepřátelství. Dokonce i ve sféře politické, kde je pokrok nejpomalejší, oslabení mentality nepřátelství umožnilo větší toleranci režimu vůči pluralizaci společnosti, výrazně se zmírnilo pronásledování lidí s jinými politickými názory a dokonce hnutí roku 1989 přestalo být označováno jako „násilná vzpoura“ a proměnilo se v pouhý „politický konflikt“.

Oslabení mentality nepřátelství umožnilo režimu, aby postupně přijal myšlenku univerzality lidských práv. V roce 1998 čínská vláda slíbila světu, že podepíše dvě velké mezinárodní deklarace o lidských právech přijaté Organizací spojených národů. Tím čínská vláda dala najevo, že připouští univerzalitu lidských práv. Když Všečínské shromáždění lidových zástupců v roce 2004 provádělo úpravy ústavy, poprvé do ní bylo zapsáno také, že „stát respektuje a chrání lidská práva“, což znamená, že lidská práva se již stala jedním ze základních principů čínského právního státu. Pokrok v pojetí vlády komunistické strany dokládá také formulace, že „východiskem politické moci jsou lidé“ a že má být „budována harmonická společnost“.

Tyto makroskopické změny jsem měl možnost pocítit sám na sobě od okamžiku svého zatčení.

Stále si myslím, že jsem nevinen a že obvinění vznesené proti mně je porušením ústavy. Nicméně za více než rok, kdy byla omezována moje osobní svoboda, jsem prošel dvě vězení a setkal jsem se se čtyřmi policejními vyšetřovateli, třemi státními zástupci a dvěma soudci, ale v přístupu žádného z nich jsem se nesešel s ponižováním, překračováním časových limitů, vynucováním přiznání. Jejich přístup byl klidný, racionální a často prozrazoval dobrou vůli. 23. června jsem byl z domácího vězení pod dozorem přesunut do první vazební věznice úřadu veřejné bezpečnosti města Peking; za půl roku jsem tam poznal zlepšení v podmínkách vazby.

Ve stejné vazební věznici (Pan-pu-čchiao) jsem byl také držen v roce 1996. Když srovnám podmínky před více než deseti lety s těmi dnešními, došlo v oblasti „hardwaru i softwaru“, tj. v oblasti vybavení i zacházení s vězni, k výraznému zlepšení. Zvláště pokud jde o tzv. humánní dozor založený na myšlence, že zadržení mají práva a lidskou důstojnost, který byl poprvé zaveden právě zde. Zlidšťování způsobu zacházení s vězni se projevuje ve způsobu jednání dozorců, je konkretizováno časopisy „Vlídny hlas“ a „Pochybení a lítost“, projevuje se v tom, že před jídlem a také ráno a večer se zde vysílá hudba. Takový způsob dohledu umožňuje zadrženým, aby se cítili důstojně a nežili ve strachu, povzbuzuje je k zachovávaní řádu věznice a dává jim sebedůvěru, pakliže se chtějí postavit proti svévoli surových dozorců. Nejen že se zlepšily životní podmínky zadržených, ale zlepšila se i situace při soudním řízení. Dostal jsem se do úzkého kontaktu s dozorcem, který odpovídal za mou celu, panem Liou Fengem. V každém detailu jeho práce se odrážel respekt k zadrženým a péče o ně a tento postoj vyjádřený ve slovech i činech nám dával pocit jistoty a klidu. To, že jsem poznal tohoto upřímného, čestného, odpovědného a laskavého dozorce, je možné nahlížet jako pozitivní zkušenost z pobytu ve vězení.

Na základě svého přesvědčení a těchto zkušeností věřím, že situace v Číně se bude zlepšovat a optimisticky očekávám budoucí příchod svobodné Číny. Žádná síla totiž nemůže zabránit přirozené lidské touze po svobodě; Čína se nakonec změní v právní stát, kde práva člověka budou stát nade vším. Očekávám také, že by k takové změně mohlo dojít již při posuzování mého případu, očekávám, že porota můj případ posoudí nestranně – že její rozhodnutí obstojí, až bude přezkoumáno historií.

Kdybych měl říci, co nejlepšího mě v posledních dvaceti letech potkalo, musel bych hovořit o nesobecké lásce, kterou mě zahrnuje má manželka Liou Sia. Moje žena dnes nemohla přijít do soudní síně a být přítomna slyšení. Přesto ti chci říci, drahá, pevně věřím, že tvoje láska ke mně zůstane stále stejná. Během let mého nesvobodného života se do naší lásky přimíchalo hodně strádání vyvolaného vnějšími okolnostmi, přesto však náš cit zůstává nekonečný. V době, kdy jsem vykonával trest za zdmi vězení, tys čekala v neviditelném vězení srdce. Tvoje láska

je slunečním světlem, které překračuje vysoké zdi, proniká mřížemi a hladí každičký kousek mé kůže, prohřívá každou moji buňku. Díky ní si stále mohu uchovat vnitřní mír, nadhled a jasnou mysl, každou minutu ve vězení naplňuje smyslem. Má láska k tobě je plná pocitu viny a lítosti, někdy je tak těžká, až mi svazuje nohy. Jsem kamenem v pustině bičovaným divokou bouří, jsem tak ledový, že se mě nikdo neodvážá dotknout. Avšak má láska je pevná a ostrá, dokáže proniknout každou překážkou. I kdybych byl rozemlet na prášek, obejmou tě popelem.

Drahá, díky tvé lásce mohu klidně čelit blížícímu se rozsudku, nemusím litovat svého rozhodnutí a mohu s nadějí očekávat zítřek. Doufám, že se náš stát promění v zemi svobody vyjadřování, kde se projevům všech občanů dostane stejně vlídného přijetí, kde budou koexistovat a navzájem soupeřit rozmanité hodnoty, myšlenky, vyznání, politické názory..., kde se dostane stejné ochrany názorům většiny i menšiny, kde budou dostatečně respektovány a chráněny i politické názory, které se liší od názorů těch, kdo jsou u vlády. Zemí, kde všechny politické názory vystoupí na denní světlo a občané si z nich budou moci vybrat, kde bude moci každý beze strachu vyjádřit svůj názor a nikdo nebude politicky pronásledován za to, že vyjádřil své přesvědčení. Doufám, že jsem poslední obětí celou věčnost trvajících inkvizice, že v budoucnu již nebudou lidé trestáni za svá slova.

Svoboda projevu je základem lidských práv, pilířem lidskosti, matkou pravdy. Likvidace svobody slova je pošlapáním lidských práv, dusí lidskost a potlačuje pravdu.

Uskutečňoval jsem své ústavou dané právo na svobodu slova, ze všech sil jsem vykonával společenskou odpovědnost občana ČLR, mé chování a jednání není zločinem, a i když za ně budu potrestán, nestěžuji si.

Děkuji vám.

23. prosince 2009

Z čínštiny přeložila Anna Svráková.

Režimu, který mi bere svobodu, chci sdělit, že zachovávám přesvědčení vyjádřené v prohlášení z 2. června 1989 vydaného těmi, kdo tehdy drželi hladovku – nemám nepřátele a v mém srdci není nenávist.

Liou Siao-po

Fejeton k věci

Když jsem před šesti lety cestoval do Senegalu, nikdo mě nevaroval, že bych si tam mohl pořídit malárii. Koupil jsem si tedy jenom tak narychlo v Dakaru nějaké prášky a pak jsem pro jistotu úzkostně plácal komáry, ještě než na mě dosedli. Přes den to ještě šlo, ale v noci se v pokoji přímo rojili, platila na ně jenom předpotopní klimatizace, která však řvala jako parní mlátička, takže si člověk rozmyslel, jestli se vyplatí ji pustit. Nakonec jsem se ale vzdor všem štípancům té malárii nějak vyhnul. Před touto cestou do Malajsie moji hostitelé původně vyžadovali potvrzení o přeočkování proti žluté zimnici, ale paní doktorka v Rumunské se mi vysmála a řekla mi, ať si koupím pořádný repelent. Že prý v Malajsií žádná žlutá zimnice není a jestli ono to spíš neznamená, že se domnívají, že ta choroba řádí u nás v Praze. Tak nevím, v Praze řádí leccos, jo, občas z toho mrazí, ale je to spíš do ruda než do žluta. V té souvislosti se hodí připomenout, že WAAC (World Academy of Arts and Culture), na jejímž kongresu tady jsem a v jejímž výboru je mi ctí sedět, dostala velkorysou nabídku pravidelné finanční podpory. Nabídka přišla z Čínské lidové republiky, nějaká čínská lidová miliardářka nabízí deset tisíc dolarů ročně a nastojte! Chce za to pouhý status partnera naší dobře zavedené organizace. Ostatní kluci z výboru o té možnosti seriózně uvažují (jak je chápu, však i český PEN klub každoročně potřebuje peníze), ale já se do věci snažím vnášet pochybnost: Neztratíme tím náhodou svou slušnou pověst a dosavadní nezávislost? Takové otázky se nikomu moc nehodí, ale lidová Čína je pro mě přece jen těžké sousto. Upozornil jsem tedy potenciální donátorku, že jsme před třemi lety s Václavem Havlem a s tehdejším poslancem Markem Bendou iniciovali udělení Nobelovy ceny míru jejímu vězněnému krajanovi a že týž Liu Siao-po u nás v Penklubu dokonce vydal knihu esejů s velmi antitotalitním obsahem. Viděl jsem, že atmosféra jednání značně ochladla; teď zbývá jenom čekat, zda tu dámu pošle výbor do háje, nebo zda budu požádán, abych rezignoval a přepustil své místo pružnějším a mladším. Jsem na to docela zvědav. Zrovna tak jsem zvědav na ty naše volby. Zdají se mi sice z té asijské

dálky takhle malinké, ale to neznamená, že se je chystám odfláknout. Kdepak, jak už jsem na stránkách Dotyku jednou označil, popadnu voličský průkaz, půjčím si auto nebo motorku a vyrazím. (Jezdí se tu sice vlevo, ale nevykládám si to jako znamení.) A co je dvakrát dvě stě kilometrů, když by to mohlo pomoci vítězství pravdy a lásky nad blbostí a tamtěma věcmi, co se mi je ani nechce jmenovat.

Jojo, zlatý očkování... Kdyby tak proti blbosti a tomu všemu existovala nějaká vakcína, pěkně by se to nařídilo, a ti nepřeočkováný by prostě za plenty k urnám nesměli! Kromě občanky ukažte i očkovací průkaz, teprve pak smíte rozhodovat o vlastní budoucnosti, truhlíci. Tento fejton však vyjde až po slavnosti, takže zatímco ho čtete, už víte, jak to dopadlo. Vakcíny bylo málo. Vždycky jí bude málo.

Fejton k věci

Jeden svět, jedna noční můra

Média se chovají, jako kdyby už to začalo, hodiny odpočítávají čas a všichni si přejeme, aby našim forma vydržela. Já se ale na tu jejich olympiádu dívat nebudu. Ještě je pravda času celý rok, ale zatím Čína vesele mučí a popravuje okolo osmi tisíc ročně, což je víc než celý zbytek světa dohromady. Konání OH v Pekingu nepochybně napomůže rozvoji lidských práv v Číně. Právě proto ale bylo nejprve třeba vyhnat stovky tisíc lidí z jejich obydlí, jinak by se sportovci neměli kde bít v prsa.

Čína reaguje pouze na kritiku špatného ovzduší v Pekingu. Řadu továren už zavřela, teď na zkoušku omezuje dopravu o třetinu. Pokud má ukázat, zda je možné zabránit tomu, aby smog narušil průběh OH. Prezident Mezinárodního olympijského výboru totiž nedávno prohlásil, že některé soutěže možná bude nutné kvůli špatnému ovzduší odložit na později! Jaká hrůza!

Organizace Olympic Watch vyzývá Mezinárodní olympijský výbor, aby alespoň v posledním roce spolupracoval s organizacemi na obranu lidských práv, vyzývá sponzory, aby zvažili, zda chtějí mít své jméno spojováno s krvavou olympiádou. Především ale apeluje na Národní olympijské výbory, aby umožnily sportovcům seznámit se s porušováním lidských práv v Číně a zaujmout vlastní stanovisko. Při vši úctě nevím, zdali to není marná práce. Možná by se naopak mělo vyjít pořadatelům vstříc a učinit z popravování a mučení nové olympijské disciplíny. Pěkně by se to komentovalo a příznivci sportu u obrazovek by si konečně přišli na své.

Jeden svět, jeden sen... Jde o sen výrobců sportovního zboží nebo majitelů farmaceutických firem? Já se zlých snů bojím. Abych se vyhnul alespoň tomuhle, zúčastním se v Praze 5. září štafety s olympijskou pochodní za lidská práva. Akci pořádá mezinárodní organizace, která se zabývá vyšetřováním násilného odebírání orgánů vězňům svědomí

v Číně. Kdo chce, může si přijít nezávazně zaběhat s pochodní v ruce, pořád je to lepší, než si za rok pustit televizi.

21. 8. 2007

Zemřel čínský disident a nositel Nobelovy ceny Liou Siao-Po

13. července 2017

Čínský disident, básník a nositel Nobelovy ceny za mír Liou Siao-po zemřel na selhání organismu, oznámily čínské úřady. Trest si tak zkrátil o tři roky. Jedenašedesátiletý disident, kterého koncem června podmíněčně propustili z vězení, trpěl rakovinou jater a selhávalo mu také dýchání. Za mřížemi byl za „podvracení státní moci“.

Disidentův zdravotní stav se v posledních dnech rychle zhoršoval, Liou trpěl i onemocněním ledvin, nízkým krevním tlakem a částečnou neprůchodností střev. Prohlášení o úmrtí vydala radnice ve městě Šen-jiang na severovýchodě Číny, kde byl Liou hospitalizován. Uvádí se v něm, že pacient zemřel na mnohočetné selhání orgánů a pokusy o jeho záchranu byly marné.

Čínská vláda čelila stále většímu mezinárodnímu tlaku, aby svému nejznámějšímu politickému vězni Liou Siao-poovi umožnila opustit zemi a svěřit se do péče zahraničních lékařů. Peking tomuto tlaku vzdoroval svou obvyklou strategií: přísnou kontrolou informací, píše agentura AP.

Podle předsdkyně norského Nobelova výboru Berit Reissové-Andersenové je za předčasnou smrt čínského disidenta spoluzodpovědná vláda v Pekingu. „Čínská vláda má velkou zodpovědnost za jeho předčasnou smrt,“ sdělila Reissová-Andersenová agentuře Reuters. „Považujeme za hluboce znepokojující, že Liou Siao-po nebyl přemístěn do zařízení, kde by mohl dostat odpovídající lékařskou péči dříve, než se stal nevléčitelně nemocným,“ dodala.

Video mělo ukázat slušné podmínky ve vězení:

Čínské úřady zveřejnily videozáznamy z nemocnice. Video mělo patrně ukázat, že Peking se snaží poskytnout pacientovi co nejlepší péči. Německá ambasáda ale prohlásila, že videonahrávka porušuje lékařské tajemství a že péči o Liou Siao-poa ve skutečnosti řídí čínská bezpečnostní služba. Čínská média také ignorovala následné prohlášení

téhož německého a amerického lékaře, kteří mluvili u disidentova lůžka s jeho ženou, že Liouův zdravotní stav umožňuje jeho převoz do ciziny.

Podle agentury AP videonahrávka z nemocnice úmyslně publikovaná čínskými úřady připomíná dřívější video z června, kdy byla oznámena Liouova diagnóza. Liou je na ní ve věznici zachycen, jak hraje badminton s vězeňským dozorcem a povídá si při návštěvě se svou manželkou. Nahrávka měla očividně demonstrovat dobré podmínky v káznici, kde si Liou odpykával od roku 2009 jedenáctiletý trest vězení za podvracení státní moci.

Čínský opoziční politik a přítel rodiny žijící v exilu Jü Ťie případ označil za selhání západní lidskoprávní diplomacie. „Prezident Si Ťin-pching vraždí Liou Siao-poa před zraky celého světa. Přesto ho žádný západní politik neodsuzuje,“ řekl.

Běloruská poezie

Sborník: Dvě duše (Dzve dušy) výbor ze současné běloruské poezie, bělorusko-české vydání, přeložili: F. Sokolová, S. Smatryčenka, M. Ščur, vydalo nakladatelství Olgy a Olega Krylových jako 6. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísní, Praha 2011

Марыя Мартысевич

Maryja Martysevičová

Dvě duše běloruské literatury

„V jedné konstituční monarchii, patřící podle evropských měřítek mezi menší země, se obyvatelstvo skládalo z jednoho krále, jednoho premiéra, jednoho šéfa bezpečnostní služby, jednoho policejního ministra, jednoho prokurátora... V té zemi byl jeden zločinec, jeden politický vězeň a jeden politický uprchlík. Jeden generál velel jednomu plukovníkovi, jednomu majorovi a jednomu kapitánovi. V evidenci jediného odborového svazu byl uveden jeden stavitel a jeden ženista, jeden profesor a jeden student, jeden akademik a jeden zcela negramotný občan. Stejná situace byla naprosto ve všech sférách. V zemi byl jeden opilec a jeden narkoman, jeden pasák a jedna profesionální prostitutka, jeden nemocný nemocí AIDS a jeden syfilitik. (...) Stejná rovnováha byla zachována i mezi představiteli tvůrčích povolání; té zemi docela stačil jeden skladatel, jeden architekt, jeden malíř, jeden herec, jeden novinář a jeden spisovatel.“

Touto alegorickou pasáží začíná sarkastická pohádková novela Uladzimira Arlova Řád bílé myši. V souvislosti s ní se pak v běloruských intelektuálních kruzích diskutuje o Bělorusku jako o „zemi, v níž je všeho po jednom“. Metafora je chápána dost široce: lze ji vztáhnout na jediný možný názor v oficiálních masmédiích, na absenci opozičních politických stran v orgánech státního řízení, a také na velmi nízký počet lidí – na devíti a půlmilionové Bělorusko – používajících běloruštinu a literátů píšících bělorusky. Týká se i nedostatku samotných intelektuálů, neboť ti, kteří je mohli časem vychovat, byli zlikvidováni nejdříve po povstání roku 1863 a pak (téměř na 100 %) za Stalinovy éry. A možná ji lze vztáhnout i na silnou emigraci studentů a odborníků za vzděláním do západních zemí. Když ale tyto diskuse poslouchám, vždy si říkám v duchu: a přece má toto osamocené tělo, jež se rozkládá zrovna na přehybu mé cestovní mapy Evropy, jeden párový orgán: Bělorusko má dvě duše. Což ještě více komplikuje situaci, i když, jak se mi zdá, zároveň mnohé vysvětluje.

Metafora „dvě duše“ je rovněž přejata z běloruské literatury. Takový titul nese novela Maxima Hareckého (1893–1938), klasika běloruské prózy a esejistiky 20. století, vydaná ještě v r. 1919 ve Vilně. (Harecký se narodil na východě Běloruska nedaleko Mahiljova, byl zastřelen v gulagu). Děj novely začíná ve významném roce 1918. Hrdinou je praporčík carské armády Ihnat Abdziralovič, jenž se najednou dozví, že se narodil v rolnické rodině, ale matka ho v dětství tajně vyměnila za panského syna, aby mu zaopatřila budoucnost. Tato událost jako ze seriálu zvyšuje Ihnatovu vnitřní rozpolcenost. Hrdina pozoruje absurditu první světové války, stává se svědkem dvou ruských revolucí, nicméně vír nového nadcházejícího života se ho kupodivu nedotýká. Abdziralovič je tzv. „reflektující intelektuál“. Oddává se uvažování ve snaze najít svou novou identitu, protože neví, kdo je „pán“ a kdo je „kmán“, Bělorus nebo Rus, „rudý“ nebo „bílý“... Hledání odpovědi na tuto otázku a vývoj protagonistových názorů vytváří fabuli novely... Za dob SSSR byla novela „Dvě duše“ zakázána kvůli nejednoznačným postavám komunistů a kvůli nesouladu s kánony socialistického realismu.

R. 1925 ve Vilně vyšla esej nazvaná Odvěkou cestou a podepsaná pseudonymem Ihnat Abdziralovič. Její autor, mladý ekonom Ihnat Kančeuski, absolutizuje ideu běloruské rozpolcenosti. Mluví o odvěké existenci Běloruska a Bělorusů mezi Východem a Západem

– a uvědomění si tohoto „mezi“ vidí jako základ nové běloruské identity. Otázka „Východ-Západ“ je bezesporu důležitá pro mnohé kultury Střední Evropy, pro Rusko, jež se zeměpisně rozlamuje na Evropu a Asii podél linie Uralských hor. Nicméně Střední Evropa se přitom cítí jako Západ, jenž byl nespravedlivě připsán k Východu, a Rusko se chová jako obr, který se ze sna vrtí a přetahuje na sebe peřinu Západu. A mezitím Bělorusko, které se v průsečíku reflexí prozápadních a provýchodních intelektuálů necítí být na žádné straně. Tato pohraničnost, prodřenost mapy na přehybu je v Bělorusku pocítována téměř fyzicky. A to, co se dá označit jako „současné běloruské písemnictví“, je výsledkem takového pocitu „mezi“. „Mezi“ – tak se jmenuje filozoficko-literární časopis studentů Běloruského kolegia – nezávislé pololegální školy, svérázné otevřené univerzity. Anglická varianta názvu (In Between) se mi zdá být ještě výmluvnější. Pokud jsi between, you are in.

Dva v jednom

Snad nejvýraznějším příkladem toho, co dokážou udělat s jednou zemí, jedním národem, jednou kulturou odlišné státní ideologie, je osud Jižní a Severní Koreje. Dnešní Bělorusko, to jsou dvě Koreje v jednom balení. Během posledních let v Bělorusku probíhaly dva na sobě nezávislé procesy: rapidní nárůst počtu osobních aut v ulicích měst a pokračování represí vůči psanému slovu v širokém slova smyslu: omezení distribuce nestátních novin, literárních časopisů a zbavení vydavatelské licence; častá odmítnutí poskytnout prostor „nežádoucím“ spisovatelům pro setkání s publikem, diskreditující články v povoleném tisku a „černé listiny“ na stolech redaktorů státních masmédií. A zároveň nezávislým literátům vycházejí knihy velmi pomalu, protože nakladatelství, ochotné je vydat, je v podstatě jenom jedno. A v jednom solidním časopise se pak na ně dokonce objevují recenze. Pravda, po jedné, protože kritik je také jeden. Přesněji řečeno jedna, je to paní...

Přibližně tak vypadala kulturní situace před nějakými deseti lety, když Arlov psal svůj Řád bílé myši, a před pěti lety, když před prezidentskými volbami v roce 2006 proběhla tvrdá čistka nezávislé

kultury. V období 2007–2010, v letech tzv. „běloruské liberalizace“, když se vládnoucí režim pokoušel flirtovat se Západem kvůli získání investic, se situace začala pomaličku zlepšovat (všeho bylo najednou po dvou nebo dokonce po třech...). Avšak události 19. prosince 2010 a represe, jež následovaly, ukázaly, že to bylo pouze dočasné zmírnění: Bělorusko bylo a zůstává divadlem jednoho herce; kultuře, a především literatuře, je určeno těsné ghetto.

Dvakrát dva

Čeho je v běloruské literatuře po dvou? Za prvé, jsou v ní dva systémy pravopisu. Půlka literátů používá oficiální, ještě sovětský pravopis z r. 1933, tzv. „narkomavku“, která je vyučována na školách, v níž je vedena úřední agenda a vydáván tisk. Druhá půlka se drží klasické ortografie Branislava Taraškeviče – „taraškevice“. Taková situace vyvolává hodně zmatků, sporů, hybridních individuálních „pravopisů“ a ve výsledku pravopisných chyb (a to mluvíme pouze o azbuce, mimoto jsou zde rovněž vyznačiči latinky; běloruské latinky jsou také dvě).

Za druhé, v běloruské literatuře jsou dva jazyky. Mnoho se v poslední době diskutuje o postavení rusky psané literatury vznikající v Bělorusku. Například, kterému písemnictví náleží básník Veniamin Blažennyj (Ajzenštadt; 1921–1999), Žid podle národnosti, jenž celý život prožil v Bělorusku a jenž je v Rusku nazýván „první ruský beatnik“? Osobní cítění samotných ruskojazyčných autorů není předvídatelné: tvůj společník se může ukázat být buď „Bělorus, který bohužel neovládá běloruštinu“, nebo „ruský spisovatel, kterého osud zavál do Běloruska“. Profesionální skandalista běloruské literatury Adam Hlobus vyslovil provokativní názor: „Běloruská literatura je literatura vytvářená v běloruštině. Ať si člověk žije v Americe, má americké občanství, ale když píše v běloruštině, pak je běloruský spisovatel“. Na Hlobuse se rozhořčili nejen vyznačiči koncepce běloruskosti podle Adama Mickiewicze, nýbrž i komerční autoři, kteří jsou populární v Rusku a žijí v Bělorusku. I když současní ruskojazyční literáti se cítí být osobití a nemají rádi, když jim v Rusku říkají „diaspora“, orientují se na ruský kulturní kontext a ruský knižní trh. Někteří z nich časem přecházejí na běloruštinu, jako to udělali kupříkladu básníci Jetty (Vera Burlaková) a Dzmityry Dzmityryjev. A někteří zas, jako třeba Pistončyk

(Sjarhej Prylucki), píše povídky mluveným jazykem vesnic a městských předměstí – rusko-běloruskou směsicí zvanou „trasjanka“ (v prvním významu – „řezanka“).

Za třetí, v běloruské literatuře jsou dvě literatury. Před rokem 2004 v Bělorusku existoval jeden Svaz běloruských spisovatelů, založený ještě za sovětské doby. V 90. letech se Rada této společnosti zorientovala v čase a po více než deset let byla oficiálním reprezentativním orgánem běloruské literatury. Avšak režimu se nelíbila demokraticko-neromantická nálada vedení Svazu a spisovatelských autorit, jež Svaz zastupovaly – Vasilja Bykava, Ryhora Baradulina, Nila Hileviče, Uladzimira Ňakljajeva, Uladzimira Arlova, Alese Razanova a dalších. Státní moc přestala financovat tuto instituci a nakonec ji zbavila prostor. A v roce 2004 byl vytvořen jiný spisovatelský svaz, v jehož stanovách byly zaneseny tak významné věci pro velké umění, jako je loajalita vůči běloruskému státu, běloruské hymně, znaku a vlajce (znaky a vlajky máme také dvě) a jiným podobným atributům. Jeho předsedou je velmi pitoreskní postava – generálporučík Nikolaj Čerginěc, autor řady komerčních románů, populárních na ruském trhu masové literatury. Kromě této funkce řídí rovněž Komisi národní bezpečnosti a zahraniční politiky.

A nakonec, v běloruské literatuře jsou dvě estetiky. První je estetika tradicionalismu.

V literárním dění Běloruska vládne něco mnohem nebezpečnějšího než politická cenzura – cenzura estetická. Nezávisle na tom, zda se literární funkcionáři-tradicionalisté drží „ideologie Národního obrození“ (ideálem je Velkoknížectví Litevské) nebo „státní ideologie“ (ideálem je SSSR), se stejnou nedůvěrou berou literaturu nasycenou slangem, jazykovými nesprávnostmi, poezii, jež je rýmována poněkud méně než například poema Nová země od Jakuba Kolase. Pojí je koncepce „čistoty“, „nevinosti“ běloruské literatury, nepřijetí (post) moderní poetiky, pro kterou v řeči existuje obecný termín „avantgarda“ – eufemismus slova „postmoderna“, jehož se v běloruské akademické literární vědě snaží nepoužívat, aby nikoho v noci nestrašilo (co když se o tom někomu bude zdát?). Panenský kánon běloruské literatury, pečlivě očištěný od „avantgardy“, se dnes učí v běloruských školách. Není pak vůbec divu, že v protikladu k němu se v běloruské nezávislé

literatuře vyvinul alternativní kánon.

Třetí je navíc

A tu se v našem vyprávění objevuje třetí navíc: literární proud, který by bylo možné v protikladu k tradicionalismu označit jako (post)modernu, jejíž tvůrci poprvé od 30. let kladou do základů tvorby estetická, nikoli ideologická kritéria. Spolek Bum-Bam-Lit pořádá od poloviny 90. let efektní básnické performance, spolek Schmerzwerk od začátku nového tisíciletí úderně potvrzuje svůj název – „továrna na bolest“ – a všichni se pouštějí do experimentů, které zástupci tradiční literatury jmenují jednou „formalismem“, jindy „formálním“.

Básníci, jejichž básně naleznete v této skromné antologii, jsou představiteli různých generací oné „literatury navíc“ nové běloruské moderny. Nejvýmluvněji bychom je představili v určitých okamžicích, a sice:

... pokud jde o Uladzimira Arlova, pak je to nejspíše ten okamžik, kdy nás vede po Vilně do své oblíbené restaurace v ulici Pilies na vařeně prasečí uši a hrachovou kaši. Je to jídlo Staré Litvy, tedy země, v níž má Arlov metafyzické občanství. Uladzimir Arlov, rodák z historicky prvního hlavního města běloruských zemí Polocku a držitel diplomu historika, se stal nejžádanějším autorem historických esejů 90. let. Avšak ve svých básních z knihy Trajekt přes La Manche, za kterou obdržel v roce 2010 polskou cenu Evropský básník svobody, obnovuje spíše vlastní historii, která se skládá z osudů jeho předků, dětských vzpomínek, cest, lásek a jeho snů o nezávislém Bělorusku. V jeho tvorbě posledního desetiletí získaly azyly ideály národního obrození 90. let: Velkoknížectví litevské, Evropa, svoboda.

... pokud jde o Uladzimira Ňaklajeva, pak je to, tuším, ten okamžik, kdy jsme začátkem letošního června seděli u dlouhého stolu v městečku Kreva, na dvoře hospodářství Maherů, jeho příbuzných z matčiny strany, v domě, v němž strávil první roky svého života. Stalo se to první víkend po tom, co byl osvobozen z domácího zatčení a povolili mu se pohybovat po Bělorusku. Hosté dostali bliny, studenou polévku ze šťovíku, uzené sádlo nakrájené na velké kousky, chlebový kvas a pramenitou vodou. Od domu přes náves se táhl pás polí – soukromá půda Maherů. Za první světové války přímo přes toto pole běžela linie

fronty: blíže k nám je hromadný hrob vojáků carské armády a dál za lesíkem, jenž je vidět od stolů, jsou německé bunkry, které se dochovaly dodnes. Ňaklajev prý často chodí meditovat na kraj toho lesíka.

Ňaklajev je jeden z nejpoblíbenějších běloruských básníků, autor textů mnoha písní, z nichž nejedna se stala hitem. Jemu by velmi slušel dnes už archaický titul „národní básník Běloruska“, který našťastí přestal být udělován tvůrcům s koncem sovětské nomenklatury. ... A právě v ten okamžik, kdy Ňaklajev sedí v čele stolu spolu se čtyřiaosmdesátiletou tetou Alenou a obhlíží staré Kreva, jež se rozprostírá na kopcích okolo zříceniny středověkého hradu, je nejjasněji pochopitelné, čím je jeho poezie blízká běloruskému čtenáři. Jeho lidovost nespočívá ve stylizaci a la folklor anebo v popisování způsobu života na běloruské vesnici, nýbrž tkví v křišťálové upřímnosti obyvatel běloruského venkova. Bělorusové jsou z těch národů, které se duševně živí venkovem, ať jsou třeba již měšťané v třetí generaci. Ňaklajev je z těch básníků, kteří nejtrefněji zpracovávají tuto odvěkou běloruskou upřímnost do básní.

... pokud jde o Alese Razanava, je to asi ten okamžik, kdy stojí ve vestibulu na literárním čtení a mává čerstvě vydanou knížkou před nosem svého nakladatele – pozvolným, širokým dirigentským gestem. Přesvědčuje podnikatele, že má přetisknout celý náklad, protože obrázek v živém záhlaví neodpovídá obrázku na obálce... „Ihare, rozumíš přece, to je nepřípustné: porušená koncepce, ztracená idea celé knihy, smysl vniveč...“ Básník čte nekonečnou báseň – to je jeho běžná intonace, dokonce když s vámi jen prostě mluví. Nakladatel soucitně pomlaskává, uznává svou vinu, ale z jeho očí je vidět: vyhodit takovou horu papíru očividně nehodlá. Jako náhodní svědkové této fakticky intimní scény se snažíme hbitě proskočit do sálu, nechtíce prozradit svou přítomnost.

Nejoblíbenější spisovatel Bělorusů Uladzimir Karatkevič řekl: „Člověk nosí své nebe s sebou.“ Ales Razanav nosí s sebou celý vesmír, celou běloruskou kosmogonii. Razanav oddělil zem volného verše od vody sylabotony, zformoval několik autorských žánrů poezie, mezi nimiž jsou „veršakazy“ (básně-framy, v nichž autor odhaluje smysl určitých slov skrze souznějící slova z běloruštiny a jiného jazyka), čerchované básně (Razanavovy haiku), zmony (filozofémy). Jako každý autor běloruské sovětské literatury, v níž se formoval jako básník, Razanav je tradicionalista podle svého životního pocitu, ale přeložil

běloruskou tradici do jazyka moderny. Výčet jeho poezie – Hlína, Kámen, Železo (takové názvy nesou tři jeho nejznámější poemy). Jeho literární cesta označená v titulu jedné z jeho posledních knih – Z apokryfu – do kánonu.

... pokud jde o Andreje Chadanoviče, je to bezesporu ten okamžik, kdy jsme 20. března 2006 všichni stáli na Říjnovém náměstí v Minsku a lidři opozice, kteří svolávali lid k protestu proti falšování voleb 19. března, se snažili vést mítink, ale to se jim příliš nedařilo. A tak Chadanovič přistoupil k mikrofonu a udělal jedinou opravdu důležitou věc: přečetl báseň, kterou napsal večer předtím pod vlivem událostí: psal o tom, že všichni spolu stojíme na náměstí, že je nám zima, že kvůli přetížení vypadlo mobilní spojení všech operátorů... V básni radil, abychom se zásobili teplými ponožkami a stáli až do vítězství a vyplnili při tom celý prostor „od schodů v empírovém slohu až do samého horizontu.“ A skutečně: každý, kdo se na náměstí otočil, spatřil budovu s neonovou reklamou běloruské továrny na televizory Horizont.

Aby si člověk představil, jak zapůsobila krátká báseň na mnohatisícový dav, je třeba rozumět okolnostem, za jakých zazněly Chadanovičovy verše. Před ním na improvizovanou scénu vycházeli básníci starší generace, kteří, když spatřili před sebou dav, vzpomněli si na všechno: na rockové koncerty na stadionech koncem 80. let, na manifestace zastánců národního obrození počátku 90. let, – a z tribuny zněly stejné básně jako tenkrát: o mateřtině, o běloruském národním znaku Pahoňa a o chrpě, symbolu Běloruska. Jenže na náměstí v roce 2006 stáli jiní lidé – většinou nová generace, předobraz občanské společnosti, pro niž etnické fetiše dávno přešly do kategorie folklóru a dějin. Jako tenkrát na náměstí, tak obecně ve své tvorbě Chadanovič mluvil a mluví o věcech, které skutečně zajímají jeho současníky. Tento básník je vlajkovou lodí obnovení běloruské literatury.

Jeho role v současném literárním dění se dá popsat dvěma slovy: Andrej Chadanovič vytvořil precedent. Před Chadanovčem, tedy před počátkem prvních let nového tisíciletí, intertextualita, ironie, mnohasmyslovost a jiné krásy postmoderny existovaly v běloruské literatuře leda teoreticky. Není přehnané říci, že tento básník zahájil etapu „nové literatury“ Běloruska – jeho uznání širokými kruhy

čtenářů se stalo signálem pro celou řadu mladších autorů: je možné psát jinak, než nás to učili ve škole, a žádný trest za to nepřijde.

... a nakonec, pokud jde o Valžynu Mortovou, pak je to okamžik, kdy v kostkované kovbojské košili vchází do Owl Baru v Baltimoru, Maryland, USA. Vedle ní je její boyfriend, karibský básník Ishian s výbuchem dredů na hlavě. V Sovím baru vypadá všechno tak, jak asi mohlo být za časů Edgara Allana Poea; přinejmenším paní, která sedí za pultem, má na hlavě odpovídající klobouček. Povídáme si samozřejmě o postkolonialismu (protože co ještě pojí Jamajku a Bělorusko?) a srovnáváme holocaust a dobu černého nevolnictví. Valžyna učí americké studenty poezii na univerzitě v Baltimoru – ještě jeden výrazný důkaz toho, že poezie je autonomní jazyk metafor, parafrází a paradoxů. Ve svých třiceti letech dosáhla světového uznání a vybojovala řadu básnických cen, mezi nimi například Křišťál Vilenice (Slovinsko, 2004). Dnes je Valžyna bilingvní autorka, její další knížka vychází v angličtině.

Začínala na konci 90. let v Bělorusku. Hovoříme-li o tradici běloruské literatury, pak Valžyna Mortová je básnička modernistického kánonu, která nakládá s tradicí snad nejtvrději a nejradikálněji: osekává všechny konce. Příkladem takového osekávání mohou být básně Babička a Běloruština. V nich se Mortová dotýká sakrálních témat tradiční poezie, ale popisuje je pomocí revolučních nástrojů. Západním čtenářům se přirovnání „babiččiných rukou“ k „čapím nohám“ může zdát jen neobvyklou metaforou; běloruskému čtenáři se dojem posiluje tím, že „babiččiny ruce“ a „čapí nohy“ (čáp je další symbol Běloruska v tradiční sémiotice) jsou obrazy z různých ideovětematických vrstev a míchat je do jedné metafory by dříve nikoho nenapadlo. Zážitek z dojemné básně o staré babičce je o to silnější, že ještě před dvaceti lety by člověk za takové verše klidně vyletěl ze svazu spisovatelů, komsomolu a do třetice z filologické fakulty.

V určitém slova smyslu současná běloruská poezie je autistické dítě, které se najednou naučilo komunikovat s jinými lidmi a teď může vypovědět urbi et orbi celý svůj kaleidoskopický vnitřní svět, jenž ho přeplňuje. Přejí příjemnou konverzaci.

Maryja Martysevičová

Ukázky z knihy

Уладзімір Арлоў
Uladzimir Arlov

Učila babička

Nespi, když slunce zapadá,
neboť usneš spolu s ním
a ráno se už neprobudíš.
Nedívej se do zrcadla
o půlnoci,
neboť se v něm rozpustíš
jako drobeček soli
ve studni.

Nemiluj se s dívkami v žitě,
ani na kvítí polním se nemiluj,
neboť kolik klasů polámeš,
tolik lidí
skoná hlady,
a kolik kvítků povadne,
tolik dětiček
se na svět nenarodí.

Žito je dávno sežato
a louka má
pokosena.
Slunce zapadá.
Hloubí se
v dubovém rámu
babiččino zrcadlo.

Přeložil Sjarhej Smatryčanka

Андрэй Хадановіч
Andrej Chadanovič

Sudé číslo

Holka přijde do obchodu,
koupí si heřmánkový čaj,
balení po dvaceti sáčcích.
Holka přinese balení domů.
Vyndává sáčky jeden po druhém
a hádá: „Má mě rád. Nemá mě rád.
Má mě rád. Nemá mě rád. Má mě rád.“
I když ví, jak to v životě chodí
se sudými čísly. Ale co naděláš?
Heřmánkový čaj balený po pětadvaceti sáčcích
zase rozebraly jiné holky.

Přeložil Max Ščur

Вальжина Морт
Valžyna Mortová

mám na očích mozoly,
mám zlomené líce.

dostávám mzdu za výrobky, které produkuji.
a jsem šťastná za to, co mám.

Přeložil Sjarhej Smatryčanka

Továrna na slzy

a zase dle roční zprávy
nejlepších výsledků
dosáhla továrna na slzy.

zatímco ministerstvo dopravy
sešlapávalo podpatky,
zatímco ministerstvo srdečních záležitostí
hysterčilo,
továrna na slzy pracovala po nocích,
dokonce o svátcích,
vytvářela výrobní rekordy.

v době kdy stanice na přepracovávání jídla
přežvákávala další katastrofu,
továrna na slzy přešla
na ekonomicky rentabilní
zpracování odpadu minulosti,
hlavně osobních vzpomínek.

fotografie pracovníků roku
slavnostně umístili na zdi pláče.
jsem invalida práce
hrdinské továrny na slzy,

Уладзімір Някляеў
Uladyimir Ňakljajev

Trní

1.
Bože s trnám v čele, zda
I tobě podobně
Stále sen se o mně zdá,
Jako mně o tobě?

Celou noc popíjel jsem
S hosty i s milenkou.
Možná, měl jsi o mně sen
Aspoň nad jitřenkou?

Doprovodím hosty ven –
Mít tak naději,
Že lze navštívit skrze sen
Pána častěji!

2.

Zeptal jsem se včera Boha,
Zda-li se mu o mně zdálo.
Jenže z nebe – ani slova.
Vůbec se ke mně neznalo.

Dneska ráno vidím nápis
Z bílých blesků: „Kdepak, nejsi
V žádném snu, Valodzio. Chápeš:
Pán Bůh nespí“.

Přeložil Max Ščur

Алесь Разанаў
Ales Razanav

Lesní cesta

Jedeme na voze s Chvedorkem
Bradatým
starou lesní cestou.

Sem tam vystupují ze země sukovité kořeny
jako čísi nářky a výkřiky.

Vypráví Chvedorek Bradatý,
jak moc se tu toho během věků odehrálo:
jak lidé lidmi byli přepadáni,
jak lidé lidmi byli olupováni,
jak byli lidmi lidé zabíjeni...

„Vím,“ říká, „pouze málo,
ale vše, co tu bylo,
až do všech drobností,
se odhalí u soudu,
na němž se budou vážit lidské duše.“

Všichni, které doháníme, nás prosí,
abychom je svezli:
středové, mladíci, děvčata, výrostci, ženy, staroušci
– a bereme je, protože všichni,
kdož po této cestě jdou,
už nám nejsou cizí,
už jsou v nějakém smyslu s v o j i.

Povoz drkotá na písku,
nadskakuje na kořenech,
Chvedorek Bradatý mává opratěmi
a pohání koně...

Sedíme těsně vedle sebe
a všichni pohromadě jedeme starou lesní – lidskou! – cestou,
jedeme na poslední soud.

Přeložil Sjarhej Smatryčanka

19. prosince 2010 - brutálně potlačená demonstrace proti zmanipulované prezidentské volbě. Foto: běloruský Penklub

Referát k věci

Vydal jsem se do Minsku hned po krvavých událostech v roce 2010. Manifestace proběhla před vánočními svátky, já jsem dorazil počátkem ledna pln odhodlaného nadšení pomoci a pak doma předat informace. Naše televize referovala o tom, že policie zničila nebo zabavila veškeré vybavení běloruskému Penklubu v Minsku, a tak jsem vzal alespoň jako dárek malý notebook Asus, nějaké flešky a prázdné disky. Jakože pro začátek.

Jaké však bylo moje překvapení, když jsem vstoupil do kanceláře jejich Penu – v prostorách mnohonásobně větších, než jsme my kdykoli v Praze obývali, pracovalo několik lidí na počítačích Mac (o takových dodnes můžeme jenom snít...). Připadal jsem si jako hlupák, ale místopředseda Andrej Chadanovič mě s úsměvem uklidnil, že můj dárek vděčně přijímají a že bude sloužit jejich hendikepované člence, která je na invalidním vozíku. Celková technická úroveň jde na vrub podpoře ze zahraničí – Bělorusové tehdy byli (a pokud vím, dodnes jsou) podporováni japonským penklubem či skandinávskými literáty. A to je moc dobře, protože ten, komu se daří, má povinnost pomáhat.

Do ulic běloruské metropole v Minsku vyrazily po prezidentských volbách protestovat tisíce lidí. Policie s milicí ale demonstrace tvrdě potlačila a stovky lidí skončily za mřížemi. Třiceti údajným „strýjcům nepokojů“, včetně jednoho z Lukašenkových protikandidátů, Andreje Sannikova, hrozí až 15 let ve vězení. Jeho manželka, běloruská novinářka Iryna Chalipová, je za „spoluvinu“ také zatčena. Jejich tříletému synovi Danilu Sannikovovi hrozí odebrání od prarodičů a umístění do siročince.

Báseň k věci

Vladimír Vysockij: V choloda (Mrazivá). Přeložil J. D.

Mrazivá

Mrazivá mrazivá
Vábí nás jména měst
Vábí nás ať už se nazývá
Třeba Minsk nebo Brest
Mrazivá mrazivá

Jenom tak jenom tak
Zůstat se nechtělo
Kdo by se staral co přijde pak
Jen ať je veselo
Jenom tak jenom tak

Domove je to v nás
Už se to nezmění
Zdaleka zavolá nový hlas
Tatam je trápení
Je to v nás je to v nás

Kdo už ví kudy kam
Vrací se domů z cest
Vrací se domů z cest zase sám
Kde je ta hvězda hvězd?
Možná tu – možná tam

Mrazivá mrazivá
Vábí nás jména měst
Vábí nás ať už se nazývá
Třeba Minsk nebo Brest
Mrazivá mrazivá

Hosam Melhem

Melhem, Hosam: Pocit osamění (Interior Alienation), výbor z básní syrského básníka, *česko-anglicko-arabské vydání*, přeložila: Zuzana Pavelková, vydalo nakl. Olgy a Olega Krylových jako 7. Svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísní, Praha 2011.

Mezi 26. lednem a 18. březnem 2006 bylo sedm mladých aktivistů, mezi nimi Hosam Melhem, básník a student práv na Damašské univerzitě, zajato syrskými autoritami za účast v nezávislé pro-demokratické diskusní skupině a publikaci internetových článků kritizujících nedostatky demokracie a svobody v Sýrii. Někteří byli zapojeni i do tvorby online mládežnického fóra.

Sedm mladých aktivistů bylo od chvíle jejich zatčení drženo bez styku s vnějším světem, byli vystaveni mučení a surovému zacházení.

26. listopadu 2006 byli postaveni před Nejvyšší soud Státní bezpečnosti v Damašku a 17. června 2007 po nespravedlivém procesu byl Hosam Melhem odsouzen k 5 letům vězení za „jednání či písemné nebo ústní prohlášení, které by mohlo ohrozit stát, poškodit jeho vztah se zahraničím nebo ho vystavit nebezpečí násilné akce“ (článek 278 syrského trestního zákoníku, který stanovuje horní hranici trestu na 15 let vězení) a za „šíření lživých či přehnaných zpráv, které by mohly podrýt prestiž státu“ (článek 287, který stanovuje horní hranici trestu na 3 roky vězení).

Hosam byl v červnu 2011 propuštěn. Během války jsme ho ale ztratili a dodnes o něm nemáme žádné zprávy.

Ukázka z knihy

Konec

Bezvládně ležím po boku svého starého já
Vybavuji si každou slzu
Zahlazují stopy krve, která potřísnila každého, kdo šel kolem
Ničím vše, co jsem kdy napsal
Hojím si své rány
Zříkám se své vůle
A jako zajatec zoufalosti
Zbavuji se každého zrnka prachu své země
Svlékám šat svobody
A třesoucícma se rukama zabíjím tu lidskou bytost
Chraplavým hlasem křičím
Já zradím svou vlast...

Sen nebo vlast

Toulám se nocí
V posteli povlečené nespavostí
Vidím své promarněné sny
Ne, to nejsou noční můry
Ale přesto bolí
Po temných cestách jsem se vrátil až do hluboké minulosti
Vzdálenosti se tu ztrácejí
A rozcestí ubývá
Zbývá jediná cesta
Mám se po ní vydat nebo se vrátit?
Cesta zpět je ale dlouhá a trnitá
Půjdu dál!

Vstoupím do svého snu...
Spatřím jasné světlo
Nutí tě až hlavu sklonit
Já ji neskloním
Dívám se
Nevěřím svým očím
Jezero
To staré jezero z dětství
Tam, kde jsme si hráli s bratry
Doma
Na houpačce pověšené na cedru
A máma nám pekla koláče
Celý se třesu zimou
Ale ze své postele zmáčené slzami nevstanu
Bojím se, že se sen rozplyne
Nevzbudím se
Svůj sen jsem už opustil a vrátil se do rodné země
Nevzbudím se
Nevzbudím

Bezmocní přátelé

Plakal tam... nad mříží své vězeňské cely
Bolestí... ztrápený odloučením
Již tolikrát ho ponížila
Vryla se mu do vzpomínek
A jeho duši vtiskla pravdivý pohled na svou rodnou zem
Otočil se
A odešel... i se svými pouty
Která si vzal na památku
A u dveří
Ho jako obvykle nikdo nečekal
Smutně se pousmál
A vrátil se do svého kouta
Kde na něj jako vždy čekala pera a sešity

Vzal je do ruky
A začal jim vyprávět svůj příběh...
Svou vězeňskou celu
Svou rodnou zemi
A pak...

Tsaring Woesser

Woesser, Tsaring: Básně, výbor z nonkonformní poezie tibetské básnířky, *anglicko-čínsko-české vydání*, překlad Olga Lomová, vydalo nakladatelství Olga Krylová jako 9. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tísni, Praha 2014

Ukázka z knihy

List papíru se může stát nožem

List papíru se může stát nožem
a to taky pěkně ostrým.
Jen jsem obracela stránku,
a najednou se mi na kloubu prsteníku pravé ruky
objevil řez.
Pramínek jemný jako hedvábí,
malinké píchnutí.
Tiše jsem užasla nad tou proměnou,
že zničehonic
i papír se může stát nožem:
Jakého omylu je třeba se dopustit
nebo jaká souhra okolností způsobí,
že se to stane?
Jen obyčejný papír –
a...všechna čest.

Woesser, Tsaring: *Tibet srdce, Tibet myslí* (Tibet's true heart)
překlad Karla Vrátná a Olga Lomová, vydalo nakladatelství Olga Kry-
lová jako 10. svazek Knihovničky Českého PEN klubu a Člověka v tís-
ni, Praha 2014

Ukázka z knihy

Na cestě

Na cestě s ostrou myslí
nechám za sebou
zmatek tohoto nestálého světa
Zvolit místo ke spočinutí
najít správná slova
a dokonavost pohybu Kola.

Na cestě člověk
náhodou někdy potká
neobyčejné důstojné
muže a ženy:
přirozená hrdost
je vázána na pokoru.

Všude v Tibetu trosky
se stíny černými jako noc
vzřažují šlechtnost,
nevídanou v běžnosti lidství.
Během těchto setkání
jedno zvláště vzácné,
dlouho ztracené,
vzácné, důsledné
a opomenuté.

Také já jsem čistá a poctivá,
také moje srdce otevřené a něžné,

kéž bych se mohla měnit
stejně jako roční doby.
Bez potřeby darů ať těm či oněm
my sami jsme dary.

Na cestě starší z mých lidí říká:
“Zlaté květy rozkvetly na zlaté hoře;
zatímco kvetly zlaté květy, on nepřišel,
a když přišel, květy zemřely... na stříbrné hoře.
Rozkvetly stříbrné květy,
a zatímco kvetly, nepřišel,
a když přišel, květy zemřely.”

Na cestě v chůzi sám,
stará kniha bez mapy,
jedno pero, nic moc k jídlu,
balady z cizí země:
s těmi si vystačit.

Na cestě
vidím černého koně,
nestará se k pastvě sklonit hlavu,
ale tluče kopyty
bičovaný touhou se rozběhnout.

A ještě k tomu
v těch hluboce zamýšlených jeskyních
širých hor
skryté podoby mužů.
Jaké srdce se jim v úctě pokloní?

Na cestě
zbožná mudra
nevypadá nijak složitě,
ale nesrovnává se
s obočím nakrabacným.

Řetěz zvláštních manter
není obtížný,
ale jsou drásavé,
když zní z úst poskvrněných lží.

Na cestě
chytám se květiny,
která není z tohoto světa,
kvapíc než uhyne, hledajíc ve všech směrech,
abych ji mohla ukázat
starému muži v purpurovém rouše.

Touha – naplňující klenot,
vlákno úsměvů:
pevné pouto generací.

Woesser, Tsaring: Sebeupalování v Tibetu. Přeložil: Alan Beguvin, vydalo nakladatelství Olga Krylová jako 11. svazek Knihovničky Českého PEN klubu, Praha 2014

Ukázka z knihy

Předmluva

Toto je hutná a tragická knížka. Knižka, jejíž autorkou je velká tibetská básnířka Özer, odsouzená čínskými úřady k domácímu vězení v Pekingu. Diktatura se nemylí: jejím nejnebezpečnějším nepřítelem je svoboda myšlení a vyjadřování. Diktatura je jednotný diskurz za všeobecného mlčení.

Jsou však natolik silná svědomí, že je urážky, rány, tábory a dokonce ani výhrůžky smrti neumlčí. Jsou ženy a muži, kteří nikdy nepřijmou mlčení, k němuž je nutí diktatura. Jsou to vlajkonoši spoutané svobody. Když přestanou být slyšet a jejich hlas utlumí zdi, jež je vězní, rozhodnou se využít jediného prostoru, který jim ještě zbývá, aby mohly zaznít jejich protesty proti potupě, do níž uvrhli jejich lid. Použijí své tělo jako živý papír, na nějž ohnivým písmem píší slovo „Svoboda“.

Tyto ženy a muže, mnichy a studenty, učence a rolníky, symbolický hlas celého tibetského lidu, mučeného čínskou diktaturou, najdete v této knížce. Slovo „mučedník“, tak často devalvované, zde získává zpět veškerý význam. Tibeťané, již volí sebeupálení, rozpad svého těla, obětují své věci jen sami sebe. Protože jsou mučedníci a ne teroristé, darují jen svůj život. Nepáchají atentáty, neusmrcují jiné. Strašlivé utrpení, jež si působí, je symbolickým svědectvím útrap celého národa. Plameny, které je žehnou, hlásí, že již nemohou déle snášet agresí páchanou na jejich lidu, mýcení jeho zvyků a jazyka, kulturní genocidu, již za zbabělého mlčení ostatních států páchají v Tibetu čínské úřady. Extrémní násilí, jemuž čelí jejich národ, tito mučedníci obracejí proti sobě, aby spálili své tělo za svobodu Tibeťanů. Ať jejich krev padne na hlavy katů jejich tibetských bratří, takový je poslední výkřik těchto mučedníků obětujících sebe sama. Jejich těla pustošená plameny jsou pro jejich lid pochodní osvětlující hrůzu přítomnosti, ale i cesty budoucí. Jejich protest nabývá krajní morální síly sebeobětování.

Nezapomeňme na tyto hrdiny. Zradili bychom jejich poselství.

Robert Badinter

Prolog

27. února 2009, třetího dne tibetského Nového roku a poté, co byla zrušena slavnostní modlitba za oběti nepokojů z roku 2008, se Tabhe, mladý, čtyřiatřicetiletý mnich z Ngawy⁴ upálil na ulici. Stal se první obětí vlny sebeupalování, která se přehnala přes celé tibetské území. Nový rok 2009 a 2013 slavili Tibeťané stejně: ve velkém množství a v tichosti podle hesla „Žádné oslavy Nového roku“. Toto odmítnutí slavit Nový rok je spojeno s nepokoji z března 2008, během nichž bylo zabito, zatčeno, odsouzeno anebo uneseno mnoho Tibeťanů. V Tabheho vlasti Ngawě – kde se po něm upálilo třicet čtyři osob – jen během 16. března 2008, kdy tisíce mnichů a prostých lidí protestovaly proti nařízení vyvěsit čínskou vlajku na velkou modlitební síň slavného kláštera v Kírti⁵, zahynulo dvacet osob, z toho jedna těhotná žena, pětileté dítě a šestnáctiletá studentka, které všechny zmasakrovala armáda a policie.

Mluvila jsem s mnichy z Ngawy. Vzpomínají: „Těla obětí přinesli před hlavní síň kláštera v Kírti a dav mnichů oslavil rituál přechodu duší zesnulých na onen svět. Když toho dne Phünchog (mnich z Kírti a druhý člověk po Tabhem, který se upálil) sloužil obřad, nepřestával vzlykat.“ „Rok 2008 nás probudil a také proměnil.“

Tabhe oznámil v jednom dokumentu, že se upálí, pokud místní

4 Ngawa: kromě velké Tibetské autonomní oblasti (která se sama dělí na šest prefektur a městskou prefekturu Lhasa, historické hlavní město Tibetu), čínská správa vymezila dvanáct „autonomních“ oblastí (prefektur nebo okrsků), v nichž je většinové tibetské obyvatelstvo, považované za jednu z padesáti šesti etnických menšin Číny. Tibetská a čiangská autonomní prefektura Ngawa se nachází v severním S'-čchuan, avšak v tibetské geografii náleží území Ngawy k historické provincii Amdo.

5 Kírti, jeden z historických tibetských klášterů, zničený během čínské invaze roku 1950, ale obnovený od té doby v Ngawě, dnes představuje epicentrum tibetského odporu. Právě zde začaly nepokoje roku 2008 a v jejich důsledku vlna sebeupalování, a proto se staly trnem v oku čínských úřadů, které zakázaly k této vysoce citlivé oblasti přístup. Jeví se, že mnišská populace klesla z dvou tisíc pěti set osob na sotva šest set k dnešnímu dni, možná i níž.

úřady zakážou modlitební obřad. Když jsem se onoho 27. února 2009 dozvěděla na internetu o jeho sebevraždě, šokovaly mě především dvě věci: jeho naprosté odhodlání a fakt, že vojáci a policisté dokázali na jeho hořící tělo střílet. Podle svědků skutečně zazněly výstřely, Tabey se zhroutil, policisté ho naložili do vozu a odvezli. Na fotografiích kolujících na internetu⁶ lze kolem Tabheho zvráceného dopředu napočítat šestnáct agentů zvláštní policie a policistů v civilu, z nichž aspoň tři drží střelné zbraně na rozhánění demonstrací a jeden drží obušek. Sangko, mnich u kláštera v Kírti, který fotografie Tabheho sebeupálení dostal do zahraničí, byl odsouzen na šest let vězení.

Ode dne, kdy zahynul Tabhe, si poznamenávám vše o každém novém sebeupálení a zveřejňuji to na svém blogu. Tou dobou jsem si nedokázala představit, že by se ohni vydalo tolik Tibeťanů, a zahájilo tak novou formu protestu. V dějinách našeho národa a zvláště v těch moderních se nikdy tolik jedinců s cílem projevit své tužby neupálilo. Nepředvíдалa jsem ani to, že se mé poznámky brzy ukáží jako neschopné sledovat kadenci, s jakou tyto životy v plamenech mizely. Nyní máme za jisté, že k 6. srpnu 2013 se upálilo sto dvacet pět Tibeťanů. Tuto tragédii, v dějinách lidstva bezprecedentní, je těžko popsat.

„Lidská pochodeň lidských práv“

Čínská vláda Tibeťany, kteří se upalují, označila za „kriminálníky“ a vyhlásila na celém tibetském území „plán posílení boje proti sebeupalování“, který na jedné straně zakazuje, aby se jakákoliv informace týkající se těchto činů dostala ven, a na druhé se uchyluje k motivu „řetězových následků“, kdy pronásleduje a odsuzuje členy rodiny, okolí nebo rodný kraj zemřelého. Chápeme, že pod takovým tlakem se informace předávají velmi obtížně, a daří se to dny, někdy až měsíce po události. Není ostatně vyloučeno, že celkové množství sebeupálení, k nimž došlo ve Velkém Tibetu, výrazně přesahuje momentálně známé číslo. Zde však podávám data, která už byla zveřejněna a ověřena.

K 6. srpnu 2013 bylo napočítáno sto dvacet sebeupálení uvnitř tibetských hranic a pět vně⁷, čili sto dvacet pět celkem. Podle našich

6 http://woeser.middle-way.net/2009/03/blog-post_08.html.

7 „Vnitřním Tibetem“ autorka nazývá Tibet pod čínskou správou. „Vnější Tibe-

zdrojů sto šest z těchto osob zemřelo – sto tři uvnitř a tři v exilu. Souhrnem: v roce 2009 se upálil jeden člověk; v roce 2011 čtrnáct lidí; v roce 2012 osmdesát šest a v prvních osmi měsících roku 2013 dvacet čtyři. Dále: ze sto dvaceti pěti sebeupálených bylo nejstaršímu 64 let a nejmladšímu 16. Většina je mladých lidí, v průměru 26 let. Je mezi nimi sto šest mužů a devatenáct žen; jeden 21letý otec a deset matek, které za sebou nechaly malé děti; tři vysoce postavení mniši (*tulkuové* neboli převtělenci⁸), třicet tři obyčejných mnichů, šest mnišek, tedy celkem čtyřicet dva mnichů pocházejících ze třech z celkového počtu čtyř hlavních škol tibetského buddhismu: gelugpy, ňingmapy a sakjapy, s převahou prvně jmenované.

Ze sto pětadvaceti sebeupálených bylo padesát šest kočovníků a sedm rolníků. Deset kočovníků byli bývalí mniši, vyhnaní ze svých klášterů představiteli místní správy; čtyři z nich opustili mnišský šat z vlastní vůle a vrátili se ke světskému životu. A jeden z rolníků býval mnichem v kagjüpském klášteře. Najdeme však mezi nimi dále: dvě šolačky, tři studenty, tři dělníky, čtyři obchodníky, jednoho tesaře, jednoho blogera, jednoho malíře *thangk* (posvátných tibetských maleb), jednoho taxikáře, jednoho funkcionáře komunistické strany v důchodu, jednoho ochránáře lesů a dva exilové aktivisty. Dotčeny jsou četné vrstvy tibetské společnosti, z níž si zaslouží zvláštní pozornost tři skupiny: mniši, kočovníci a studenti. Konečně dodejme, že sedm Tibeťanů plánovalo se upálit, ale nedokázali to. Dva z nich zemřeli, dva další byli zatčeni a nejsou o nich zprávy.

Plameny samotných sebeupálení se k dnešku rozšířily do všech tibetských oblastí, jinak řečeno do těch, jež tradiční tibetský zeměpis označuje jmény Amdo, Ü-Cang, Kham, Gjalrong, Čhangthang (dnes jsou všechny buď součástí Tibetské autonomní oblasti, nebo jsou připojené k provinciím Čching-chaj, Kan-su, S'-čchuan a Jün-nan). K devadesáti sedmi sebeupálením, tedy k většině, došlo v Amdu – ke třiceti pěti, jak jsme uvedli, v Ngawě v provincii S'-čchuan, k patnácti v Labrangu (dnes Sia-che, tib. Sangču, v autonomní prefektuře Kan-nan v Kan-su) a k jedenácti v Rebkongu (dnes Thungren v autonomní prefektuře Chuang-nan, Čching-chaj). Avšak sebeupalování překračuje

tem“ označuje tibetskou komunitu v exilu, usazenou zejména v Indii, v Nepálu, v Bhútánu, ale i v Evropě, v USA, v Austrálii.

8 Tulku: v tibetském buddhismu jsou *tulkuové* uznanými inkarnacemi zemřelých hodnostářů.

hranice Vnitřního Tibetu a šíří se ven, do exilu. Loni v březnu se v Novém Dillí upálil tibetský uprchlík Džampál Ješe během demonstrace proti návštěvě čínského prezidenta Chu Ťin-tchaa. Tragickou scénu jeho ječícího a běžícího těla v plamenech natočila řada médií, díky nimž oběhla celý svět. Džampál Ješe byl pojmenován „živou pochodní lidských práv“ a jeho hořící tělo vrhá světlo do tmy současného světa. V únoru téhož roku se v nepálském Káthmándú upálil Dupčhen Cchering, mladý tulku původem z Khamu, tři neděle poté, co dorazil do města. Na nátlak Pekingu nepálská vláda nejenže odmítla vydat jeho tělo tibetské komunitě, aby ho pohřbila podle buddhistických tradic, ale navíc ho okamžitě spálila a rozptýlila popel.

Kost srdce

Strávila jsem dny a noci tím, že jsem si na počítači prohlížela fotografie těch, jež se upálili, fotky, na nichž byli ještě plní života, fotky jejich těl hrdinsky hořících v plamenech. Všichni v sobě měli odvahu, která se tibetsky označuje spojením „kost srdce“. Mám pocit, jako bych je všechny znala, jako bych navštívila oblasti a kláštery, odkud pocházeli, jako bych je potkala, usmála se na ně... Ano, byla jsem ve většině míst, kudy chodívali, a kde jsem i já vyrostla. Proto soudím, že je mou povinností o nich psát. Všechno to vypovědět, vyprávět příběh každého z tibetských sebeupálených, aby neupadli v zapomnění.

„Kost srdce“ není jen aforismus, ale i metafora. Muži a ženy, kteří se vrhli do plamenů, všichni patří mezi ony „kosti srdce“ hluboce vrostlé do Země sněhu, a proto také Tibet, i když prochází nesrovnatelným dramatem, nezahynul. Sebeupálení jako protest je přesto natolik kruté, natolik bolestivé, že jsem v minulosti apelovala na Tibeťany, vyzývala je, aby se přestali upalovat, byt jejich útlak sílil. Mé volání nebylo vyslyšeno a po pravdě řečeno to chápu. Toto hnutí se svým způsobem podobá zemětřesení nebo záplavě, nemůžeme na ně působit jen proto, že s ním souhlasíme nebo nesouhlasíme, nepřestane, dokud se veškerá energie neuvolní. Nejvíce rozhodující prvek bude postoj úředníků, vojáků a policistů ve službách režimu: musí přestat se svými zlomyslnostmi a provokacemi, aby Tibeťané znovu našli smysl ve významu svého života a rozhodli se ho opět uchovávat.

Paměť toho všeho souvisí s plameny utrpení. Pouze pokud na ně budeme opravdu myslet, pokud si na ně uchováme vzpomínku a budeme k nim cítit pouto, dokáží se sebeupálení možná každodenně vracet mezi nás do onoho širého kraje zvaného Sněžná země (Gangdžong), zůstanou tu navždy, navždy živí, jako „kosti našich srdcí“. Dovolte mi, abych sepjala ruce a věnovala těm svým krajanům, již provedli tyto činy, nesmírně bolestivou modlitbu, ale i projev té nejhlubší úcty.

Než skončí nekonečno: Íránské exilové básnířky

Než skončí nekonečno (Before Infinity Ends), *česko-anglicko-perské vydání*, výboru z básní íránských exilových básnířek: Mana Aghae, Roya Hakakian, Sheema Kalbasi, Bitá Malakuti, Sheida Mohamadi, Shirin Razavian, Ladan Salami, Mahboubeh Shadzi, Sholeh Wolpé, přeložil a uspořádal Radek Hasalík, vydalo nakladatelství Olga Krylová jako 12. svazek Knihovničky Českého PEN klubu, Praha 2015

Ukázka z knihy

Úvod překladatele

První čtyřlístek íránských autorek, usazených za hranicemi rodné země v Evropě i v zámoří, mi spadl do klína během několika dnů po prezentaci předchozích sbírek na půdě českého PEN klubu v Praze v únoru 2015. Ze čtyřlístku vyrostla postupně sedmikráska, ale ani sedm údolí lásky nestačí. Soustředění tvůrčích duší o to vzácnější, že autorky se znají a dokonce příležitostně navštěvují. Paní **Rojá Hakakian**, paní **Šímá Kalbásí**, paní **Šejdá Mohamadí** a paní **Šole Wolpí** žijí v USA, paní **Bítá Malakutí** a paní **Ladan Sálamí** žijí v Praze, paní **Mahbúbe Šadzí** žije ve Francii, paní **Šírín Razavian** žije ve Velké Británii, paní **Máná Aghájí** žije ve Švédsku. Všechny se podílejí na literárních aktivitách íránského exilu. Když jsem z anglických předloh přeložil prvních sedmáct textů, rozhodl jsem se, že by byla škoda nechat české verše jen jako pozornost autorkám. Pokud jsem se chvílemi topil v imperiálním jazykovém moři, volal jsem na pomoc Barboru Tocaerovou. Za poskytnutou pomoc má můj vřelý dík. V předchozích sbírkách dominovaly básnické texty Íránců žijících v Íránu, tady přichází ke slovu pohled žen, které volily odchod z domova. Reflektují vlastně tutéž realitu, kterou autoři z Teheránu, Karádže, Raštu, Bábolsaru, Mašhadu nebo Isfahánu prožívají, jen s odstupem času, různě dlouhého. A právě čas, to nekonečno hodin a dnů, zvyšuje naléhavost jejich výzvy. Ač je podíl

textů zastoupených v této sbírce u jednotlivých autorek nerovnoměrný, nemluvě o rozsahu vlastního příspěvku, přeložil jsem téměř všechno, co jsem obdržel, a velkou většinu příspěvků jsem sem zařadil. Čtenářům přeji dostatek empatie a autorkám, těm přeji, aby nekonečno času, který ještě přijde, konečně získalo jasné obrysy. Stesk a vzdor nabývá mnoha podob, zvláště pokud se vyjádří básnickým slovem. Jejich zvuk ještě sice nezbořil hradby Jericha, ale dávno dosáhl nebeských výšin. Vlastností poezie je schopnost ovládnout a nevlastnit. Létat a nehnout se z místa. Držet všechno a nemít nic. Na čtenáři zůstává, jak si s tím poradí.

Radek Hasalík

Ukázka z knihy

Sholeh Wolpé

Ze světa rostou trnkové stěny

Vysoké, tuhé a ostnaté.
Zkus se dostat na druhou stranu
a riskuj divoké trní.

My, kteří jsme opustili domov v mládí,
dětství, které překročilo hranice a rozpoltilo se
tisíci zubatými jazyky,

kým jsme se stali?

My, kteří máme jizvy, které kvetou a kvetou
pod zahojenou kůží,

kam jdeme?

Ptám se sebe sama
je domov mým přízrakem?

Nosí mé spodní prádlo
úhledně složené v mé starobylé hrudi
zásuvek koupených před dvaceti lety?
Nebo hnízdo v mé blůze visící
z kovového ramínka, jež jsem chtěla vyhodit?
Je ztracen mezi řádky knih
uložených abecedně v jazyce
do něhož jsem se nezrodila? Nebo tady na okraji
toho oprýskaného poháru nechaného vzadu
dávno odeslým milencem?

Proč nám říkají *cizinec*,
jako bychom přišli z jiných planet?

Nesu semena v mých ústech, rostlinu
kurkumu, kardamom a mrňavé
aromatické okurky v této zahradě,
vodu s deštěm jim ždímám
z mých babiččiných písní.
Porostou, vím, proti
těmto trnkovým stěnám. Jsou kouzelné.
Mohou se prodrat něčím,
neprořezaným.

Opustila jsem domov ve třinácti.
Nežila jsem dost na to, abych věděla
jak nemilovat.
Domov byl Kaspické moře, rušné bazary,
aroma kebabu a rýže, páteční
obědy, pikniky v horských bystřinách.
Nikdy jsem neměla v úmyslu zůstat pryč.

Ale řekli přijď zpátky
a zemřeš.

Exil je kufr plný významů. Naplním
sto notesů čmáranicemi.
A když jsem vyřízená, hodím je do ohně
a začnu psát znovu; tentokrát
tetováním slov na mém čele.
Tentokrát, psaní pouze abych nezapomněla.

Lhostejnost je nakažlivá
jako společný chlad.
Plavu proti proudu, abych nakladla purpurová vajíčka.

Duchové naléhají a duchové jdou,
ale já píši pohlednice pouze do budoucnosti.
Co je přemístěný strom
než čas *bytí*
uzpůsobený k osvojení?

Říkají čerpej výživu této země,
ale podívej, jak mé plody visí ve spirálách
a voní starým notesem a krajkou.

Snad pouze v exilu duchové přicházejí.
Pláčou a bědují ve vratech chrámu
kde sedím na okraji rokle.
Ale i toto je klam.

Sheida Mohamadi

Ó Teheráne!
mizíš . . .
nečekaně
jen bílá židle
mé oči víří
pak . . .
utkví na obzoru
nicota . . .
jen červené stopy
zubaté otisky . . .
vetchých kol
dál praskají . . .
do zapomnění.

Potrhané snímky

Rámek po rámku
mé mladistvé obrazy
blednou a . . .
šednou
do zdi . . . naproti.

Moje ulice
osamělá bílá židle
v končínách Tvé zeleně
se drásá ven . . .
ošoupaná . . .
náhle mizí
v Tvých očích

Ó můj!
plazím se opačně?
vlním se zpátky?
do neexistujícího?
bájného?
pověstného?
zapomnění?

Sheema Kalbas

Tango

Ó, Orlando!
Pamatuješ noc, kdy jsme tancovali
tiše na písku, kde hrála
hudba? Tvá slova byli
tuláci, řečení potichu
do kapes mých uší.

Ó, Isfaháne!
S tvými tyrkysově modrými mešitami
a milenci ukrytými pod písky
podél Zajanderúdu a jeho utkvěle
modrých nebes. Slova stále konala
divy, když byla potichu řečena
do kapes mých uší.

Čas je věčnost, moje důstojnost
trvá ve tvé a tvá
slova jsou divy, jež počítám
jak cenné mince schované tiše
po kapsách mých slz.

Roya Hakakian

Svěddek

Samo nebe Tě sem poslalo
Když oheň hořival
Když plameny
skryté rukou neznámé bohyně
sežehly všechny kolem.

Samo nebe Tě sem poslalo
Tváře rudnou
Srdce hladoví
Roztát
V jeho žáru

Spatřil jsi zlato,
rubín
Slavnou hrůzu
Hroznou slávu

Stal ses svědkem osamělé spousty
Která přepadla noc
Která odstínila fádni bělost
všednosti

Ani se nepohla,
vzpomínáš?
Kreslila bez
Sebemenšího doteku
Zařvala
Bez jediného hlesu
A jako taková
Uchvátila všechny
Kdo měli sílu
se podívat

Ale Ty
Samo nebe Tebou
Zírá na tuto chladně popelavou zemi
Znalé najít
To zlato
Ten rubín
Tu vzpomínku na žár

Bitá Malakuti

Hranice

Ty a já jsme překročili hranici
Moje rodné město začíná od hranice tvých rukou
Tvoje rodné město začíná od křivek mé lopatky
Nemáme vlast
Místo ní máme dva dřevěné koně
Aby přeskočili noční můry
Bez pasu
Tvůj pas je pole slunečnic
Které k tobě zabočily okýnky vagonů
Tvůj pas jsou dva listy svobody
A list Pražského jara
Nemáš rodný list
Tvůj rodný list jsou:
Narcisy
Zdomácnělé písňě ulice Akhtar
Noha sousedova syna
Která ležela opuštěná na mé
Tvůj rodný list je:

Čekající mraky a
Sladká vůně chemikálních citronů
Nemáš občanský průkaz
Ale každou noc
Ti Měsíc pokyne ukolébavkou
z hrdla toulavých cikánů
A každé ráno
Ti otec povytáhne strom na tvém obočí
Takže pokaždé pláčeš
Jeho listy spadly a zakrývají střely
Můj synu, tvým rodným městem není Teherán
Ale začátek větru
Teherán je pouze vzorek šatů, které nosím o svátcích
Místo Teheránu,
Máme poblíž Kafkův hrob
Na přelomu roku
Mu dáme na hrob kopřivčanky
Tady nejsou žádní příbuzní
Ale přijde nás navštívit Čechov
A věnuje ti všechny višňové sady
Jednoho dne se stanu tvou Jelenou
Jindy tvou Ninou
Nebo se stanu tou gruzínskou dívkou
Která se dosud prochází po řece Aras

Ardakú (Malému Aradovi) v předvečer jeho prvních Nurúz

Prázdná židle

Jako pšeničné klasy
Které klade Afrodíté na hrob Neznámého vojáka
V době spojení dvou tisíciletí

Jako cypřiš, který náhle roste
Na černé sukni nejkrásnější vdovy města

Když neslyšně projedou vagony

Jako fantazie narušená v lůně nevěsty
Která se točí
Na vztyčených ústech hostů
Na podnosu bezhlavých koroptví

Neopustím Tě

Jako staré víno uvízlé v hloubi země
Jako hra vln na těle světla
Piju Tě v provlhlém věnování
Jako vítr
Který olizuje slonovinový kotník dívčiny
Čekající na stanici metra

Sen básníka
Skočivšího v zoufalství
Z okna

Plná opojných příkazů
bych Tě pozvala
K večerní tabuli
Kterou jsem uspořádala na sluneční hrudi
Mezi vzpourami ulic
Mezi uvolněním dvou slov
Mezi dutou žízní za vlasy přitažených vlasů
Na dvou stranách telefonní linky,
Která může být uhašena jen krví.

Nechala jsem touhu po svobodě
Ulicím Teheránu
Zapomněla jsem
Na hladové stávkující ve věznici Evin,
Kteří se usadili v koutě mé pravé ruky
Číše bolehlavu je na stole

Čeká na tragédii

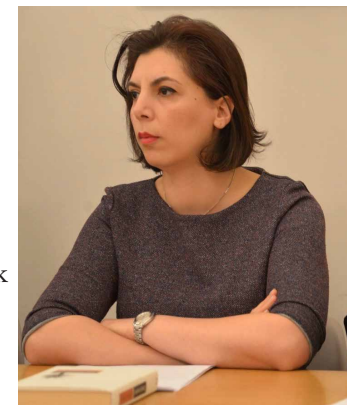
Nedoplněná o Tebe,
Počítám
Prázdné židle

Dokonce už ani nemyslím na Lorců
Ani na okamžik, kdy padl k zemi
Jsem těhotná s
půdou
Měsíce.

Ladan Salami

Dětství

Dotýkám se vášnivé střechy vzpomínek
holínky a hlučné poplachy
skryše a kňučení noci
světlice a rachejtle, oheň mého dětství
rakev beze jména
vnáší mé dětství do nitra
zvuk výbuchu
byl mou ukolébavkou
sledování stop nepřátel
bylo hrou mého dětství
střecha mých zřícených vzpomínek
válka mne pochovává zaživa

Zatoulané zprávy

Zprávy jsou zatoulané vlny
Jedna v láhvi pádící k pobřeží, beze stop
Další se bludištěm komunikačního systému
Objeví na vypnutém telefonu
A odesílatel má tolik naděje!

Spálená kniha

Nedokončená věta
napůl spálené knihy
každý, kdo listoval mými stránkami
kus mne upadl
směs nejasných slov

vonící jako oheň a kouř
ale vím!
mohu!
znovu je upevni
a svaž novou a zelenou knihu
se svazkem budoucnosti

Shirin Razavian

Šedé ráno

Jeho chladné útlé ruce běží
Po mých ramenou
A rozpustile si pohrávají s
mými šaty
Šedé ráno
Je plné oživlých šelestů
Dnešních zvuků
Dnešních hlasů
A tichých včerejších bolestí
O nichž nikdo nemluví
Šedé ráno
Je plné exilových příběhů
Stříbrná křídla holubic osamění
Na kovovém nebi
A šedavý kouř cigaret nejistoty
Nad kávovými šálky nezodpovězených otázek
A tanec očních zorniček
Pohled z jedné tváře na druhou
Při hledání odpovědi
Ó jaké chladné útlé ruce
Má šedé ráno.

Haitham Hussain

Hussain, Haitham: Kam domů, Chatúné...?!

román, z arabštiny přeložila Jana Břeská, vydal Český PEN jako 13. svazek Knihovničky Českého PEN klubu, Praha 2016

Ukázka z knihy

Předmluva

Vážený čtenáři, kniha „Kam domů, Chatúné?!“, kterou právě dostáváte do ruky, je románovou prvotinou. Haitham Hussein je především renomovaný novinář, který po několika letech žurnalistické práce vstupuje do hájemství krásné literatury. Jímavý příběh je nám vyprávěn poměrně strohým způsobem, v přímočaré fabuli, která je však ozdobena nečekaným množstvím legend, mýtů a příkladů z dějin i z Koránu.

Na jedné straně Hussein pracuje jako rozený novinář s fakty, ať danými nebo ve prospěch děje smyšlenými, na druhé straně pak na některých místech překvapuje jako novodobý orientální pohádkář. Drobné příběhy, jimiž je zoufalé putování stařeny Chatúne protkáno, nejen dodávají dílu na živosti a zajímavosti, ale často nás, Středoevropany šokují svou duchovní drobnokresbou – kupříkladu neúměrné potrestání dívky Šikrúke jejím vlastním otcem, kdy „prohřešek“ dcery, i kdyby nebyl zhola vykonstruovaný omezenou myslí, pořád by znamenal v našem měřítku jen velmi málo.

Stejně tak například jiný příběh – incident v autobuse, kdy vážený a oduševnělý muž, profesor, významná postava díla, je zpolicován neznámým agresivním mladíkem, pravděpodobně členem tajné policie. I v tomto případě fakta jen na chvíli poslouží a pak jsou odsunuta do pozadí ve prospěch popisu psychologického stavu hrdiny (profesora)

a také ve prospěch vykreslení dopadu celého incidentu na společnost. Jen v jedné krátké větě se ještě dozvíme, jak profesor skončil, přestože by se nabízela dlouhá kapitola o zajetí a žalářování. Ale o to už autorovi neběží, Chatúne musí jít dál.

Tyto vložené příběhy zároveň dovolují autorovi vstupovat do děje v roli vypravěče a rozvíjet vlastní společenské a politické teorie.

Možná že pro nás je Husseinovo dílo ještě zajímavější a poučnější také v takzvaném druhém plánu. Jakoby mimoděk se zde dozvídáme mnoho o povaze, psychologii a chování lidí, kteří s námi žijí v jednom čase a jednom světě, a přece mají tak odlišný přístup k životu i smrti.

Občas dílem problesknou neobyčejně živé, ba veselé orientální moudrosti (Čech by řekl obdoba židovských anekdot), kdy jeden z bratrů súfijů říká druhému, když ho varuje před nekalým podnikáním: *Člověk se má při jakékoliv práci vyhýbat partnerství; kdyby bylo partnerství výnosné a dobré, sám Bůh by se stal partnerem.*

Význam i aktuální přitažlivost Husseinova díla je pak pro každého čtenáře umocněn tím, kde se děj románu odehrává (dnes žhavé místo na hranici mezi Tureckem a Sýrií), a v neposlední řadě i osobou autora, který je muslim, národností Kurd. A skvělý člověk, mohu-li soudit z krátkého setkání v Praze.

Jiří Dědeček, 9. 2. 2015

Opožděné věnování...

Tento příběh je věnován těm, kdo se pokouší prolomit hranice; těm, kdo se bouří proti falšování; těm, kdo napravují polámané mapy; těm, kdo mažou vertikální i horizontální linie, aby jejich atlas odpovídal právu, aby odhaloval nahotu historie a její zločiny před nezlomností geografie, navzdory tomu, že v ní stále přetrvávají pomlavy a prolévá se více a více krve.

Hranice, která si podrobuje duše, podřezává tepny a odděluje srdce. Zahazuje je na obě strany bez ohledu na lidskost vyrvanou ze svých kořenů. Člověk rozdělený hranicí žije svůj život s rozdělenými údy

i city, s rozptýlenými vizemi, neexistuje. Pojetí hranice jako něčeho, co rozděljuje, se dál rozvíjí a dopadá rovnou měrou na obyvatele na obou stranách hranice. Pohřbívá naděje i toho, kdo se ji pokusí bez dohody s druhou stranou překročit. Brání jakémukoliv možnému kontaktu. Takové jsou hranice – jsou bariérou. Jsou hrobem!

Amúda, Sýrie – duben 2009

Ukázka z knihy

Kapitola 2.

Ta léta se příliš nelišila od předchozích ani od následujících. Charakterizovaly je stále stejné příznaky: chudoba, hlad, nezaměstnanost, nespravedlnost. Byly plodem diktatury a přirozeným důsledkem toho, že neúspěch se stále přikrášloval a jeho příčiny se skrývaly. Nikdo se na ně neohlížel, neboť ohlížet se zpět znamená zpátečnictví. Zastánci tohoto názoru byli hlasateli pokroku, jeho pramenem i vyústěním, ale sami přitom riskovali své životy, jen aby se nic nezměnilo, ani privilegia ani zaslepenost. Intelektuál se tak vlastnímu lidu odcizoval natolik, že jeho duše opustila jeho tělo a on zažíval schizofrenní stavy, které ho dovedly až k sebevraždě, nebo v nejlepším případě k opuštění arény veřejného života, jež představuje nevyčerpatelný zdroj inspirace. Navzdory tomu, kolik se toho namluvilo o opětovném získávání mozků, šlo bez pochyby jen o hledání dalších způsobů, jak zamaskovat spáchané zločiny pomocí rozporuplných charakteristik.

V té době se krabičky cigaret prodávaly za přemrštěnou cenu. O celé krabičce se lidem mohlo jen zdát. A to její cena i nadále rostla. Obdarovaný byl dárci navždy zavázán. Kupci poskytoval službu prodejce a prodejci ji poskytovala zase organizace, která určovala, na co má nárok. Panoval názor, že pokud by si dárci člověka nevážil, neobdařil by ho velkým množstvím kuřiva. Toto velké množství však nepřekračovalo jednu, maximálně dvě krabičky.

Ještě horší to bylo s tukem, který se prodával po gramech. Organizace a úřady rozdávaly potravinové přídělky, ale rozkrádači zpravidla jmenovali někoho, kdo byl pověřen těžkým úkolem tyto

přídělky spravovat a zavděčit se všem, což byl zcela nedosažitelný cíl. Lidé se neustále zlobili, ale nikoho to nezajímalo, dokud byla jejich zlost bezvýznamná. A když zesílila, stačilo jim jen po kapkách přilepšit; jak říká rčení „Nemusí pršet, stačí, že kape“. A tak se člověk pohyboval někde mezi smrtí hladem a hladověním, nasycen pouze chudobou. Tento stav se považoval za ten nejlepší a zástěrka náboženství umlčela každého, kdo by se chtěl od tohoto Bohem seslaného vyznání odvrátit.

Takto se rozdělovaly přídělky. Byl to objev vymyšlený tyrany, jehož fungování umožňovala nekonečná servilnost jejich obětí, protože ty přistoupily na to, že zůstanou poslušným stádem. Tak si to přál ten, kdo překonal vlastního pána a měl tu drzost na něj zaútočit jako Bůh, kterého lidé uctívají především pro jeho nesmrtelnost.

Během blokády vyvíjely cizí státy silný tlak na režim, který zase zvyšoval tlak na lid a svazoval mu ruce terorem a hladověním. Tlak normálně vede k výbuchu, ale situace u nás potvrzuje, že lid tlaku podlehne a podřídí se. Někdy se diktatura tlaku aplikuje agresivně na vědecké zákony, porušuje je a vychází z toho, že ti, kdo utiskují lid, se ze svých činů nezodpovídají, protože jim je vnukl Bůh. Neshromáždil snad Mutawakkil, když se stal v 9. století chalífou, desítky učenců, aby byli jeho svědky a přísahali, že v den posledního soudu se nebude ze svých činů zpovídat? Vládl pak lidu, který nekladl odpor. Také současným tyranům se přísahá, když se ujímají vlády, že se ze svých činů nebudou odpovídat, protože jsou správci Božích věcí, a nikdo se neodvažuje odporovat. A ten, komu by snad strach dodal odvahu vzepít se, je označen buď za záškodníka a spiklence, nebo za blázna, který neví, co říká, a nemá zábrany. Jako bláznovi mu je odpuštěno. Při pohledu na takového člověka musí lidé předstírat opilost nebo šílenství, aby zapudili podezření, že jsou namočení ve spiknutí. Ten, kdo se rozhodne spáchat sebevraždu, k níž ho dotlačil strach přeměněný v odvahu, ví, že své odvaze vzdal čest, ovšem současně poukazuje na to, že si svého života vůbec neváží. Blázen žije šťastně ve své pomatenosti uprostřed bídy způsobené zbabělostí ostatních, které zabíjí jejich vlastní strach a bičují vlastní hříchy. Vše, co je obklopuje, jim podřezává hrdla.

Na národ se nahlíží jako na oklamané stádo, podvodník v něm působí nemilosrdně jako rakovina. Podvádí ho hesly o odporu a boji. Odporovat má lid požadavkům stáda. Slovo stádo se zalíbilo, protože je věčnou připomínkou pastýře a vychází z náboženství, což jeho význam posiluje a maskuje jeho ostudnost. Bojovat má naopak s jeho přáními

a nadějami, aby se stádo nevbouřilo proti autoritám. Tyto národy, ať bojují, jak chtějí, nedospějí nikdy tak daleko, aby mohly vykročit z plenek, a proto potřebují pastýře, aby je ochránil před spáry vnějšího světa. Silný zahubí slabšího. Oslabí ho tlakem, který na něj opakovaně vyvíjí, až nakonec zlikviduje národ, zpochybní jeho naděje a zlomí jeho vůli. Při této operaci se utlačovatelé domluvili, že ten méně významný ustoupí tomu podlejšímu na úkor toho nejváženějšího, jenž byl stvořen pouze k tomu, aby byl zahuben. Tak si to alespoň vysvětlují zbabělci, kteří se uchylují do skleníků, jež odkrývají jejich nahotu, a žádný hanebník podvádějící chudáky se v nich neskryje.

V této atmosféře plné útlaku z jedné i z druhé strany, spekulací, hrabivosti, okrádání a zneužívání, kdy každý kouká, na čem by ještě více vydělal, se objevili synové stařeny Chatúne – súfijové Alí a Ahmad, mezi lidmi známí jako Alo a Ahme. Později vejdou ve známost jako bratři *Bivázo*, cibuloví bratři, a toto označení se stane jejich nejrozšířenější a nejtypičtější přezdívkou.

Oleg Sencov

Oleg Sencov

Autobiografie (v literární podobě). Překlad z ruské verze Сенцов, Олег. Рассказы Петруška Šustrová

©Олег Сенцов, 2015

©Издательство Лаурис

ISBN 978-966-2449-81-5

Českou verzi vydalo České centrum Mezinárodního PEN klubu v edici Knihovnička PEN klubu v r. 2018.

Fotografie je z filmu Proces. Držitel autorských práv Marx Film ji PEN klubu poskytl k otištění bezplatně.

Grafická úprava a tisk Nakladatelství Olga Krylová

V dětství jsem chtěl mít psa. Ovčáka. Rozhodně německého. Viděl jsem jich spoustu v kině, sem tam nějaké měli i v naší Vesnici. Chtěl jsem svého. Chodit s ním na procházku, cvičit ho. Abych s ním šel po ulici a všichni se na mne dívali. Aby mě poslouchal, abychom se měli rádi.

K tomu jsem už psa měl. Přesněji řečeno ne já, ale my, naše rodina. Jmenoval se naprosto nehrdinsky – Tuzik. Byl to středně velký černý voříšek, který se u nás usadil na dvoře. Předchází Tuzův život (říkal jsem tak našemu psovi, abych mu dodal na významu, především ve vlastních očích) zrovna sladký nebyl – vypadalo to, že ho pořádně bili a často mu ubližovali. První týden, co u nás byl, seděl ve svojí boudě a nevylezl se ani nažrat. Byl tak rád, že se ho nikdo ani nedotkne, že mohl klidně žrádlo vyměnit za to, že měl klid.

Pak si na nás Tuzik zvykl a my jsme k němu úplně přilnuli: mně tehdy bylo devět nebo deset. Chodil jsem s ním na procházky, do lesa a do polí. Vodil jsem ho na šňůře. Doma byl na řetěze, ale na noc jsme ho pouštěli, běhal po dvoře, nebo i na ulici, ale nikoho se nedotkl. Tuz byl velice chytrý, poslušný a hodný. Jenže se mu to, co prožil, kdovíproč navzdorykly podepsalo na čumáku. Říká se, že se člověku to, co prožil, odráží v obličejí. Ano, to je pravda. Ale psí život se odráží také v psích očích. Oči měl ten černý voříšek už napořád smutné.

Uplynulo několik let, a tu mě jednou, bylo to obyčejné ráno, maminka vzbudila, posadila se na kraj mé postele a řekla, že Tuzika zabili. Jezdili, odstřelovali toulavé psy, a brzy ráno ho zastřelili na ulici hned vedle našich vrat. Maminka navrhovala, abych si poplakal, aby se mi ulevilo, ale já jsem nemohl. Nemohl jsem tomu uvěřit. Ne, chápal jsem, že ho zastřelili, ale nemohl jsem tomu uvěřit, nechápal jsem to.

Tak to bývá. Mezi chvílí, kdy vám řeknou, že někdo blízký už není, a chvílí, kdy vám to dojde a pocítíte tu ztrátu, vždycky uplyne nějaký čas. Stalo se to nejednou. Když mi bylo dvanáct let a někdo přijel a řekl, že můj otec zemřel, první, co mi přišlo na mysl, bylo – „to nemůže být pravda“. Dokonce ani když jsem ho za hodinu viděl, jako by spal, necítil

jsem tu ztrátu. A když ho pak další den odnášeli v rakvi z domova, pořád mi to ještě nedocházelo. Podruhé mě to bodlo, když na hřbitově po pokynu, aby se příbuzní rozloučili se zesnulým, padl pokyn zakrýt víko rakve s hřebíky, které z něj už trčely, začali ho hluše, opravdu hluše přitloukat, kam patřilo. A hluboký hrob, v němž se válela prázdná, nedopitá láhev, kterou tam zapomněli hrobníci.

Zdalo se, že se to všechno děje v nějakém matném snu. Jako by se vás to netýkalo. A vzpomínka v pracovně a v jídelně, vodka, kterou se člověk neopije, a všichni ti lidé, náhodní nebo soucitní pozorující, nějaký příbuzní.

A potom, pozdě večer, když se všechno utišilo, když u nás zůstali jen ti nejbližší, končil úklid a začali jsme se po těžkém dni chystat do postele, jsem se posadil na tiché místočko ve tmě, za kruhem světla, který vrhala lampa, na malou lavičku. Byl jsem hodně unavený a mlčky jsem tam seděl a díval se před sebe do tmy. Najednou mi došlo, že sedím na stejném místě, kde tak rád sedával otec, na jeho oblíbené lavičce, kterou sám vyrobil. A jasně, zřetelně jsem pochopil, že už není. Fyzicky jsem to pocítil – to místo existuje, lavička tu je, já jsem, ale on není a už nikdy nebude. Byl to strašný pocit, ta prázdnota a čerň. Začal jsem plakat, tiše zvolna a mlčenlivě. Můj osmiletý bratranec stál vedle a uviděl, že pláču. Politoval mě, jak umějí děti litovat – začal mě hladit po hlavě. Také mlčky. A tak jsem seděl na lavičce se skloněnou hlavou a tiše jsem plakal, a on stál vedle a mlčky mě hladil.

Od Tuzikovy smrti uběhl skoro rok. Vyškemral jsem na rodičích nového psa. Ovčáka! Na mé dvanácté narozeniny jsme s otcem jeli do města a na ptáčím trhu jsme koupili štěně, míšence německého a kavkazského ovčáka. Štěňátko bylo maličké, byl mu sotva týden, sotva lezlo, ještě hůř jedlo, vešlo se mi na dětskou dlaň, nemělo rodokmen, ale zato stálo jenom patnáct rublů. V noci pištělo a lezlo v mém pokoji po podlaze, dokud toho maminka neměla dost a nepoložila je ke mně do postele, tam se zahřálo a usnulo. Krmil jsem to štěně, napřed jsem namáčel prst do mléka a pak mu ho strkal do tlamičky, chlemtat ještě neuměl. Pojmenovali jsme ho, kluka, Divous.

Pejsek rychle rostl, byl silný, huňatý a neohrabaný, a také jako všechna štěňata hravý. Když Divous dorostl, čekalo mne malé zklamání – byl jak poloviční kráva, a přestože německé ovčáky speciálně kříží s kavkazskými, aby měli lepší vlastnosti obou plemen, můj pes se nepodobal ani jednomu obrázku z tenké knížky o kynologii, kterou

mi – ne nadlouho – půjčil jeden strýček. Jednu dobu mě to hnětlo, ale pak láska k psovi převážila nad zklamáním z toho, že není ukázkový.

Můj pes rostl ve zdraví, ryšavě černou barvou se víc podobal německému ovčákovi, jen šířka kostry, ta už byla kavkazská, jako ostatně i na konci svíslé uši a lehce zakroucený ocas. Divous ke mně hodně lnul, a já k němu také. Často jsme chodili na procházky a já jsem ho cvičil – uměl ledacos, co má umět služební pes. I povahu měl ten pes podivínskou. Jeho lovecký pud pravidelně procítil, když viděl slepice, kachny a různá jiná zvířata, takže se nedá vyčíslit množství konfliktů s majiteli potrháných domácích zvířat, a to i s vlastními rodiči.

Chodili jsme s Divousem na procházky hlavně do lesa, který rostl hned vedle, nedaleko naší Vesnice. Pes na pole, trochu po kopcích. Většinou sami, nebo s kamarády, ti také brali svoje psy, co do krásy a postavy se žádný s nich s mým Divousem nedal srovnávat. V partě bylo veselo, ale stejně se mi víc líbilo chodit lesem sám, jen se svým psem. Byly to nezapomenutelné chvíle. Když tě hledá, zvláště když zůstaneš trochu pozadu a schováš se do keřů. Hledá tě, a pak najde. A jak jste oba s tím setkáním spokojeni. Pes je spokojený, že našel pána, a pán je spokojený, že má tak chytrého psa, a oba máte radost, že se máte navzájem rádi a že jste zase spolu. Nebo je fajn narazit na zajíce, který do poslední chvíle tiše sedí a pak ti vyletí zpod nohou, a ty se díváš, jak se z tvého docela těžkopádného psa stane střela, jak sklopí uši a s lehkým pištěním pádí za zvířetem a pomalu zůstává pozadu.

Je tak příjemné procházet se sychravým podzimním dnem, za dlouhých jasných soumraků, když kolem není ani človíčka, voní hniloba a padá mlha.

Dobře se prochází i v zimě, když napadne v našich krajích tak vzácný sníh a člověk vidí stopy, vlastní i cizí, a hlas zní tak jasně a do dálky, když ze všech sil křičíš: „Divousi, k noze!“ – a slyšíš napřed údery tlap, pak oddechování, a potom vidíš, jak se k tobě řítí tvůj pes a sype na sebe sním z nižších větví. Je krásné se vracet letním večerem z procházky, kdy vzduch zní a voní lijákem, ale ten ještě není, a když vyjdeš z lesa, najednou slyšíš příliš silné šumění listí, a chápeš, že to děšť, že už začal a jde přes les hned za tebou. A běžíš, co můžeš, rovnou dolů, a tvůj pes pádí vedle tebe, obrací k tobě hlavu, a uprostřed cesty vás zastihne liják. A pak jdete spolu domů, vedeš ho na šňůře a všichni psi v ulici začnou štěkat, ten tvůj jim také odpovídá hromovým štěkotem, sotva ho udržíš, a tak jdete, oba unavení a spokojení. Pak mu

dáš vodu, naleješ mu ji z konve do misky, a pak mu přineseš večeři. Oba šťastně usínáte, ty ráno jdeš do školy a pes rachotí řetězem, doprovází tě k vratům, ale oba víte, že večer zase půjdete na procházku a zase budete spolu a zase budete šťastní.

Dětství je šťastná doba. Díkybohu jsem měl dětství šťastné, a to nejhřejivější a nejmilovanější místo v něm zaujímal můj pes a procházky s ním.

Ale dětství postupně končilo, procházky se psem se proměnily v otravnou povinnost, ve způsob, jak si tajně zakouřit a zahrát s kluky v lese karty. V létě jsem věnoval víc večerů kamarádům a fotbalu než venčení psa. Pokaždé, když mě Divous viděl jít k vratům, vyskočil z boudy, v očích naději, že s ním půjdu na procházku, ale skoro pokaždé ho čekalo zklamání. Ze začátku jsem se vždycky zastavil, hladil ho a omlouval se, že dneska nejdeme na procházku, on mi olízl obličej a rozloučili jsme se. Pak jsem ho před odchodem jen poplácal, a později jsem už prostě přešel kolem něj. Čím jsem byl ve vyšší třídě, tím řidčeji jsme chodili na procházky, tím jsem svému psovi věnoval méně času, a brzy procházky skončily úplně. Přišly nové zájmy, kamarádi, a pes ustoupil do pozadí, tak jako žena, se kterou žije člověk dál, ale přestane si jí všímat.

Pak jsem dokončil školu, odjel studovat do Města a Divouse jsem vídal jen jednou za týden. Hladil jsem ho, když jsme se sešli, někdy i při loučení. Měl jsem ho ještě rád? Samozřejmě měl, ale ta láska se podobala zvyku, lásce ke starcům. Divousovi v té době už bylo deset let, začínal stárnout. Měl mě tak rád, jako dřív? Myslím, že měl. I když v posledních letech se už o něj starala maminka – krmila ho, pouštěla na noc ze řetězu na dvůr nebo na ulici, ale pes si vybírá jednoho pána a tomu je oddán až do konce. Divous začal být nemocný. Pak začal kulhat na zadní tlapy, málokdy vstával, dostal revma. S nemocí, kterou jsem sám zažil, jsme v rodině uměli bojovat, začali jsme mu píchat potřebný lék. Divous ožil, udělalo se mu líp, stačilo to ještě na rok a půl života.

Umíral dlouho a mučivě. Zatímco se rozhodovalo, zda ho uspat nebo ne, všechno skončilo. Přijel jsem z Města a odvezl ho pohřbít na vozíku ve velké bedně. Divous ke stáru seschl skoro na polovinu, ale pořád byl dost těžký.

Pohřbil jsem ho sám na pustém místě, ze kterého se postupně stávalo smetiště, vedle cesty do lesa, po kterém jsme tak rádi chodili, Vykopal jsem jámu, položil do ní psa a začal ho zakopávat. Nějak jsou Divouse nemohl zakopat, po první lopatě, kterou jsem hodil na jeho tlamu, jsem toho nechal. Bylo mi těžko. Ruce se nechtěly zvedat. Po druhé lopatě mi do očí vstoupily slzy. Když hlína psa přikryla, bylo to už lehčí. Nikdy bych si nemyslel, že pohřbívat psa bude těžší než otce.

Říká se, že nejsou špatní lidé, jen špatné jednání. To je pravda. Aspoň něco dobrého v sobě každý člověk má. Je dobro a je dobrota. A čím je člověk dobrotivější, tím je lepší. Veškerá dobrotivost začíná v dětství. Matčiny laskáním, rukama otce, přáteli, pohádkami, knížkami. Kreslenými filmy.

V mamutovi, který plave k matce na ledové kře, je víc dobroty než ve všech dobročinných fondech dohromady! Ale dobrodiní je také ještě láska. A nejen k rodičům, bratrům a zeťům, ale i láska ke zvířatům. Nejlépe k domácím a k těm svým. A nejlepší ze všeho je milovat psa a chovat se tak, aby on miloval vás. Kočky neumějí milovat, a papoušci tím méně. Žít umějí, a milovat – vida! – ne. Láska k psovi má ze všeho nejblíž k lásce k ženě. Matka vás může milovat, ale musí ještě milovat tatínka, vaše bratry a sestry, svou maminku a otce, a možná i souseda strýčka Péťu, ale to už se nás netýká... Ale pes bude milovat jenom vás a bude oddán jenom vám. A nic za to nevyžaduje. Krom vaší lásky.

Bože, jak bych se chtěl do těch očí ještě jednou podívat.

Fejeton k věci

Jak jsem slíbil, tak i činím, píšu vám referát z Biškeku, bývalého Frunze, dnes hlavního města svobodné Kyrgyzské republiky. Zasedám zde v rámci kongresu Mezinárodního PEN klubu. Moc mě to sice nebaví, ale zase se dozvídám věci...

Včera během společné večere zeptala se mě ruská kolegyně: Jaký jste měl let? Dobrý, povídám. A dál jsem to nechtěl rozvádět, hlad byl silnější než pokušení. Jenže společenskou konverzaci při jídle jen tak neoblafnu, zvědavá spisovatelka se ptala na detaily: Letěl jste přes Moskvu? Ne, povídám, přes Istanbul. A furt nedala pokoj: Ale proč, vždyť přes Moskvu je to kratší? Ano, je to kratší, ba dokonce levnější, ale já teď přes Rusko nelítám, jednak se bojím sestřelení, a pak – je to taková moje soukromá sankce vůči Putinovi.

Tohle prohlášení nevyžadovalo ode mne žádnou mimořádnou statečnost, slyšelo to jen pár lidí kolem, ale dělali jakoby nic. Vysvětluji si to obavami o plyn. Ruska jen trochu zbledla, začala zuby a ovládla se. V ruském Penklubu prý panuje rozpolcenost v otázce války na Ukrajině. Zaplatřpámbu aspoň za to rozpolcení. Tady jsou sice pyšní na svou demokracii, asi není jednoduché vytrvat v obklopení nejrůznějšími diktátorskými režimy od Kazachstánu po Uzbekistán, o velkém bratru nemluvě. Přesto se ale zdá, že ani ve svobodném a demokratickém Kyrgyzstánu není vůči bývalé okupační mocnosti žádná jednota. Kromě jazyka (všude se mluví především rusky, úřední nápisy jsou dvojjazyčné, jen občas pro potěšení srdce ruštinu střídá turečtina) zdědili televizi a s ní bohužel i názory a velkou část kultury. Taxikář poté, co se dozvěděl, odkud jsem, rozvázně zapředl debatu o sankcích:

Kdo vás osvobodil od fašistů? Rudá armáda. A takový je teď český vděk – sankce a rezoluce? Vždyť přece každý ví, že na Ukrajině bojují fašisti a banderovci, proto tam ruská armáda pomáhá... Ano, ví to skutečně každý, kdo se nechá přejet hroživou masáží ruské státní televize. Zůstat tu ještě pár dní, věděl bych to pomalu taky, diskusní pořady jsou živé a přesvědčivé. Včera jsem měl čas na kousek jednoho,

co nesl lákavý název „Co když zítra bude válka?“ Vykrmený politruk v civilu tam zkušeně vyvracel všechny hlasy z publika, jakmile jen trochu pochybovaly o Putinu, a zručně se při tom oháněl historickou zbrojí. Co věta, to Hitler, Kolčák nebo Bandera. Rozuměl jsem mu bohužel každé slovo, ba i víc...

No jo, rozmluvil jsem se tu rusky, že by paní profesorka Ciprová koukala na propadlíka. Abych si vylepšil svědomí, jdu si odpoledne koupit tradiční kyrgyzský hudební nástroj zvaný komuz. Má sice jenom tři struny jako balalajka, ale nemůže za to. Těším se, že vám na něj brzy zahraju nějakou pěknou odrhovačku.

Z tohoto a onoho světa

V osmnácti povídkách tří íránských autorů jsou zastoupeny dvě generace. Golí Taraghí (nar. 1939) odešla z Íránu záhy po převratu 1979 a od té doby žije v Paříži, přestože ve svých povídkách se často vrací domů, zvláště do svého dětství. Patří k uznávaným íránským autorům. U Golí Taraghí mi došlo, že kouzelná lampa není jen rekvizita perských pohádek, ale pracovní nástroj íránských vypravěčů. Jejich mistrovství se odvíjí od množství oleje v lampě, který jim svítí na cestu a poskytuje příběhům vůni a jas.

Alírezá Mahmúdí Íránmehr (nar. 1974) je o více než generaci mladší prozaik, žije v Íránu a vidí íránskou skutečnost zevnitř. Zatímco Golí Taraghí se zpravidla ztotožňuje s vypravěčem svých příběhů, Alírezá si od svých hrdinů udržuje odstup nebo využije zcela nezvyklý úhel pohledu, jenž mu umožňuje ostřit břit satiry. Pustí-li se do vyprávění příběhu, který se skutečně stal, vypravování se mění v čirou noční můru. Do hrůzy takového děje vnáší světlo snad jen neonová zářivka mrazicího boxu márnice.

Páksímá Modžavezí (nar. 1978) pochází z Teheránu, žila několik let v Indii a nyní žije v USA. Její postavy jsou univerzální, vědomě se zdráhá dávat postavám i místům jména. S jejími příběhy je proto snadnější se ztotožnit. Páksímá Modžavezí má, pokud vím, zatím do češtiny přeloženu jen povídku obsaženou v tomto souboru.

Golí Taraghí a Alírezá Mahmúdí Íránmehr jsou svými prózami zastoupeni v antologii současné perské literatury z Íránu a Afghánistánu „Vítr nás odnese“ (Praha 2009) a Golí Taraghí také v časopisu „Plav“ (Femírán, číslo 4, 2016). Povídku „Růžový mrak“ od Alírezy Íránmehra již dříve přeložila z perštiny do češtiny Zuzana Kříhová, přišlo mi však líto ji nezařadit, když jsem ji měl k dispozici anglicky. Všechny povídky jsem překládal z angličtiny, zčásti z překladů dostupných na webu, zčásti z tištěných publikací, vydaných v cizině. Se všemi třemi autory jsem byl v písemném kontaktu.

Rád bych srdečně poděkoval Zuzaně Kříhové a Adrianě Stříbrné z pražské íranistiky Ústavu Blízkého východu a Afriky a rovněž jeho

absolventce Denise Yaka. Prohlédly český přepis výslovnosti vlastních perských jmen a názvů.

Radek Hasalík

**Alírezá Mahmúdí
Íránmehr**

Ukázka z knihy

Vlahá noc vykoupení

překlad z anglické verze od Sanam Kalántarí

Cítím, jako bych ještě nebyla hotova poté, co jsem mu odřízla hlavu. Jak to mohlo být tak snadné? Ještě neměl jméno; vždycky jsem chtěla pojmenovat syna „Áraš“, od té doby, co jsem před sedmi lety utekla s Rezou. Věřím, že někdo se jménem Áraš by nikdy nespal se svou vlastní dcerou, ani se nepopil benzínem a nezapálil.

Když se před šesti dny narodil, cítila jsem, jako bych našla zakopaný poklad. Za ty porodní bolesti to stálo. Když mi ve vězeňské nemocnici řekli, že je to chlapec, bylo to, jako když mých 5 300 túmánů vyhraje černý mercedes v tombole Obchodní banky. Ale potom mi řekli, že mi Áraše seberou. Soudce nedovolil, aby zůstal u mě. Nechtěla jsem dát pryč svůj poklad. No a co, že moje HIV pozitivní krev koluje v jeho žilách? Jen pádnější důvod, že je můj. Nepatří k těm tisícům, kdo s tebou stráví noc, udělají svoje a navždy zmizí. Je kusem mě samotné, venku, tak, že ho mohu držet v náručí a dívat se na něj. Bylo to poprvé, kdy někdo vedle mě tak klidně spal.

Ukradla jsem malou břitvu z modlitební knížky paní Taghaví. Používala ji tajně, aby děvčatům upravovala oční řasy. Minulou noc jsem položila svého spícího syna vedle sebe naposledy. Když zavržala Fat Šahínina postel, rozeprala jsem si blůzu a chovala Áraše. Léta jsem nepocítila takové ulehčení z doteku na mých prsou. Potom jsem mu sevřela ústa, dokud nepřestal dýchat, a začala mu břitvou odřezávat hlavičku. Ani nemuk, sotva se pohnul. Čepel se ztupila, zlomila a pořezala mi prsty. Myslela jsem, že přece nikdo nemůže zemřít tak snadno, že by třeba mohl zůstat naživu i se zavřenýma očima. Nechtěla

jsem dát pryč svůj poklad v tak dokonalém stavu, i když měl zavřené oči. Možná by je zítra otevřel v jiné místnosti a chovala by ho jiná prsa, zatímco by dýchal a sál je jako ta moje. Zavřela jsem oči vždy, když jich za mnou přicházelo devět během té dlouhé noci v tom domě severně od náměstí Pírúzí, ale nezemřela jsem. Všechno kvůli té zasněžené únorové noci, kdy jsem spala v zastřešeném příkopu křížovatky na College Avenue a divila se, jak člověk umírá. Mými vlasy se proplétaly krysy. Měly studená tělíčka, ale byly naživu, a pravidelně po mně přeběhly.

Fat Šahínina postel teď silně vrže. Líbilo se mi, jak se krev mých prstů smísila se synovou krví. Podobné pocity jsem měla, když ve mně vyrůstal. Břítvu jsem nabrousila kamenem, který jsem našla na věžeňském dvoře. Drhnutí čepele o kámen znělo jako dech nevinné duše v temnotách. Připomnělo mi to příběh Abraháma, jak – aby uřezal synovu hlavu – brousil nůž o skálu a nůž nakonec nic neuřezal. Ale moje čepel břitvy, tenká jak nehet, řezala dobře.

Chtěla jsem vidět tvar jeho srdce, srdce, které tlouklo v mém vlastním těle ještě před šesti dny. Jak vypadá lidský život? Pamatovala jsem si básně, které jsem četla Rezovi u Bosporu. Čekali jsme, až jimi zaplníme knihu. Ve všech básních jsem zas a znovu používala slovo „srdce.“ Vyjmout Árašovo srdce tak jemnou, kluzkou čepelí bylo obtížné. Tlačila jsem pořád silněji, až se čepel zařezávala do mých prstů. Ale když jsem srdce konečně vyjmula a vzala do rukou, viděla jsem, že to stejně jako jeho narození stálo za ty těžkosti. Bylo vlhké, malé, kluzké a ozářené tlumeným světlem z chodby. Jako by se podruhé narodilo.

Držela jsem to srdce, dívala se na něj a divila se, jak může člověk zemřít? Pokládala jsem si tu otázku mnoho nocí. Prodavač ledniček na rohu ulice Amíra Hozúra, který mi zaplatil 200 000 túmánů, aby mohl na mém břicho zhasnout cigaretu, říkal, že na to nikdo neumírá. Ale Rezá zemřel velmi snadno. Probodli ho nožem před pekařstvím v Istanbulu; držel se za břicho, padl na zem a zemřel. Stalo se to tak rychle, že se ani nestačil podívat tomu, jak se dá umřít.

Sevřela jsem synovo malé vlahé srdce v pěsti. Možná tudy prosakuje život. Nebo je život ukrytý jinde. Jedna ze spoluvězeňkyň ze spánku nadávala. Ucítla jsem cigaretový kouř ze studentské cely nade mnou. Vzala jsem si knihy k univerzitním zkouškám, když jsem s Rezou utekla do Turecka, ale potom jsem je všechny zahodila. Později jsem chtěla najít knihu o tom, jak člověk umírá. Cítila jsem, že musím hledat ještě hloub v jeho hrudi, jako v knize, kterou chceš přečíst až do konce.

Třiačtyřicet nocí po Rezově smrti, když jsem se vrátila z Istanbulu, jsem si přála, abych našla část svého těla, kterou sevřu tak, aby všechno skončilo. Té noci poprvé jsem spala s řidičem autobusu, který mi koupil sendvič a nechal mě jet celou cestu do Teheránu vzadu v autobusu. Jeho dech voněl cigaretami a semínky slunečnic. Jeho pohyby někdy splynuly s pohybem autobusu. Ale já jsem zrovna zírala na otáčející se plastické srdce pověšené ze zrcadla. Myslela jsem, že se to srdce stále zvětšuje a potom zase zmenšuje. Před svítáním, když se řidič vrátil na své místo, jsem roztáhla sametové záclonky. Hleděla jsem na oblohu přes červené nálepky, které na zadním okně cosi vysvětlovaly. Ve světle svítání se ztrácely poslední hvězdy.

Tlumené bílé světlo zářilo do cely z malého otvoru u stropu. Nepoznala jsem, jestli je to záře svítání nebo plynové lampy z věžeňského dvora. Někdo ze spánku chrápal.

Fat Šahín konečně ztichla. Z dálky bylo slyšet slabý zpěv. Měla jsem horké prsty. Ruce mi zvlhly až k zápěstí. Ztratila jsem čepel mezi kousky mého syna. Ale teď mi ho nikdo nevezme. Už nikdo mu nemůže ublížit. O ničem víc jsem nesnila. Po útěku s Rezou to byla první věc, kterou jsem udělala pro sebe. Tato vlahá noc vykoupení stála za žár v mých rukou a za ztrátu malé břitvy.

Tento příběh je volně založen na novinových zprávách z procesu se Sohejlou, ženou obviněnou z vraždy svého syna.

(Prózu *The Wet Night of Deliverance. For Soheila* by Alireza Mahmoudi Iranmehr, published in *Pink Cloud*, London 2013, translated in English by Sanam Kalantari, do češtiny přeložil Radek Hasalík)

5. DOSLOV: ORGANIZACE BOJUJÍCÍ ZA SVOBODU SLOVA

(A) Člověk v tísní

Naše společnost vznikla v roce 1992 v okruhu válečných zpravodajů a novinářů, kterým už nestačilo jen přivážet ze zahraničních cest informace o probíhajících válkách, a začali do oblastí konfliktů vyvážet pomoc. Postupně jsme se etablovali jako profesionální humanitární organizace s cílem pomáhat v krizových oblastech a podporovat respektování lidských práv ve světě. Během dvaceti pěti let své existence jsme se stali jednou z největších neziskových organizací ve střední Evropě. Začali jsme se také věnovat oblasti vzdělávání a pomáhat lidem žijícím v sociálním vyloučení.

Jsme členem Alliance 2015, strategické sítě sedmi evropských nevládních organizací aktivních v oblasti humanitární pomoci a rozvojových projektů. Tato spolupráce zvyšuje efektivitu jak práce v cílových zemích, tak kampaní ovlivňujících postoje politické reprezentace i široké veřejnosti v Evropě.

Jsme nevládní nezisková organizace vycházející z myšlenek humanismu, svobody, rovnosti a solidarity. Lidskou důstojnost a svobodu považujeme za základní hodnoty. Věříme, že lidé kdekoli na světě mají mít právo rozhodovat o svých životech a společně sdílet práva vyjádřená *Všeobecnou deklarací lidských práv*.

Usilujeme o otevřenou, informovanou, angažovanou a zodpovědnou společnost k problémům doma i za hranicemi naší země. Chceme se aktivně podílet na vytváření společnosti, ve které jsou kulturní, etnické, rasové a jiné odlišnosti zdrojem obohacení, a nikoli konfliktů.

Jsme součástí občanské společnosti. Naše činnost vychází z osobní iniciativy a aktivity stovek našich zaměstnanců a dobrovolníků jak v České republice, tak v desítkách dalších zemích, kde pracujeme, a z důvěry a podpory, kterou pro svoji práci získáváme od jednotlivců, firem, vlád i mezinárodních institucí.

Oblasti a priority činnosti si určujeme sami, podle naléhavosti situace a podle našich reálných možností něco změnit. Nemůžeme pracovat všude, za podstatný považujeme skutečný dopad.

V krizových oblastech po celém světě poskytujeme humanitární pomoc na základě reálných potřeb v duchu Kodexu Mezinárodního Červeného kříže. Pomáháme lidem vyrovnat se s tím, co je potkalo, a podporujeme je v období obnovy, aby se dokázali opět postavit na vlastní nohy.

Bojujeme s chudobou, jejíž příčiny spatřujeme v omezujících okolnostech jako je nedostatečný přístup ke vzdělání, přírodním zdrojům a zdravotnictví, v nerovném zacházení, diskriminaci či ve špatné správě věcí veřejných. Pomáháme lidem, aby tato omezení překonali a podporujeme je, aby dokázali zlepšit své životy. Snažíme se nacházet příčiny těchto problémů a spolu s lidmi, kterých se týkají, je pomáháme odstraňovat.

V některých diktátorských, autoritářských a transformujících se státech pomáháme na základě nedávné zkušenosti naší země. Podobně jako demokratický svět podporoval úsilí o svobodu v komunistických zemích, podporujeme lidi, kteří se snaží o kritiku i dialog s mocí, domáhají se dodržování základních lidských práv a svobod a usilují o otevřenější společnost. Posilujeme občanskou společnost, aby dokázala být jedním z pilířů dobré správy věcí veřejných v nově se konstituujících společnostech a zemích.

Prostřednictvím konkrétní, na respektu a spoluzodpovědnosti postavené sociální práce, pomáháme lidem žijícím v sociálním vyloučení u nás doma. Společně s nimi řešíme jejich problémy. Podporujeme zejména mladé lidi ve vzdělávání, aby měli lepší šance uplatnit se v životě. Zároveň se snažíme přispět k řešení závažných strukturálních problémů, zejména předlužení, diskriminačních praxí samospráv, situace na trhu práce či segregačních tendencí ve školství.

Součástí naší práce je přispívat k rozvoji svobodných a odpovědných lidí, kteří se orientují v současném světě, otevřeně a kriticky přistupují k informacím a názorům a chtějí ovlivňovat život společnosti. Přinášíme

svědectví lidí, s nimiž spolupracujeme, i důležitá globální témata zabývající se například změnami klimatu, udržitelným rozvojem, bojem za svobodu a práva lidí v desítkách zemí, nerovnostmi ve společnosti či postavením menšin.

Věříme, že po desetiletích nesvobody a informační izolace, ve kterých naše společnost žila, jsme se získáním svobody přijali i spoluzodpovědnost. Jsme přesvědčeni, že zavírat oči nad tím, co se ve zdánlivě dalekém světě děje, je stejně krátkozraké, jako zapomínat na vlastní minulost. Proto přes dvacet pět let budujeme Člověka v tísní, stavíme na konkrétní práci a motivujeme veřejnost, aby se podílela s námi.

(B)
Amnesty International

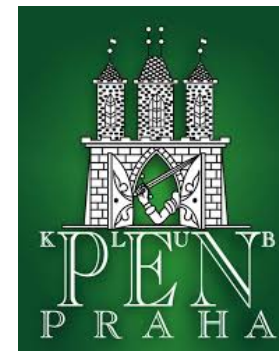
Amnesty International Česká republika. Amnesty funguje v České republice už od roku 1991. Okamžitě se zapojila do mezinárodních aktivit a postupně začala rozvíjet i svou práci doma. Záběr práce české sekce se v posledních letech rozrůstá, a tím roste i počet zaměstnankyň a zaměstnanců, stážistů a stážistek nebo dobrovolně spolupracujících. Roste i její význam v rámci mezinárodního hnutí – některá IT řešení, databáze a internetové aplikace vyvinuté v české kanceláři Amnesty přebírají i další sekce nebo londýnská centrála organizace, jak tomu bylo například s aplikací na záchranu nespravedlivě vězněných „3 minuty stačí“.

S rozvojem české sekce Amnesty vzrůstá i počet jejích podporujících – ke konci roku 2013 jich bylo už 4 340. Děkujeme!

Pod hlavičkou Amnesty funguje už 13 místních dobrovolnických skupin po celé republice, které svou prací chtějí podpořit lidská práva a jejich dodržování. V roce 2013 se Amnesty rozrostla o skupinu aktivních vysokoškolaček a vysokoškoláků z Liberce.

Zajímá i vás, jak skupiny fungují a kam byste se třeba mohl/a přidat? Podívejte se na www.amnesty.cz/aktivismus.

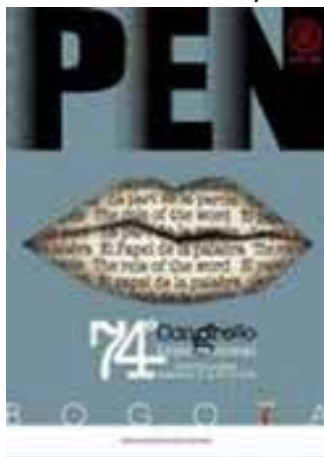
(C)
PEN klub

Členové výboru Českého PEN klubu 2010, Foto: Dana Mojžíšová, Archiv Penklubu

Prezentace Knihovničky na Mezinárodním kongresu PENu v Bogotě měla veliký úspěch, i když zatím jen jako vydavatelský počín, také na mezinárodním poli. Jiří Dědeček ji představil na 74. kongresu Mezinárodního PEN klubu v kolumbijské Bogotě a získal pro tento projekt mnoho sympatizantů a eventuálních spolupracovníků zejména ze

Skandinávie a Švýcarska. Se společností Člověk v tísni poté na základě dosavadních zkušeností domluvil, že Český PEN klub využije jejich

kontaktů a podobně jako v Havaně bude všude po světě, kde jsou lidé pera perzekvováni, pomáhat opět nejen materiálně, ale i duchovně, totiž vydáváním publikací. Nadále už by se ale mělo jednat o vydání trojjazyčná /čeština-angličtina-originál/, aby knihy byly snáze prezentovatelné po celém světě. „V příštích měsících bych se proto společně s pracovníky společnosti Člověk v tísni rád vypravil například do Běloruska, Iráku, Indie, Moldávie, Rumunska a dalších problematických oblastí.

„Domnívám se, že svými návštěvami nedemokratických zemí a svou pomocí pronásledovaným literátům jenom splácíme dluh, který máme vůči svobodnému světu z poměrně nedávných dob totality. I za námi občas přijížděli vyslanci zpoza „železné opony“, aby nám pomohli menší sumou nebo nedostupnou technikou, i nám jejich péčí vycházely knihy v zahraničí. Pomáhalo nám to snášet nepřízeň doby, utvrzovalo nás to v našich postojích. Z vlastní zkušenosti vím, že pro literáta, jenž je tak či onak pronásledován režimním bezprávím, je vydání jeho knihy v zahraničí opravdu mimořádnou satisfakcí,“ vysvětluje Jiří Dědeček.

Distribuce knih a jejich představení

Swazky Knihovničky PEN klubu a společnosti Člověk v tísni nejsou zatím plánovány k prodeji či k jakémukoli komerčnímu využití, jejich

distribuci po České republice provádíme především skrze síť veřejných knihoven (sídlíme v Klementinu, tedy v budově samotné Národní knihovny ČR), v zahraničí pak s pomocí sítě zastoupení Českých center po celém světě.

Současný a bývalý předseda PEN klubu: Jiří Dědeček a Jiří Stránský při prezentaci PEN klubu na knižním veletrhu Svět knihy 2008. Foto: Dana Mojžíšová, Archiv Penklubu

Charta PENu zavazuje své členy pomáhat druhým

Pomoc a podpora vězněným a pronásledovaným spisovatelům a novinářům v zemích, jejichž obyvatelé trpí pod vládou nedemokratických režimů, je nutná především na Kubě, v Barmě, Bělorusku, Moldávii a na Ukrajině, ale podle potřeby a požadavků z kritických míst také z Indie, Číny, Turecka či Kurdistanu. Chceme ji koordinovat s International PEN's Writers in Prison Committee, s Výborem pro vězněné spisovatele při Českém PEN klubu na ochranu pronásledovaných spisovatelů, Společností Člověk v tísni a s Amnesty

International, která významně přispívá k obhajobě lidských práv a prosazování demokracie ve světě a má v tomto směru bohaté zkušenosti. Naše povinnost pomáhat vyplývá také z Charty Mezinárodního PEN klubu. Chceme přispět ke zlepšení situace pronásledovaných literátů jednak podporou přijímání jejich organizací do mezinárodního kontextu, jednak „adopcemi“ jednotlivých členů do již fungujících center Mezinárodního PEN klubu, jako byl přijat výše zmiňovaný kubánský básník a předseda havanského ilegálního PENu Jorge Olivera Castillo za řádného člena Českého centra PENu.

(Tato adopce perzekvovaného literáta kdekoli na světě má poměrně zásadní význam: kdyby se s ním domácí politický režim rozhodl zacházet protizákonně, krutě či nějak záludně, český Penklub má na základě jeho členství právo dotázat se na něho skrze naše Ministerstvo zahraničních věcí přímo velvyslance té které hnusné země a požadovat zlepšení podmínek. Jistěže to není mnoho, ale nejsme partyzánský oddíl, jsme literáti a – jak řekl Jan Palach – snažíme se bojovat proti tomu zlu, na které právě stačíme. Ostatně Kubánci i Bělorusové mi potvrdili, že po našich intervencích se z nich přeci jenom ve vězení stali svým způsobem VIP, což překládají jako “very important prisoner”).

Poděkování

Děkuji všem, kteří mi pomohli při práci na sestavení této publikace. Byli to: Rachid Khalíl, Radek Hasalík, Oleg Krylov, Dana Mojžíšová, Jana Maříková, Olga Lomová, Jana Břeska, dr. Yu-Hsi, Igor Blaževič, Václav Daněk a další...

Poznámka:

Pokud není uvedeno jinak, autorem všech textů je Jiří Dědčec.

OBSAH:

Úvodem	5
1. Za trochou totality	6
2. Dámy v bílém	8
Knížky pro Kubu	11
3. Exil kontra disent	12
4. Publikování autoři:	14
<i>Jorge Oliveira Castillo</i>	14
Fejeton k věci – Ulice Merced	16
Fejeton k věci – Je libo roubíček?	21
Fejeton k věci – Mobily nesou svobodu	23
<i>Ahmed Aríf</i>	26
Fejeton k věci – Kurdské knoflíky a české pušky	29
<i>Liou Siao-po</i>	40
Charta 2008	43
Zamyšlení nad případem dětské otrocké práce	52
Nemám nepřátele – závěrečné prohlášení	65
Fejeton k věci – Když jsem před lety cestoval	71
Fejeton k věci – Jeden svět, jedna noční mūra	73
Zemřel Liou Siao-po	75
<i>Běloruská poezie</i>	77
Referát k věci – Vydal jsem se do Minsku ...	93
<i>Hossam Melhem</i>	95
<i>Tsaring Wooser</i>	99
<i>Než skončí nekonečno: Íránské exilové básnířky</i>	109
<i>Haitham Hussain</i>	126
<i>Oleg Sencov</i>	131
Fejeton k věci – Referát z Biškeku,	137
Z tohoto a onoho světa	139
<i>Alírezá Mahmúdí Íránmebr</i>	141
5. Doslov: organizace bojující za svobodu slova	144
(A) Člověk v tísní	144
(B) Amnesty Interntional	146
(C) PEN klub	147
Obsah	152

Literatura autorů postižených bezprávím

Literární čítanka

Tato literární čítanka je výstupem projektu
reg. č. : CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000305, který realizuje
Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s.

Redakce Jiří Dědeček

Korektury Andrea Bezděková

Vydalo Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s.

V Úžlabině 20, 100 00 Praha 10

Technická redakce, sazba Centrum pro kulturní a sociální
studie, z.s.

Tisk Calamarus, s.r.o, Pod Táborem 54/10, 190 00 Praha 9

Projekt

Příběhy porozumění. Moderní výuková metoda tvůrčího psaní

k vybraným tématům na 2. stupni ZŠ a na SŠ

reg. č.: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000305

je spolufinancován Evropskou unií.

www.homocreative.cz

Praha 2019

Vydání první

ISBN 978-80-905868-2-6

© Centrum pro kulturní a sociální studie, z.s., 2019